AL. MITRU

LUMINI DIN VREMURI

SCRISUL ROMÂNESC

AL. MITRU

LUMINI DIN VREMURI

Coperta : EUSTAȚIU GREGORIAN

AL. MITRU

LUMINI DIN VREMURI

SCRISUL ROMÂNESC
Craiova, 1987

ULTIMELE CUVINTE ALE DIATEI

Se cățărase în picioare, pe umerii lui Zane. Printre gratii se zărea marea. Întinsă, albastră, poleită de soare. Jos, la poalele fortăreței, se jucau veseli niște copii. Glasurile lor răzbăteau pînă aici, unde căpitanul Ion și Zane împărțeau aceeași rece și umedă încăpere.

Multe piedici biruise pînă atunci — într-o întreagă viață de luptă și zbucium — căpitanul Ion. Numai de data aceea nu găsea nici o ieșire din greaua situație în care se găsea.

Împreună cu Eufrosin și Zane, căpitanul sosise de la Izmir cu o corabie în Rodos. Insula se afla sub stăpînirea unor cavaleri din ordinul așa-numit al Ioaniților*.

Ion mai auzise povestindu-se despre cavalerii Ioaniți.

Cu trei veacuri în urmă, unii înaintași ai acestora fuseseră chemați de regele maghiar Bela al IV-lea și așezați în partea de miazăzi și răsărit a Transilvaniei, spre marea nemulțumire a românilor, stăpînii dintotdeauna ai acestor meleaguri.

Acum cavalerii Ioaniți alcătuiseră în Rodos un puternic avanpost de luptă împotriva înaintării pe mări, spre asfințit, a forțelor otomane.

Turcii se pregăteau să atace și să cucerească insula. În acest scop trimiteau mereu iscoade ca să cerceteze și să cunoască mijloacele de apărare ale Ioaniților. Așa încît cavalerii îi bănuiau pe toți cei care soseau în Rodos că sînt oameni ai otomanilor.

Puși îndată după debarcare sub urmărire de cavaleri, se află că valahii nou sosiți întrebau pretutindeni despre o altă corabie ce trebuia să fi acostat mai demult în Rodos.

„Nu mai încape îndoială, socoti marele maestru, că sînt trimiși de turci !“ Și porunci să fie chemați numaidecît cei trei valahi la sine.

---

* Comunitate de cavaleri-călugări războinici, care era condusă de un mare maestru sau căpitan al ordinului.

Aduși în fortăreață, Ion, Eufrosin și Zane fură conduși într-o mare sală. O imagine a Madonei, mai înaltă decît un stat de om, se afla zugrăvită pe unul dintre pereți.

Li se puseră numeroase întrebări. Căpitanul istorisi că își caută copila, care îi fusese răpită, apoi vîndută unui negutător de sclave. Negutătorul o urcase într-o corabie ce pornise spre Rodos.

— Și ai aflat ceva despre fată ? întrebă marele maestru.

— Am aflat că vasul pe care fusese îmbarcată, prins de o furtună și izbit de stînci, s-a scufundat în mare nu departe de Rodos. Dintre toți cei care se găseau pe punte, un singur marinar a scăpat. Pe-acesta l-am căutat și el mi-a povestit că Ioana — așa se numea copila mea — nu s-a temut de moarte. Dimpotrivă, după înjosirile la care fusese supusă, își dorea sfîrșitul. Știa că eu, părintele său, voi avea grijă de băiatul ei, Vlăduț.

Marele maestru ceru să fie adus marinarul ca să depună mărturie, dar acesta părăsise cu o zi înainte insula.

— Trimiteți, rugă atunci căpitanul, pe cineva în Țara Românească, la voievodul Mihnea. Vă va încredința măria-sa însuși că nu sîntem iscoade turcești, ci dimpotrivă, luptători împotriva asupririi lui Baiazid.

— Așa vom face : hotărî marele maestru. Numai că noi nu ne vom adresa voievodului, ci, potrivit regulilor noastre monahale, călugărilor unei mănăstiri. Pînă atunci veți rămîne oaspeții noștri, fără a vi se îngădui să părăsiți nici măcar pentru un ceas fortăreața. Iar dacă veți încerca să fugiți, veți fi socotiți dușmani și răpuși.

— Bine ! se învoi căpitanul. Vă rugăm doar ca această cercetare să se facă pe cît cu putință mai repede. Am întîrziat și-așa prea mult. Și sîntem așteptați de măria-sa Mihnea pentru a-i da ajutorul cuvenit întru dobîndirea libertății țării.

Timpul începu să treacă. Căpitanul, Eufrosin și Zane erau tratați bine de cavaleri. Li se dăduse o chilie mică, dar curată, și li se aducea hrană îndestulătoare.

În cea de-a patra lună de cînd se aflau acolo, li se vesti că a sosit din Țara Românească un călugăr, care trebuia să stea de vorbă cu ei și să arate apoi, sub jurămînt, dacă erau vinovați sau nu.

Călugărul valah veni în chilie și, cînd se încredință că erau într-adevăr căpitanul Ion și doi din cetașii săi, plecă fără să le destăinuie ce hotărîre luase.

Spre seară fură chemați în marea sală a cavalerilor, ce se afla în partea de sus a fortăreței. La o masă lungă, în fața unui cămin din fundul sălii, marele maestru și alți cavaleri, înveș-

mîntați în cămăși de zale și cu coifuri de fier pe cap, se sfătuiau între ei. Alături se afla și călugărul-oaspete din Țara Românească.

— Ca să ne-ncredințăm cu totul de adevărul spuselor voastre, duceți-vă și jurați încă o dată în fața Madonei că aveți cugetul curat, le ceru marele maestru.

Bucuroși, Ion și cei doi cetași se apropiară de peretele pe care era pictat chipul Madonei și jurară că își simt cugetul curat și n-au spus decît adevărul.

În clipa aceea marele maestru rosti :

— Ați jurat mincinos. Cinstitul călugăr valah aici de față ne-a mărturisit mai înainte, de-asemenea sub jurămînt, că sînteți iscoade otomane.

— Minciună ! Călugărul minte ! apucă să mai strige căpitanul Ion.

Dar unul dintre cavaleri trase de un mîner. Un capac de fier se deschise și tustrei căzură în adînc.

Se pomeniră într-o celulă închisă cu un grilaj de fier. În zadar se plînse apoi căpitanul cerînd o nouă cercetare. Marele maestru se îmbolnăvise grav. Zăcea lipsit de puteri. Nu voia să audă nimic. Și fără porunca sa nici o nouă solie nu putea pleca.

Lunile trecură repede. Primul an la fel. Și nici o schimbare nu se petrecu în soarta celor întemnițați. Încercaseră tot ce era cu putință ca să poată scăpa de-acolo. Se străduiseră să desfacă ușa, să tragă de gratii, să sape un tunel. Fortăreața fusese ridicată numai din blocuri mari de piatră, în care gratiile erau vîrîte adînc și, fără unelte potrivite, nici o forță omenească nu le-ar fi putut desprinde de-acolo.

Eufrosin izbutise o dată, cînd li se aducea hrana, să prindă printre gratii mîna cavalerului paznic, să i-o răsucească și încercase să-i smulgă cheile. Dar ceilalți paznici săriseră în ajutorul primului. Eufrosin fu scos din celulă. Judecat numaidecît pentru răzvrătire. Și osîndit de a fi înecat în mare.

Căpitanul Ion era atît de mîhnit încît se închise în sine. Zile întregi stătea tăcut, înnegurat și deznădăjduit. Se gîndea că își pierduse amîndoi copiii. Soția sa, Oltea, devenise o umbră. Draga își închisese și ea ochii. Pierise și Eufrosin, tovarășul drag de arme și prietenul încercat, care atîția și atîția ani îi fusese mereu în preajmă, ca și Vîlsan și Zane, la bine și la rău. Nici în țară nu mai știa ce era. Și sigur că voievodul, în zilele acelea atît de frămîntate, l-ar fi dorit alături cu sfatul și fapta.

Căpitanul se găsea în cel de-al șaizeci și cincilea an de viață, vîrstă cînd alții își căutau sau își găsiseră de mult odihna. Pe cînd lui îi era dat să îndure atîtea, ba încă să mai și zacă în temniță pe nedrept. Și nu într-o temniță otomană, ci într-una călugărească.

Dar iată că veni o zi cînd mai-marele ordinului cavalerilor-călugări din Rodos își află sfîrșitul.

Auziră trîmbițele sunînd și tobele bătînd atunci cînd fu îngropat într-un mormînt deschis în zidurile de piatră ale fortăreței.

Folosind acest prilej, căpitanul și Zane — chiar de a doua zi după îngropăciune — cerură îngăduința noului mare maestru al ordinului, un tînăr de nici douăzeci și șapte de ani, de a se dezvinovăți pentru ceea ce nu făptuiseră.

În așteptarea răspunsului, nu aveau altceva mai bun de făcut decît să se cațere, cu rîndul, la fereastră, și să privească depărtările printre gratii.

Trecuse mai bine de o lună. Venise iarăși primăvara și apele scînteiau sub razele călduțe ale soarelui. Corăbii cu pînzele albe întinse și galere la care vîsleau sclavi se vedeau plutind pe întinsul Mediteranei. Rîndunelele de mare brăzdau voioase văzduhul albastru și pescăruși cu pîntecele catifelate, căutîndu-și hrana în valuri, țipau cu glasuri ascuțite ca de copii.

Dorul de libertate îl mistuia. Și aproape în fiecare noapte îl visa pe Vlăduț. Ce s-o fi ales de el ? Fără îndoială, totul trebuie să fie bine. Mihnea — voievodul — și Mircea — marele ban al Craiovei — nu l-au lăsat de izbeliște.

Era încredințat că e bine și, totuși, un ghimpe îi înțepa uneori inima. Își amintea atunci cum Vlăduț rîdea cu gura și ochii. Cum își ridica mînuțele grăsuțe spre el.

Săptămînile trecură. Nădejdea de a fi primit de noul maestru era din ce în ce mai slabă. Dar iată că, într-o bună dimineață, un cavaler li se înfățișă la ușa chiliei.

Noul mare maestru, pe nume Laurențiu, se hotărîse să-i primească.

— Dacă nu ne vom înțelege cu el, va trebui totuși să scăpăm și altfel, îi șopti lui Zane căpitanul, în timp ce ieșeau amîndoi din celulă. Înapoi nu trebuie să ne mai întoarcem.

Merseră prin coridoarele reci ale fortăreței, coborîră și urcară numeroase scări, pe care la sosire nu avuseseră prilejul să le vadă. Și se pomeniră în aceeași sală în care mai fuseseră o dată.

Sala, întîia oară întunecoasă, era de astă dată luminată de făclii înfipte în niște gheare de vulturi metalice, lucrate cu multă măiestrie.

Laurențiu și ceilalți cavaleri ședeau la aceeași masă lungă de lîngă cămin. Pe masă ardea o lumînare într-un sfeșnic de fier.

Cînd căpitanul și Zane intrară, Laurențiu le făcu semn să ia și ei loc pe cele două jilțuri aflate în fața mesei.

„Cine știe ce cursă îmi mai întind !“ se gîndi căpitanul și, cu o mișcare a capului și-a mîinii, îi răspunse că rămîn în picioare.

Pămîntiu la chip, osos, îmbrăcat în cămașă groasă de zale și deasupra cu un veșmînt alb, pe care era pictată o cruce de aur, noul și tînărul mare maestru al ordinului îi cercetă din ochi cu atenție pe cei doi prizonieri.

Căpitanul și Zane arătau, într-adevăr, jalnic. În acest lung răstimp cît stătuseră în temniță, veșmintele li se ferfenițiseră. Nici măcar o cămașă curată nu primiseră. Bărbile le crescuseră ca unor pustnici. Slăbiseră, dar nu din putere, deoarece zilnic, cîteva ceasuri, se luptau între ei. Se îngrijeau în felul acesta ca mușchii și forța să le rămînă întregi.

Văzînd că prizonierii nu vor să se așeze, Laurențiu se ridică și el în picioare. Ceilalți cavaleri îi urmară pilda. Spuse că, printr-un trimis al său la mănăstirea Tismana — așa cum ceruse mai demult căpitanul — a făcut alte amănunțite cercetări.

Cercetările au scos la iveală întreaga nevinovăție a celor trei prizonieri, dintre care unul fusese ucis între timp. De vină a fost însă numai călugărul înșelător de la mănăstirea Bistrița, care depusese acolo o mincinoasă mărturie împotriva lor. Pentru pedepsirea lui se va rosti anatema, cea mai cumplită afurisenie.

Laurențiu îl blestemă pe călugărul de la Bistrița în latinește, suflă în lumînarea de pe masă și-o stinse.

Își ceru și el iertare celor doi prizonieri și-i încunoștință că sînt liberi.

Se întorceau, în sfîrșit, acasă !

Alți morți : Ioana, Baldovin, Eufrosin ! Și alte suferințe : anii lungi de temniță !

Pentru ce fusese nevoie să se petreacă toate acestea ?

Pentru ce trebuia ca românii să îndure din partea unor neamuri străine, care se tot năpusteau peste ei, atîtea chinuri nemeritate și moarte ?

Pe drumul întoarcerii aflară o mulțime de vești.

În timpul cît ei lipsiseră, Mehmed-beg năvălise cu oastea turcească în țară. Întîi Mihnea și după aceea Mircea încercaseră să reziste, dar nu fusese cu putință.

Copleșiți de mulțimea și puterea dușmanului, amîndoi se retrăseseră la Sibiu.

Așa încît pe scaunul domnesc al Țării Românești se urcase un alt fiu al lui Vlad Călugărul (și frate cu Radu cel Mare), pe nume Vlad al V-lea cel Tînăr.

Acesta, tot un domn bun și drept, se apropie de Vladislav, regele Ungariei, căruia-i cere arme, ca să-i poată răzbi pe turci și astfel să-și dobîndească neatîrnarea. Dar încă înainte de-a i se închega cum se cuvine oștirea, Mehmed-beg năvălește. În

luptele care urmează, viteazul Vlad cel Tînăr este înfrînt. Și-n satul Văcărești, pentru vina de-a fi încercat să își elibereze pămîntul strămoșesc, i se reteză capul.

Într-un timp atît de scurt, după săvîrșirea din viață a lui Țepeș, au urmat, datorită necontenitelor uneltiri și năvăliri turcești, nu mai puțin de opt domni. Doi din familia Basarabilor : Laiotă Basarab-Bătrînul și Basarab cel Tînăr Țepeluș. Și șase din familia Drăculeștilor : Mircea și Vlad Călugărul, feciorii lui Vlad Dracul ; Radu cel Mare și Vlad cel Tînăr, fiii lui Vlad Călugărul ; Mihnea, numit de unii din marii boieri „cel Rău", feciorul lui Vlad Țepeș, și fiul lui Mihnea, Mircea.

Cinci dintre aceștia opt : Radu cel Mare, Mihnea, Vlad cel Tînăr și cei doi Mircea se străduiseră prin felurite mijloace, unii cu armele și alții, ca Radu cel Mare, pe cale diplomaticească, să-și dobîndească sau să-și apere independența. Restul, ceilalți trei, Laiotă Basarab-Bătrînul, Basarab cel Tînăr-Țepeluș și Vlad Călugărul, nutriseră poate și ei speranța eliberării. Dar neavînd condiții prielnice și mai ales curajul trebuincios de a se răscula, stătuseră plecați, împlinind poruncile sultanului și așteptînd din partea sorții și-a întîmplării dezlegarea situației țării și-a lor.

— Și cine se află acum în scaunul țării ? îi întrebă căpitanul și Zane pe călătorii întîlniți în drum.

— Un Neagoe, feciorul marelui vornic Pîrvu — din familia Craioveștilor — și-al Neagăi din Hotărani, răspunde un țîrcovnic.

— Fără cît, adaugă un popă, lui îi poftește inima să-și spună Basarab, Neagoe Basarab, dîndu-se drept odraslă a lui Basarab-Țepeluș.

— De unde știi că adevărul adevărat nu-i acesta ? ia din nou cuvîntul țîrcovnicul.

— Mai știi ? E cu putință și-așa ceva. E cu putință orice ! recunoaște popa. Cîte nu se întîmplă și nu se văd ciudate pe lumea asta !

Ion își aduce aminte de un tînăr palid, cu ochii galeși și mustața subțire, ca a lui Radu cel Mare — al cărui vătaf de vînători fusese.

Îl întîlnise la un ospăț de la palat, al lui Mihnea. Domnitorul îl păstrase, de altfel, în Divan, cu rangul de postelnic.

Fiu al marelui vornic Pîrvu, tînărul Neagoe nu semăna nici cu tatăl, nici cu unchii Barbu, Danciu sau Radu, și nici cu bunicul Neagoe.

Craioveștii erau bărbați vîrtoși, cu pumnii grei și glasul puternic, deprinși să comande. Și, mai degrabă decît cu Craio-

veștii, tînărul semăna cu Basarab cel Tînăr-Țepeluș, care avusese și el o statură puțintică și un obraz rotund.

Cu toate că avea înfățișare de cărturar, Neagoe trecea drept o foarte bună căpetenie de oaste. Și nu numai o dată fusese lăudat pentru priceperea și destoinicia lui în a dobîndi biruințe pe cîmpul de luptă.

Căpitanul își mai amintea și că, la acel ospăț, stătuseră puțin laolaltă de vorbă. Cu multă căldură, tînărul Neagoe îi vorbise despre ucenicia lui în meșteșugul filosofiei pe lîngă fostul patriarh grec al Constantinopolului, Nifon, unul dintre cei mai învățați oameni ai timpului, ca și despre felul cum îi plăcea să-și petreacă timpul în mijlocul comorilor de artă și-n fața scrierilor (manuscrise sau tipărituri), cu care Craioveștii înzestraseră ctitoria lor, Bistrița olteană.

Și va să zică acest Neagoe se urcase pe tron ?

Despre Vlăduț, feciorașul Ioanei, a aflat că este bine, sănătos, măricel, adăpostit la mănăstirea Tismanei de fostul mare ban al Craiovei și apoi domn, Mircea, fiul voievodului Mihnea, mai înainte ca ei amîndoi să fi părăsit, învinși, Țara Românească și să se fi refugiat în Transilvania.

Că se găsește acolo, el și Zane aflaseră de la un bătrîn fost cetaș întîlnit pe cale.

Acesta, văzîndu-i, rămăsese încremenit.

— Căpitanul Ion ? Trăiești ? Se zvonise... Atunci s-ar putea să fie adevărat... și că măria-sa Vlad trăiește... trăiește și se va întoarce...

De bucurie, se învîrtea pe loc ca un titirez. Se repezise să-i sărute mîinile.

Căpitanul descălecă.

— Și-acum ?...

— Acum nu știm ce va mai fi, dar ne gîndim cu îngrijorare că Mehmed-beg se află, precum s-a auzit, iarăși la București, și-anume chiar în palatul domnesc. Și ce poate căta apostatul în palatul domnesc decît răul acestei sărmane țări ? Turburarea în mijlocul norodului e mare, cu toate că, la drept vorbind, cele dintîi măsuri luate de domnul Neagoe s-arată blînde și pline de-nțelepciune.

— O să trăim și-o să vedem, rosti liniștit Ion. Ce mai știi de ceilalți ? Unde este Vîlsan ?

Bărbatul își plecă fruntea și începu să-și frece, întristat, mîinile noduroase și bătucite de mînuirea uneltelor de muncă și-a armelor.

— Vîlsan a căzut în bătăliile care au avut loc pe-aici cu turcii lui Mehmed-beg, apărîndu-i pe Mihnea și pe Mircea voievod. Au căzut și alți mulți viteji alături de Vlad cel Tînăr. Iar noi, ceilalți, rămînînd fără căpetenie, ne-am înapoiat pe la casele noastre. Dar dacă te-ai întors, învață-ne ce trebuie să

facem ! Cu toții numai atîta așteptăm. Domnia-ta ești steagul în jurul căruia se adună toți cei năpăstuiți, toți cei care nu se învoiesc ca pe pămîntul valah să poruncească glasul lui Mehmed. Pentru că doar domnia-ta ești acela care asculți, înțelegi și te pricepi cel mai bine să împlinești năzuința noastră.

— Vă voi da de știre la timp !... Așteptați.

— Așteptăm !... Dar să știi că, de cum s-o auzi că te-ai întors, volbura va începe din nou să crească.

Căpitanul încălecă, împreună cu Zane, porni mai departe către Tismana, să-l afle pe Vlăduț.

Era una dintre cele mai grele ierni pe care Ion le trăise în destul de lunga lui viață.

Au ajuns la Tismana într-un amurg. Umbre albăstrii se coborau de peste munți. Pădurea de castani se întindea, albă, pînă departe. Zăpada copleșea cu povara ei ramurile copacilor. Gerul împietrise apele limpezi ale rîului. Se preschimbaseră într-un pod peste care oamenii treceau ca pe drum. Pînă și valurile năvalnice ale torentului Gurnia, care nu înghețau niciodată, se prefăcuseră de astădată în horbote strălucitoare de-argint. Și flori albe, cu cele mai nevăzute înfățișări, se zugrăviseră pe ferestre.

Cînd căpitanul și Zane au ajuns în sat, copiii care, așa cum sînt copiii, nu știau ce-i frigul, se dădeau cu sania pe derdelușul din fața porților mănăstirii.

S-au oprit, și căpitanul a privit lung și cercetător întreg cioporul, care făcea larmă aproape cît o urdie de tătari.

Pe Vlăduț l-a cunoscut numaidecît, deși nu-l mai văzuse de-atîta timp. Copilul crescuse. Avea gingășia Ioanei, dar, așa cît era de mic, ținuta semeață a lui Baldovin.

— Vlăduț !

Băiatul a tresărit. Și-a dat puțin pe ceafă căciulița rotundă de miel, care-i căzuse pe ochi. Era la obraz ca mărul. A înțeles cine-l chemase. De-atîtea și-atîtea ori auzise povestindu-i-se despre bunicul. Știa că acesta pornise pe drumuri depărtate s-o caute și s-o aducă înapoi pe măicuța.

— Bunicule !

S-a repezit spre brațele lui.

Căpitanul s-a aplecat și l-a ridicat.

— Vlăduț !

Copilul l-a prins pe după gît și-l săruta cu drag pe obrazul țepos.

Pesemne că inima căpitanului slăbise. Plîngea. Plîngeau amîndoi, bunicul și nepotul. Numai ei doi mai rămăseseră pe lume, singuri, fără Oltea, Draga, Dănuț și Ioana, mai ales Ioana. Se strîngeau în brațe, în ceasul acela înghețat de amurg și plîngeau.

Copiii din Tismana se adunaseră în jurul calului pe care se aflau bunicul și nepotul.

— E bunicul lui Vlăduț ! își șopteau. Căpitanul Ion !... Vestitul căpitan Ion !...

La pas, călări pe Suru, urmați de Zane, bunicul și nepotul intrară în curtea străvechii mănăstiri.

Nu mai călcase prin locurile acestea de ani și ani de zile. Și iată, venise vremea să se întoarcă aici ! În altă parte unde ? Nu mai avea nici casă, îi fusese arsă. Nici cete, i se împrăștiaseră. Nici un domnitor pe care să-l slujească din inimă, cu încredere și nădejde, pe viață și pe moarte.

Se întorsese la mănăstire, deoarece aici se născuse și crescuse. Și mai ales fiindcă aici se găsea Vlăduț, feciorul Ioanei.

Într-un Dumnezeu ocrotitor al neamului său și-al adevărului deplin însă nu mai credea. Crezuse, pe cînd era copil, potrivit datinilor strămoșești, într-un Dumnezeu care proteguia cinstea, dreptatea și bunătatea.

Dar unde era acesta ? Unde se ascunsese ? Sau, dacă se găsea undeva, îmbătrînise într-atît încît nu mai vedea și nu mai auzea ?

N-auzea strigătele de durere ale orfanilor și văduvelor ? Nu vedea nedreptățile ce se petreceau ? Sîngele vărsat ! Scrumul caselor arse nu-l simțea ? Chemările în ajutor și rugăciunile oamenilor din această țară nu încerca să le-asculte ? Nici năvălirile și pustiirile otomane nu voia să le vadă ? Dacă era cu-adevărat, de ce lăsa să biruie pe lume răutatea, minciuna și cruzimea ? De ce îngăduia ca oamenii să fie oropsiți, batjocoriți și călcați în picioare ?

— Unde-i mama ? Ai adus-o pe mama ? îl întrebă Vlăduț la ureche. Răsuflarea lui fierbinte îi arse obrazul. Mama !... Cuvîntul îi arse inima.

— Mama ta nu mai vine...

Îi spusese adevărul. Copilul îl primi bărbătește. Lacrimile îi secară.

— Nu mai vine ? îl strînse pe bunicul mai tare de grumaz. Mîinile îi tremurară. Atît. Nu mai vine ?

— Nu !...

Clopotul, numit Fratele, începu să bată.

Căpitanul îl păstră pe Vlăduț la piept și nu se închină.

Nu mai voia să i se închine unui Dumnezeu care nu putea fi decît o închipuire deșartă a oamenilor. Sau care, dacă existase cîndva, pierise...

În porțile mănăstirii, cineva bătea cu putere. Călugărul-portar, care era un pitic hidos și strîmb, cu fața smochinită, dar fără vîrstă, bun numai pentru o asemenea slujbă, alergă și întrebă : cine era de îndrăznea să risipească liniștea mănăstirii ?

— Trimișii domniei !

Privi prin ochiul săpat în poartă și văzu cîțiva călăreți purtînd însemnele domniei. Fără să mai ceară învoirea stareţului, desfăcu ferecăturile și deschise portița. Oștenii descălecară și intrară, cîte unul, cu caii de dîrlog.

Cel mai în vîrstă dintre ei întrebă aspru :

— Căpitanul Ion ?

Piticul se înfioră :

— Ați venit să-l răpuneți ?

— Nu. Măria-sa Neagoe Basarab dorește numai să stea împreună de vorbă !

I se vesti căpitanului.

— Eu nu doresc să-l văd !

— Măria-sa te roagă !...

Neagoe Basarab nu poruncise, așa precum ar fi făcut orice alt domnitor, să fie adus căpitanul Ion înaintea lui, în trapeză. Ci el, voievodul, îl ruga pe căpitanul Ion să-l primească în chilia unde se-adăpostea.

— Dacă ține atît de mult, să poftească ! se învoi căpitanul în cele din urmă.

Intrase simplu, obișnuit, ca un prieten. Sfetnicii și căpeteniile de oaste, care-l conduseseră, rămaseră afară.

Neagoe le făcu semn să se îndepărteze.

Urgia iernii trecuse. Mugurii umezi, proaspeți, se pregăteau să se prefacă în flori pe crengile iarăși bogate în sevă. Păsărelele se reîntorseseră la cuiburi. Ciripeau vesele prin ramuri.

În fața chiliei unde locuia căpitanul se întindea o mică pajiște verde. Acolo se juca Vlăduț.

— Bunicule, intru și eu ?

— Nu, Vlăduț ! Rămîi acolo și joacă-te !

— Dacă ai nevoie de mine !...

Vlăduț se înapoie la joacă. Împreună cu alți cîțiva copii de aceeași vîrstă, călări pe cai închipuiți și cu săbii de lemn în mîini, țineau piept unei întregi oști musulmane :

— Voi sînteți turcii, iar eu sînt căpitanul Ion !...

Căpitanul îl primi pe domnitor cuviincios, însă rece :

— Măria-ta !...

Și-i îmbie jilțul cel larg de lîngă vatră.

— Stai și domnia-ta. Dar, mai înainte, închide, rogu-te, fereastra.

— Nu ne ascultă nimeni !

— Să nu ne supere larma copiilor.

Căpitanul îi rugă pe Vlăduț și prietenii lui să părăsească pajiștea. Închise totuși fereastra. Pricepuse că domnitorul avea

de gînd să întrebe ori să spună lucruri de taină. Și, deprins cu cele ce se întîmplau de-atîtea ori la curte, voia să nu fie auzit de nimeni.

Ion se așeză, la rîndu-i. Îl cercetă din ochi pe Neagoe. Fără să vrea, își aminti de Țepeș.

Ce măreție avea măria-sa Vlad ! Și ce neînsemnat îi apărea Neagoe pe lîngă EL.

Înveșmîntat nu în ținuta bizantină cu care se înfățișa la curte, ci într-o haină scurtă, după moda apuseană, cu o centură aurită peste mijloc și încălțări din piele galbenă, Neagoe părea mai mărunt decît în realitate.

— Căpitane Ion, începu voievodul, sînt aici deoarece mi s-a vestit că unii prieteni ai domniei-tale au și început să se perinde încoace, din ce în ce mai des. Și doresc să ne înțelegem asupra unor lucruri ce ne privesc pe amîndoi.

Vorbise întotdeauna încet. Dar de data aceasta cuvintele îi ieșeau din gură aproape șoptit. Știa că și pereții — chiar și într-o mănăstire — se întîmplă adeseori să aibă urechi.

— Te-ascult, măria-ta.

— Am nevoie de liniște. Și nu eu, țara pe care știu c-o iubești. Și doresc să fim prieteni. Pentru binele ei.

— Nu știu ce înțelegi măria-ta prin „binele ei".

— Țara poate fi asemuită cu o corabie ce plutește către o anumită țintă. Marea este furtunoasă, corabia șubrezită de multe alte călătorii și furtuni dinainte. Iar marinarii nu-l ascultă într-un suflet pe cel care stăpînește corabia. Ori, aceasta trebuie să nu se scufunde și să ajungă neapărat la țintă. Iată ce înțeleg prin binele ei.

Căpitanul se uită la domnitor și răspunse :

— S-ar putea ca ținta spre care năzuiește stăpînul corăbiei să nu fie totuna cu aceea rîvnită de marinari.

— S-ar putea ! De-aceea și doresc să mă fac înțeles. Și-nțelegîndu-mă — dacă-mi vei da crezare — nădăjduiesc să m-ajuți să duc cu bine corabia la țărmul cel mai prielnic.

— Mă iartă că-ți vorbesc și eu deschis. Dar marii boieri din care te tragi au fost adesea în prieteșug cu turcii și în vrăjmășie cu unii dintre aceia care au încercat să adune norodul sub o singură flamură, ca să lupte pentru neatîrnare.

— Toți dorim neatîrnarea. Dar nu oricînd și oricum se poate ridica un neam. Și pentru dobîndirea sau păstrarea neatîrnării se poate lupta pe mai multe căi. Craioveștii și-au ales un drum, pe care ei l-au socotit cel mai bun...

— Bun și folositor pentru ei, măria-ta. Și, la o adică, aș vrea să știu în ce stă „bunătatea" acestui drum ?

— După sfîrșitul lui Vlad Țepeș, Poarta era atît de îndîrjită că valahii luptaseră așa cum au luptat împotriva ei, încît nu mai doreau altceva decît preschimbarea, mai devreme sau mai tîrziu, a țării în pașalîc...

— N-ar fi fost cu putință, Mahomed văzuse că nu-i cu putință. Trăia încă și Ștefan cel Mare...

— Ei s-au temut c-ar fi cu putință, măcar și numai pentru că și-ar fi pierdut dregătoriile. Nu se înfricoșau de luptă. Știi doar bine cum s-au jertfit pentru întemeierea țării sub Basarab I-Tihomir. Pe de altă parte, socoteau că trebuie neapărat întărit cugetul românesc. Ridicînd mănăstirea Bistrița, ca și alte biserici și mănăstiri, aceasta au urmărit. Înlăuntrul unor asemenea lăcașuri turcii n-aveau ce căuta și cărturarii puteau lucra pe voie la scrierile lor. În chiliile Bistriței, m-am îndestulat dealtfel și eu din comorile cărților aduse de pe alte meleaguri sau întocmite acolo.

— Toate ar fi bune și frumoase, cum le înfățișezi măria-ta. Dar unii dintre Craiovești, prin foamea lor de putere și setea de bogății, de care au dat dovadă de-atîtea ori, au săvîrșit destul rău !

— Voiau să fie atît de tari și avuți încît cuvîntul lor să cîntărească greu înaintea domnilor, care s-au perindat atîția după Vlad Țepeș, ca și înaintea Porții.

— Măria-ta văd că nu porți numele lor.

— Nu, ci pe al părintelui meu de sînge : Basarab cel Tînăr. Pînă acum am amintit numai pe ocolite datoria mea de a-i purta numele. Acum o voi rosti tare. Și-aceasta nu pentru că Basarab ar fi fost mai vrednic decît Pîrvu. Ci fiindcă acesta este adevărul adevărat. Și totul trebuie mărturisit, cînd începi un timp nou.

Vlăduț încercase să se apropie de chilie și să ciocăne în ferestruică.

Unul dintre oștenii gărzii lui vodă îl îndepărtă.

— N-ai voie să te-apropii de chilie. Ai auzit ce ți-a poruncit căpitanul !

— Poate bunicul are nevoie de mine ! îi răspunse băiatul, ridicîndu-și, amenințător, sabia de lemn. Dac-o fi în primejdie ?

Ostașii rîseră :

— Și vrei să-l aperi tu ?

— Vreau să-l apăr ! Nu sînt nepotul său ?

Cei dinăuntrul chiliei auziră schimbul de cuvinte.

— Îndrăzneț nepot ai, îi grăi voievodul căpitanului.

Căpitanul zîmbi mulțumit și îl rugă din nou pe Vlăduț să se joace mai departe cu copiii. Nu-l amenința nici o primejdie. Stă de vorbă, liniștit, cu domnitorul țării. Și mai tîrziu îl va chema la sine.

Copilul plecă și vorba se purtă mai departe, domol la suprafață, însă cu învîrtejiri și izbucniri pe dinăuntru.

— Și măria-ta ce gînduri cu privire la viitorul țării ai ? Dacă pot cuteza să te-ntreb !...

Domnitorul tăcu un timp, scrutîndu-l în adînc pe Ion. Pe urmă se hotărî și răspunse :

— Ceea ce-ți voi spune acum este o taină pe care, așa cum te cunosc, sînt sigur c-o vei păstra neștirbită. Îți vorbesc ca unui părinte. Iată care-mi sînt gîndurile. Ți le împărtășesc cinstit, de la inimă la inimă.

— Îți mulțumesc !

— Țara se află într-o stare jalnică.

— Asta o știu.

— Tributul crește, țăranul e sărac, negutătoria scade și vămile sînt în mîna turcului. Oastea n-are destulă putere și nici avînt. Mehmed-beg ne veghează fiece pas, și nimeni nu cred că este în stare astăzi să ne sprijine la vreme de nevoie.

— Să ne bizuim pe noi înșine. Să luptăm !

— Să ne bizuim pe noi înșine, dar să nu uităm că buna chibzuială, dintre toate însușirile omenești, este cea mai folositoare în ceasurile de cumpănă.

Mai departe, Neagoe îi vorbi căpitanului arătîndu-i că țara — pentru a cărei mai bună gospodărire se va strădui — trebuie să aibă putința de-a se întări și a putea astfel face față altor încercări viitoare. Și nădăjduiește ca să se și înalțe pe o nouă treaptă, prin cultura și arta pe care el de asemenea le va sprijini, prin cărturarii și meșterii ce-i adună și-i va aduna și mai departe lîngă sine. Deoarece, crede el, fără cărturarii și oamenii pricepuți în ale înțelepciunii și frumosului, un neam nu înaintează prea repede și, deci, nu-și poate ocupa locul ce i se cuvine între celelalte țări și noroade.

Căpitanul îl ascultă pe domnitor cu tot mai multă luare aminte.

— Ceea ce spui măria-ta, recunoaște el, dacă s-ar putea înfăptui, ar fi într-adevăr bine.

Domnitorul s-a înflăcărat :

— Sigur că se va putea înfăptui, căpitane Ion, dacă toți ne vom aduna, așa cum spuneai adineauri, într-un singur mănunchi, sub o singură lege și-o singură voință, dacă tinerii vor fi crescuți în curăție, virtute și dragoste de neam și dacă, prin tot ceea ce ți-am arătat mai înainte, țara se va bucura de prețuirea pe care o merită între toate celelalte popoare ale lumii.

— Și dacă, împlinindu-se toate aceste cerințe ale măriei-tale, turcii vor călca pacea și ne vor năpădi din nou ?

— M-am gîndit și la aceasta. Vom pregăti o oaste bine înarmată pentru apărare, călăreți și pedestrime. Și, dacă turcii sau oricare alt neam ne vor lovi, ne vom ridica la fel ca moșii și strămoșii noștri, neprecupețindu-ne osteneala și dîndu-ne chiar viața de va fi nevoie, pentru că mai bună e moartea cu vrednicie, decît o viață cu amar și rușine.

— Cuvintele acestea din urmă mi-au plăcut cel mai mult din toate cele cîte le-ai rostit astăzi, măria-ta ! Este gîndul pe care și eu îl nutresc încă de cînd, copil, am intrat în slujba marelui nostru Vlad ! Este chiar miezul diatei sale.

— Mă bucur. Și te rog, căpitane Ion, să-mi spui — dacă și eu împlinindu-mi cuvîntul — îmi vei da sprijinul de care am nevoie și-mi vei deveni prieten ?

— Din toată inima, măria-ta.

Domnitorul îi întinse mîna pe deasupra mesei din mijlocul chiliei. Mîna lui Neagoe era neobișnuit de subțire, lungă și delicată. Căpitanul însă știa că mîna aceasta nu se sfia și se pricepea prea bine să mînuiască și arma.

Palma se deschidea cinstită și prietenească.

I-o prinse în palma lui mare cu tot atîta cinste și prietenie.

Se ridicară în picioare. Alături de căpitan, domnitorul părea mic, dar ceva ca un fel de abur i se păru căpitanului că-l învăluie și-i dă un aer de nobilă măreție.

Ieșiră în ogradă și, după zîmbetele ce le luminau chipurile, toți pricepură cu ușurință că înțelegerea fusese deplină.

Vlăduț le fugi în întîmpinare.

Domnitorul îl mîngîie pe păr.

— Am și eu, spuse, un băiețel de-aceeași vîrstă cu tine. Mi-ar place să deveniți prieteni.

— Da ? se miră Vlăduț. Și cum îl cheamă ?

— Teodosie ! Am să te poftesc într-o zi la palat să-l cunoști. Va veni și el, poate, pe la tine... Vlăduț bătu din palme. Te bucuri ?

— Mult !...

— Și-acum să ne înapoiem la palat, zise voievodul. Iar pe domnia-ta, căpitane, te așteptăm oricînd la curte.

— Mulțumesc, măria-ta. Voi veni. Dar pînă atunci starețul Tismanei m-a îmbiat să devin pisarul mănăstirii. Și i-am făgăduit...

— Muncă grea, dar aleasă. Lași sabia pentru pană. Uite, mai am aici cîțiva prieteni ce ne vor ajuta într-ale cărturăriei și artei.

— Cine sînt ?

— Maxim Brancovici, un om mult învățat și umblat ; Macarie, tipograful ; Gavril Protul, scriitorul, și meșterul Manole...

— Meșterul Manole ?

Un bărbat tînăr, simplu, zîmbitor, cu ochii mari, căprui și o bărbuță castanie se plecă înaintea căpitanului.

— Ne înalță un monument la Curtea de Argeș, care va tîlcui tuturor încrederea neamului nostru în frumusețea și adevărul veșnic, ce nu pot fi zdrobite de nici un vrăjmaș.

— Mă-nchin și eu, cu sfială, înaintea artei, muncii și învățăturii.

— Rămîi cu bine, căpitane !
— Mergi sănătos și cu bine, măria-ta !
— Ne vom mai întîlni ?
— Cît de curînd !

Gîndurile îi zboară de-a lungul celor nouă ani care s-au scurs din ziua acelei întîlniri.

Deși aflat la Tismana, preocupat de propriile însemnări, pisarul s-a lăsat atras și de unele înalte țeluri ale voievodului. Acesta l-a rugat, între altele, să-i dea cîteva sfaturi cu privire la alcătuirea oștirii pe care-o plănuia. Ion a scris un ceaslov întreg, împărtășindu-i o seamă de păreri ale marelui Vlad.

După un timp, voievodul i-a cerut să-i împrumute pe cîțiva dintre cei mai destoinici cetași ca să-l ajute la instruirea tinerilor ucenici în meșteșugul armelor. Căpitanul s-a învoit. Și nouă bărbați de nădejde, în cap cu Zane, au plecat la Cetatea Teleajinei, unde se întemeiase o tabără de pregătire militară.

După aceea, i-a dus el însuși voievodului Transilvaniei niște scrisori de taină și, în același timp, l-a vestit despre anumite mișcări ale turcilor.

A îndeplinit totul așa cum se cuvine, cu nădejdea că, în sfîrșit, țara și domnia vor porni pe drumul cel bun.

În lipsa lui, Neagoe a purces la repararea zidurilor Tismanei. Iar mănăstirea a fost dăruită de unchiul acestuia, marele ban Barbu, cu unele vase scumpe din aur și argint, ca și cu patrafire, odăjdii și altele.

Căpitanului nu i-a plăcut. Darurile velitului Barbu i s-au părut o încercare de a-l cumpăra pe el. Dar se sili să nu-și mai arate nemulțumirile față de unele purtări ale acestuia.

Ar fi voit să i le înapoieze, dar starețul l-a rugat mult, în numele domnitorului, să nu-l silească la o asemenea faptă, nepotrivită cu datinele bisericești.

Au mai trecut cîteva luni, și-a fost poftit de domnitor la Curtea de Argeș, împreună cu Vlăduț.

Băiețelul avea să cunoască acum unele din orașele cele mai însemnate ale țării : Tîrgul Jiului, Rîmnicul Vîlcii, Curtea de Argeș, ca și alte multe așezări mai mici.

Au plecat călări. La vîrsta lui fragedă, Vlăduț știa și el să călărească, la fel ca toți copiii din neamul său.

Pretutindeni pe unde treceau se vedeau roadele bunei gospodării. Negutătorii își desfăceau în liniște mărfurile. Meșteșugarii trudeau cu sîrg în ateliere. Iar anumiți dregători de încredere ai domnului vegheau ca să nu se făptuiască nelegiuiri. Se croiau drumuri noi și se întemeiau hanuri unde că-

lătorii, din țară sau de peste hotare, erau ospețiți cu prietenie, hrăniți cu bucate bune, îmbiați cu renumitele vinuri valahe și odihniți pe lavițe curate.

Meșterii în piatră, lemn, în ridicarea de ziduri, în arta de a tipări, zugravii de biserici și palate, cîntăreții, dar mai ales cărturarii de orice fel se bucurau sub stăpînirea lui Neagoe de cea mai mare trecere și cinste.

„Ferice de țara ai cărei cărturari își țin sus fruntea și își mărturisesc curat gîndurile, spunea adesea Neagoe. Că numai gîndul cel înțelept mărturisit și pana care-l așterne sînt aripe pe care un neam se poate înălța spre slavă."

Ajunseseră la Rîmnicul Vîlcii. Aici, căpitanul îi arătă lui Vlăduț locul unde îl întîlnise, pe cînd și el era copil, într-un bîlci, pe măria-sa Vlad. Și-i întrebă pe localnici cum se împăcau cu noua stăpînire.

Locuitorii se mărturisiră mulțumiți. Birurile, ce-i drept, erau încă destul de mari. Nădăjduiau însă în micșorarea lor. Dar domnitorul le vizitase orașul, luase unele hotărîri cu privire la creșterea lui și făcuse aici judecăți drepte.

După aceea au pornit spre Curtea de Argeș. Îi însoțea un diac al episcopiei din Rîmnic, bun și vechi prieten al lui Ion.

— Este întîiul nostru domnitor filosof, își arătase acesta părerea. Dorește înălțarea norodului prin cultură. Numai de-ar avea o domnie destul de lungă pentru a-și împlini toate gîndurile bune.

— Gîndurile-i sînt bune, recunoscuse Ion. Cu toate astea, Craioveștii — despre care nu se poate spune că au fost întotdeauna mari iubitori ai norodului — au ajuns sub domnia lui mai întemeiați decît oricînd.

Diacul își mîngîie bărbuța :

— Asta, ce-i drept, așa e. Craioveștii ocupă cele mai însemnate dregătorii. Numai că o bună parte din aurul strîns de ei se cheltuiește, potrivit cerințelor voievodului, pe o seamă de îmbunătățiri aduse țării. Și ceea ce este și mai îmbucurător, cu ajutorul lor bănesc se ridică noi zidiri, se alcătuiesc lucrări de artă și mai ales se scriu cărți menite să lumineze cugetele și să rodească gîndul că toate neamurile au dreptul să viețuiască libere, în limba și datinile lor. Atîtea noroade supuse jugului turcesc, din Armenia, Egipt, Muntele Sinai, Atos, Ierusalim, Siria, Epir, și, mai ales, din Balcani, sînt sprijinite astfel — prin cărțile, tiparnițele, meșterii tipografi și alte danii ce li se fac necontenit — să se păstreze ca neam. Pentru astfel de fapte, Neagoe și sfetnicii lui sînt socotiți acum, în toată lumea, moștenitorii culturii și tradițiilor Bizanțului.

— Și Mehmed-beg ? își reaminti căpitanul. Nu ți se pare că se vîntură cam prea mult pe la Craiova și pe la București ?

Diacul începu să rîdă :

— Mehmed-beg ? A devenit neputincios. Boierii îl primesc ca oaspete ; le bea vinul. Și-atît !

— Cum atît ! se nedumeri Ion.

— Atît ! Deoarece voievodul, prin priceperea și felul lui de-a fi și-a cîștigat prețuirea sultanului. Acesta i-a poruncit lui Mehmed-beg să nu mai miște nici măcar un deget în Țara Românească fără învoirea lui Neagoe.

— Și poți domnia-ta să-ți închipui că begul se va mulțumi cu starea aceasta de lucruri, că nu va unelti mai departe ?

— Nu, asta nu pot să mi-o închipui. Cît va domni însă Neagoe să știi că va fi liniște...

La porțile curții domnești, cel care i-a întîmpinat pe căpitanul Ion și Vlăduț a fost însuși Neagoe, împreună cu fiul său, Teodosie.

Domnitorul era mai slab decît atunci cînd stătuseră împreună de vorbă. Paloarea obrazului îi sporise. Tușea ușor.

Căpitanul îl cercetă îndelung cu privirea.

— De ce te uiți așa la mine ? îl întrebă voievodul. Am răcit în vremea cînd eram vătaf de vînători sub Radu cel Mare. Și tusea nu m-a mai părăsit. Poate am fost pedepsit cu ea pentru greșelile mele, căci am avut în tinerețe destule. Acum, prin fapte bune, încerc să mă răscumpăr...

— Faptele bune sînt bune întotdeauna, măria-ta. Ești încă foarte tînăr. Ai multe de făptuit. Ce să spun eu, care mă-ndrept spre șaptezeci ?...

— Mulți ani înainte ! îi ură Neagoe.

— Măriei-tale, mai ales, răspunse căpitanul. Pentru binele acestei țări. Te ostenești însă prea mult. Asta îți înrăutățește sănătatea. Ar fi nevoie să te mai cruți.

— Sînt prea multe de făcut ! Atîtea au fost nimicite și atîtea uitate în paragină. Doresc ca, la moartea mea, să las țara cu totul altfel decît am găsit-o. Am găsit-o bătută de vînturi, urgisită și apăsată de nevoi.

— Ți-o doresc din toată inima, măria-ta.

Vlăduț și Teodosie — nu numai de aceeași vîrstă, ci și cam de aceeași talie, fără cît întîiul cu pletele bălaie, iar cel de-al doilea întunecate — sînt gata, avîndu-i drept ajutoare pe slujitorii domnești, să încalece și să plece în hîrjoană.

— Mă bucur că fiul meu, Teodosie, și-a găsit în Vlăduț un prieten atît de bun, grăiește Neagoe.

Domnitorul și Ion se îndreaptă — din curțile și grădinile domnești, unde liliacul alb sau violet își revarsă în valuri aromele — către un loc unde răsună larma voioasă a zidarilor.

Dintre aceștia, urmat de soția sa — o tînără ea însăși ca o ramură de liliac alb — se ivește un bărbat cu ochii scăpărători.

— A, meșterul Manole!

— Am început să lucrăm, așa după cum îți spuneam, povestește înflăcărat meșterul. Vom ridica una dintre cele mai minunate zidiri.

Și meșterul începe să-i arate căpitanului cum va arăta mănăstirea, cînd va fi gata. Împodobită cu sute și mii de flori cioplite de-a dreptul în piatră, fără ca vreo floare să-i semene alteia, cu ferestre răsucite în turlele de deasupra pronausului, cu un portal impunător, un gard din flori de crin și alte lucrări neasemuite.

— Zidirea aceasta va încerca să devină un adevărat cîntec în piatră. Un cîntec al încrederii în viață și în viitor, încheie vestitul meșter Manole.

Căpitanul este uluit de tot ceea ce visaseră laolaltă un domnitor filosof și un meșter poet.

Îi strînse mîinile meșterului și îi dori domnitorului ca floarea aceasta de piatră, marmură, mozaic, aur și argint să se înalțe cît mai repede și mai trainică.

La reîntoarcere, vremea se strică. Începu să plouă.

De pe dealuri, apa se prăvălea în șuvoaie, ca niște căluți năbădăioși, cu coame albe, răvășite, pe spate.

Un strigăt de copil îl opri. Cercetară cu privirea în jur.

Strigătul venea de undeva din sus.

— Tu, Vlăduț, ia-o pe poteca aceea și eu tai de-a dreptul, pe deal.

Vlăduț era inimos. Ca și altădată Dănuț, nu se da înapoi de la nimic, oricît ar fi fost de greu.

— Cînd descoperim ceva ne vestim unul pe celălalt!

— Bine!

Strigătul răsună din nou. Șuvoaiele vuiau. Ploaia se întețise cu grindină, ca în toiul verii.

Apa se revărsa bulucindu-se, galbenă și mîloasă, în Olt.

— Mădălina!... Mădălina! se auzi cineva, din depărtare, chemînd.

Nimeni nu-i răspunse.

Un morman de pămînt cu pietre și bucăți mari și mici de lemn se prăbuși.

— Ai găsit ceva?

— Nu!

— Mădălina!... Mădălina!...

— Vlăduț, ești prin apropiere?

— Da!

Glasurile se întretăiau — gros, subțire — de bărbat, de femeie, de băiat.

Un plîns înăbușit și o voce slabă de copil :

— Ajutor !...

Vlăduț își opri calul. Sări. În șuvoi, abia ținîndu-se de o bucată putregăită de buștean, o fetiță.

Rochița lipită de trup. Pletele muiate. Iar șuvoiul o năpădea în gură, în ochi, îi tăia răsuflarea. Nu-i da voie să strige decît arar și cu mare greutate.

— Aici, bunicule, aici !...

— Mădălina !... Mădălina !... Unde ești ? Răspunde !

Surul plescăia cu copitele prin frunzișul căzut din anul trecut, ud.

— Vlăduț !

Dar Vlăduț se și ivise purtînd în brațe fetița.

Aceasta se jucase prin poiană și, tot căutînd viorele, începuse să urce pe coastă, cînd se pornise ploaia. Șuvoiul o luase. Izbutise să se agațe de bușteanul putregăit. Dar nu s-ar mai fi putut ține mult. Fără Vlăduț, apa ar fi tîrît-o la vale și ar fi azvîrlit-o în rîu.

— Mădălina !... Mădălina !...

Urcată în șaua lui Vlăduț, Mădălina se întorcea acasă.

Tremura de frig și îl cuprinse de gît pe Vlăduț, aninîndu-se ca o iederă.

— Mădălina !... Mădălina !...

Părinții o primiră în brațe, dar fetița nu vru să se despartă de salvatorul său. Și părinții, bucuroși, îi rugară pe căpitan și nepotul lui să le cinstească masa și casa.

Se ospătară și dormiră în noaptea aceea acolo.

Înfășată în pînză de in muiată în rachiu de afine și învelită deasupra cu o cergă mițoasă, după ce sorbi băutura fierbinte și întăritoare pregătită din buruieni de pădure, Mădălina adormi pe aceeași laviță cu Vlăduț.

A doua zi se trezi veselă și sănătoasă tun.

Soarele lucea din nou în înaltul senin al cerului. Iezii și mieii gospodarului zburdau pe pășune. Cintezele și sturzii de munte cîntau, de parcă numai pentru ei ar fi fost creată lumea.

Vlăduț alergă pe coastă și-i culese Mădălinei un buchețel proaspăt și parfumat de viorele, în locul celor răpite ieri de apă.

Fata îl prinse de amîndoua mîinile și, cu ochii în ochii lui, îl întrebă :

— Vrei să fiu sora ta ?

— Vreau, îi răspunse, din tot sufletul, Vlăduț.

Căpitanul înșeuase caii.

— Pornim, Vlăduț !

Băiatul sări pe bidiviul lui :

— Să ne vedem cu bine, Mădălina !

— Mai vino să ne jucăm împreună, Vlăduț !

Caii se depărtară, ajunseră la o cotitură și, curînd, pieriră din ochii Mădălinei.

Într-o noapte, căpitanul avu un vis.

Era călare pe Negru.

Calul arăta așa cum fusese în tinerețe. Cu părul ca pana corbului, lucios, tropăind neastîmpărat, gata în orice clipă de goană.

O potecă șerpuitoare urca în munte.

Aproape de culmea muntelui, se vedea ceva ca o apă mare, neagră, revărsîndu-se.

„Ce fel de apă ar putea să se reverse de pe culme ?"

Pe măsură ce înainta, băga de seamă însă că apa nu era decît un nor întunecat și adînc, care plutea pe deasupra muntelui.

Lui Negru îi crescuseră aripi. Începu să zboare. Se ridică deasupra pădurii.

Deodată, pe un alt cal la fel de negru și înaripat ca al său, ca și cum caii ar fi fost frați, îl zări pe măria-sa Vlad.

Era alb la față ca varul, așa cum îl văzuse în ceasul morții, cu ochii sticloși, însă avînd aceeași figură din tinerețe.

Caii galopau ; dar, ciudat, nu se puteau apropia cu nici un pas unul de celălalt. La mijlocul depărtării dintre ei amîndoi se afla o pînză ce parcă se lăsa din cer și se afunda în norul de dedesubt. Pînza avea o culoare vînătă, cenușie, țesută cu fire de argint.

„Vino !" îi porunci Vlad.

Ion se încordă. Îl strînse pe Negru între pulpe. Calul își alungi gîtul, se avîntă. Aripile i se zbăteau. Dar nici nu înainta și nici nu se înălța. Totul rămase ca mai înainte.

Ion gemu de mînie și neputință :

„Nu pot, măria-ta."

Barba îi flutura pe piept. Fire răvășite îi acopereau ochii, îi împăienjeneau vederea.

„Ai plîns cînd l-ai regăsit pe Vlăduț. De ce-ai plîns ? Nu știi că un bărbat n-are voie să plîngă ? În vremuri ca acestea sufletul trebuie să-ți rămînă de piatră."

Caii se opriră. Aripile încetară să se zbată. Cu toate astea nu se prăbușeau.

„Știu, măria-ta. Dar era fiul Ioanei. Crezusem..."

„Să nu plîngi ! Și nici să nu lași sabia din mînă".

Ion își dete seama că nu era înarmat. Cum de-și uitase sabia primită de la măria-sa, tocmai azi ? Așa ceva nu trebuie să se întîmple. Măria-sa are tot dreptul să-l pedepsească.

„N-am sabia la mine, măria-ta !“

„Ai pierdut-o ?“

Ochii sticloși ai voievodului îl aținteau crunt.

„Nu, n-am pierdut-o. O țin lîngă diată. Și lîngă însemnările despre...“ Vru să spună „despre moartea măriei-tale și locul unde ți-am ascuns trupul pentru somnul cel veșnic“, dar se opri. Cum să-i rostească așa ceva voievodului cînd, iată, vorbea cu el ?

„I-ai dăruit-o lui Neagoe ?“

„Nu, nu...“

„Neagoe este un voievod bun, un cărturar luminat. Arma sa este pacea, dar pacea aceasta este doar a înțelepciunii lui, va dăinui, poate, numai cît viețuiește el.“

„Întocmai așa cuget și eu...“

„Va trebui să rămîi mai departe de strajă. Știu că au încercat să te răpună. Măcar că nu mai ești de mult tînăr“.

„Mi-au nimicit familia. Numai Vlăduț trăiește...“

„Tu întruchipezi gîndul păstrării libertății țării, cu orice jertfă. Asta nu pot ei îndura. Otomanii au crezut că, pierind atît tu cît și urmașii tăi, va pieri acest gînd...“

„Dar, măria-ta, chiar de-aș pieri eu, se va ridica altul... pe urmă altul... și altul... Gîndul acesta este, ca și neamul, nepieritor... Și el ne dă puterea să ținem, neadormită, în mînă, sabia...“

„Sabia, urmă Țepeș, cînd tu vei închide ochii, i se cuvine...“

Ion întrebă : cui i se cuvine ?

Voievodul îi răspundea, dar glasul nu i se mai auzea.

Calul lui negru începuse iar să-și miște aripile.

Se înălță puțin în zbor, apoi, ca sorbit de ceva nevăzut, se coborî în adînc.

— Măria-ta... Măria-ta !... strigă.

Nimeni nu-i răspunse, nimeni nu se mai văzu.

Se trezi la el în chilie, lac de sudoare. Vlăduț îl mișca încet de umăr.

— Bunicule ! Pe cine strigi ?

— L-am visat pe măria-sa Vlad. Niciodată n-am avut un vis atît de lung și de limpede. Vorbeam la fel ca-n viață. Așa cum cred și judec în adîncul conștiinței mele.

— Și despre ce vorbeați ?

— Despre ceea ce va trebui să urmeze... În ultimele clipe tocmai mă sfătuia cui să-i las după moartea mea sabia...

Vlăduț, crescuse, se subțiase. Semăna tot mai mult cu Ioana. Mai ales ochii erau ai ei.

— Și cui te-a sfătuit să i-o încredințezi ?

— Nu l-am înțeles bine... Tocmai aceasta...

Vlăduț se întristă :

— Păcat !

La poalele dealului din Cetatea Teleajinei, în rînd cu oștenii, Teodosie și Vlăduț se întrec în aruncarea suliței.

Sulița lui Vlăduț zboară cu cel puțin două lungimi mai departe decît a lui Teodosie.

Teodosie are blîndețea tatălui. Nu se supără. Se bucură de îndemînarea prietenului.

Prietenia dintre ei a devenit zi de zi mai trainică. I-a legat ca pe niște frați.

Domnitorul e bolnav. Respiră greu. Degeaba a adus moaștele patriarhului Nifon și le-a cinstit cu felurite slujbe. Acestea nu-i redau sănătatea.

Așa suferind cum este, Neagoe bate în cuișoare un măr neprețuit de aur, împodobit cu mărgăritare și alte pietre scumpe, în marginea tot de aur a unei icoane. Îi place să făurească lucruri de artă. Dar și mai mult îi place să mediteze, să citească și să scrie.

Pentru a se putea isprăvi la timp zidirea monumentului fără pereche de la Curtea de Argeș, doamna Milița-Despina și-a vîndut nestematele, giuvaerurile și celelalte obiecte prețioase : inele, centuri, colane, brățări, cercei, ibrice, potire, vase și cîte și mai cîte, din aur și argint, multe primite în dar, la nunta ei, din partea familiei foștilor despoți sîrbi Brancovici, din care se trage.

Are loc tîrnosirea bisericii.

Oaspeții au început să sosească din țară și de peste hotare, atît din lumea bisericească cît și din cea laică.

În rînd cu oaspeții se află căpitanul Ion și Badea. Badea, tatăl Mădălinei, a fost un oștean al lui Mircea, fiul lui Mihnea, în foarte scurta lui domnie.

Mădălina, într-un veșmînt subțire ca pînza de păianjen, din borangic, și cu buclele aurii curgîndu-i pe umeri, se află între Vlăduț, bălai și el, și Teodosie. Teodosie este oacheș. Soarele și luna.

Tustrei sînt nedespărțiți. Și, la ospățul și petrecerea care au urmat în fața noii și măreței zidiri, Mădălina a jucat tot numai între ei amîndoi.

Neagoe Basarab, în cel din urmă an al domniei sale. Zace din ce în ce mai des în pat. La căpătîiul său plînge întruna doamna Milița-Despina.

Sudori reci îi scaldă trupul.

Numai cînd se înveșmîntă în straiele bogate bizantine și își așază peste pletele încrețite coroana înaltă, bătută în nestemate, nu i se mai cunoaște într-atîta slăbiciunea.

Pe masă se află *Învățăturile lui Neagoe-Vodă Basarab către feciorul său Teodosie.*

— Nu vreau să închid ochii pînă nu sfîrșesc de scris *Învățăturile,* repetă el.

— Ai să le sfîrșești, măria-ta. Peste cîteva zile vei fi din nou sănătos !

— Sănătos ! Nu știu !... Și pînă cînd ?...

— Încă mult timp.

Faldurile grele ale rochiei doamnei Milița-Despina se tîrăsc pe lespezi.

Doamna știe că voievodul mai are de rostit unele cuvinte de taină și se retrage în cămările ei.

Cu năframa își șterge lacrimile fierbinți ce-i brăzdează obrajii. Ce se va alege de ei amîndoi și de copiii lor ? Prea puține bucurii a avut în viață și prea multe dureri.

— Mehmed-beg mi-a făgăduit că, după săvîrșirea mea din viață, vor rămîne țara nesupărată și Teodosie, liniștit, în scaun.

„Mehmed-beg... Iarăși Mehmed-beg !..."

De pe malul românesc al Dunării, bunicul și nepotul observă cete răzlețe de ieniceri și spahii.

— Lupii au prins de veste că baciul e bolnav, murmură Ion. Au și început să dea tîrcoale stînei !

Vara este pe sfîrșite. Funigeii argintează văzduhul. Anul acesta s-a dovedit îmbelșugat, și bîlciul care tocmai s-a deschis la Curtea de Argeș este plin cu de toate, începînd de la grîne, vite, pastramă, pește, vin și terminînd cu pînzeturi, abale, opinci sau oale smălțuite.

Păpușarii și-au întins perdelele de papură împletită. Se pregătesc să-și înceapă jocul. Mulțimea s-a adunat. Mai ales copiii abia așteaptă să se ivească de după perdele chipurile hazlii de lemn și cîrpă ale acelora pe care păpușarii au de gînd să-i încondeieze și să-și rîdă de ei.

Cu toate acestea, veselia nu este cea obișnuită. Un zvon adus de cine știe cine s-a răspîndit hoțește prin tîrg. Domnitorul zace la pat. Ba unii chiar susțin că sfîrșitul său nu este departe.

— Ce se întîmplă ? Ce se mai știe ? se întreabă unii pe alții.

Dimineața este senină și blîndă. Frunzele copacilor, unele ușor pălite de presimțirea apropiatei toamne, au și început să se scuture. Razele molcuțe ale soarelui auresc turlele bisericii tîrnosite cu numai patru ani înainte.

— Haide, nu începeți ? Nu începeți ? îi îndeamnă, nerăbdători, copiii, pe păpușari.

— Acuși, acuși...

Deodată, un dangăt adînc de clopot, întîiul, răsună din turla cea mare.

De ce din turla cea mare ? Nu este ceasul de slujbă.

Al doilea, al treilea.

Din turla mijlocie începe să bată și al doilea clopot. Iar din celelalte două, cu ferestrele răsucite, încep să bată al treilea și-al patrulea.

Bat într-o dungă !

Oamenii — pînă și copiii — au împietrit.

Numai în cele mai grele ceasuri de cumpănă bat toate clopotele în felul acesta.

Ce nenorocire mare s-a petrecut ?

— Măria-sa Neagoe Basarab a închis ochii !...

Toți cîți se află în tîrg ori pe ulițe, ba pînă și prin case, au îngenunchiat.

— Odihnească-se în pace, rostesc din inimă aproape toate buzele. A fost un domn bun. S-a îngrijit de multe și mai cu seamă de cele sufletești. Adîncul pămîntului ni l-a cerut prea devreme. Mai avea încă destule de făcut !

Slujitorii învelesc turlele cu ferestre răsucite în pînză de mătase neagră. Altă pînză va flutura aninată de turla cea mare. Portalul va fi și el îndoliat.

În tăcerea cea mai deplină, oamenii își adună cele aduse spre vînzare și pleacă. Din trecere, azvîrl boabe de grîu și stropesc pămîntul cu vin.

Călăreți, în mîini cu sulițe ale căror vîrfuri sînt aplecate în jos, zvîcnesc pe porți și se aștern pămîntului în goana cea mai mare.

Unul dintre aceștia, un bărbat tînăr, pornește de la Curtea de Argeș spre Tismana.

Pisarul Evghenie se află în chilia lui. Au venit zorii și el, ostenit, abia a ațipit pe lavița tare, acoperită numai cu o cergă.

Sună clopotele în întreaga țară. Au început să bată și la Tismana.

— Slăvitul domn Neagoe s-a pristăvit !

Domnitorul a fost ctitor la Curtea de Argeș, Tîrgoviște și în multe alte părți din țară. Mult s-a îngrijit și de românii alflați sub stăpînirea străină, cum erau cei din Transilvania.

La Tismana a început slujba pentru odihna sufletului său. Lumînările sînt aprinse toate.

Numai căpitanul, pierdut în gînduri, a rămas în chilia sa. Și-a lăsat capul în palme, iar ochii și-i ține închiși.

Vlăduț a năvălit în chilia bunicului :

— Teodosie ! Ce se va-ntîmpla cu Teodosie ? Dar cu doamna Milița-Despina ?

Bunicul își dezbrăcă liniștit rantia. Își pune în loc veșmintele ostășești de căpitan al oastei măriei-sale Vlad.

Din biserică, glasurile bărbătești, groase, ale soborului se aud, sub bolțile înalte, răsunătoare, de piatră :

— Doamne miluiește pe robul tău Neagoe și du-l spre odihnă veșnică !

Vlăduț înțelege. Bunicul nu va mai fi de astăzi înainte pisarul Evghenie, așa cum hotărîse la începutul domniei lui Neagoe.

Cele așternute pe paginile albe, de el, se odihnesc într-o învelitoare din piele cenușie legată cu șnur roșu, pecetluit cu ceară.

Pana a fost așezată deasupra, ca lespedea pe o criptă. Cerneala de bozii a rămas în călimară să se usuce.

Ar fi vrut să mai însemne cîte ceva. Degetele și mintea lui furnicau încă sub nevoia de a scrie. Își dă seama însă că nu mai e cu putință. Timpul de așternut slovele pe paginile albe s-a sfîrșit. Se va reîntoarce vremea însemnărilor cu sabia și-a sîngelui vărsat.

Clopotele bat și glasurile groase răsună :

— Doamne, miluiește !...

Vlăduț știe că bunicul nu mai crede în mila lui Dumnezeu, pe care-l socotește doar o deșartă închipuire a oamenilor. Altminteri, repetă el întruna, n-ar fi atît de orb, surd și lipsit de milă tocmai față de aceia care i se închinau cu osîrdie, care i-au ridicat cu mîinile lor harnice lăcașuri mîndre, l-au zugrăvit în icoane luminos, senin și drept și i-au cîntat armonioase cîntări de slavă.

Crede numai în hotărîrea și curajul norodului celui mult oropsit și bun de a rămîne neclintit pe pămîntul străbun, de a-și apăra vetrele, la nevoie chiar și cu prețul vieții, crede în brațul său de fier, așa cît este de bătrîn, și în sabia tăioasă, cu mîner de argint, dăruită lui de Vlad Țepeș. Sabia de care nu s-a despărțit încă niciodată și pe care va trebui totuși, într-o zi, s-o încredințeze cuiva. Cuiva, pe care-l va socoti cel mai vrednic.

Ochii i se opriră pe Vlăduț. Dar Vlăduț este încă un copil. Ca și Teodosie. N-a împlinit nici șaisprezece ani.

Și el însuși nu împlinise nici șaisprezece ani cînd a luat parte pentru întîia oară la lupte. Ei, numai că el se născuse în furtună ! Și vînturile cele rele și dușmănoase îl izbiseră în piept de cînd s-a născut.

Și pe Vlăduț, nu ?

Și Vlăduț fusese izbit în piept, ca și el, de cînd s-a născut. Poate că și Vlăduț...

Vlăduț îl privește, la rîndu-i, pe bătrîn.

S-a isprăvit cu pisarul Evghenie. A redevenit căpitanul Ion.

Clopotele nu-și încetează dangătul nici o clipă. Bat în dungă, la fel ca și la Curtea de Argeș, la fel ca în toate bisericile din țară. Și în multe din Transilvania și Moldova.

Glasurile, bărbătești, groase, cîntă :

— Doamne, miluiește !... Primește-l pe robul tău...

Așa cîntau și cînd, în taină, l-au dus la locul de odihnă pe măria-sa Vlad. Taina va fi dezvăluită, din ceea ce el a însemnat, numai după moartea sa. Cînd se va cunoaște în amănunt și diata.

Bătrînul de peste șaptezeci și cinci de ani pare acum un munte. Barba albă ca neaua îi acoperă pieptul. Și simți că, sub postavul aspru, brațele sale ascund o forță care abia așteaptă să se dezlănțuie, să înfrunte și pe cel mai aprig vrăjmaș.

Căpitanul se îndreaptă către peretele de răsărit al chiliei. Acolo, pe așternutul de brocart roșu — smuls din însuși veșmîntul faimosului Ali-beg — atîrnă strălucitoarea sabie primită de el în dar de la măria-sa Vlad. Sabia pe care și măria-sa o primise de la Vlad Dracul, iar Vlad Dracul o moștenise de la Mircea cel Bătrîn, care o primise de la Basarab I — Întemeietorul.

Din argintul și pietrele prețioase ce-i împodobesc mînerul țîșnesc parcă jerbe strălucitoare de flăcări.

— Vlăduț, eu trebuie să plec !

— Ia-mă și pe mine, bunicule !

Vocea băiatului sunase rugător. Bunicul fusese sigur că Vlăduț îl va urma, dar nu vrusese să-i ceară el acest lucru. Aștepta ca băiatul să hotărască de bună voie.

— Pune-ți veșmîntul ostășesc și încinge-ți armele !

— Cît ai clipi !

— Și înșeuează caii !

Ochii băiatului străluceau ca niște luceferi.

— Vlăduț, știi unde e diata ?

— Știu, bunicule !

— Și însemnările ?

— Și...

— Colo e pana. Să scrii tu mai departe ceea ce n-am mai avut vreme să însemn eu.

— Bine, bunicule !...

Pe tronul imperiului otoman — după Baiazid al II-lea și Selim-Yavuz („cel Crud"), amîndoi otrăviți, pare-se, de propriii lor feciori — se urcase sultanul Soliman, numit mai tîr-

ziu de turci „Kanunî" — „Legiuitorul" —, iar de contemporanii săi europeni „Magnificul".

Acesta, tînăr, ambițios și cultivat, își propusese ca, în primul rînd, să cucerească Belgradul și astfel să-și deschidă drumul spre țările Occidentului. În al doilea rînd, să pună mîna pe insula Rodos. Stăpînirea Rodosului îi asigura libertatea de mișcare pe mări. Și, în al treilea rînd, să preschimbe Țara Românească în pașalîc turcesc.

Belgradul căzu. Insula Rodos va fi și ea predată curînd, după lupte grele și sîngeroase. Și ochii tînărului sultan se îndreptau de pe acum, mai aprig decît oricînd, spre Țara Românească, unde fusese înscăunat Teodosie, tovarășul de joacă și zburdălnicii al lui Vlăduț, și-al Mădălinei, sub ocrotirea unchiului său, Preda, marele ban al Craiovei.

Chemați de Teodosie, căpitanul Ion și Vlăduț sosiră într-un suflet.

Teodosie, neliniștit, îmbrăcat ostășește, îl îmbrățișă pe Vlăduț și vru să-i sărute mîna căpitanului, așa cum obișnuia, uneori, înainte. Bătrînul nu primi.

— Fiți bineveniți ! le grăi Teodosie. Am ajuns într-o mare cumpănă. În jurul scaunului meu se îmbulzesc ori se bat unii din urmașii Dăneștilor, Drăculeștilor și, de bună seamă, ai Craioveștilor. Cunosc și gîndurile lui Soliman. Țara se cutremură.

Băiatul-domn zîmbi trist. Era neputincios.

Se aflau în palatul domnesc din București. Aici lucrurile de preț se strîngeau. Încăperile rămăseseră goale, la fel și sala cea mare de primire, unde sfetnicii se adunaseră la ultimul sfat fără voievodul lor. Lui Teodosie îi ținea locul unchiul său, marele ban Preda.

— Și cum dorești, măria-ta, să te ajutăm ? îl întrebă căpitanul pe Teodosie.

— Nu-mi spune astfel, îl rugă tînărul voievod. Îmi ești ca un părinte — așa cum i-ai fost, într-un anume fel, și tatălui meu — iar pe Vlăduț îl simt ca pe-un adevărat frate. Cînd lucrurile se vor liniști, aș vrea să-mi fii învățător în ale vitejiei și dreptății. Iar pe Vlăduț aș dori să mi-l păstrez mereu lîngă sufletul meu. Dintr-o dată însă, rogu-te, căpitane, încearcă să aduni pe toți cei care vor să-mi vină în sprijin. Și așteaptă-mi chemarea !

— Vom chibzui și vom vedea ce este mai bine să facem, răspunse Ion.

— Vlăduț, să te-ntorci !

— Am să mă-ntorc !

— Mădălina ce face ?

În glasul tînărului voievod Vlăduț desluși o undă de caldă duioșie. Știa că și el o îndrăgise. Cine nu ar fi îndrăgit-o pe Mădălina ? Dar mai știa că Teodosie nu l-ar fi întristat niciodată pe fratele lui și n-ar fi socotit-o altfel pe Mădălina decît ca pe-o soră.

Se însera. Boierii nu-și sfîrșiseră sfatul. Dar lucrurile de preț ale palatului se și încărcaseră în căruțe cu coviltir. Caii erau scoși din grajduri și înhămați ori înșeuați.

Căpitanul și Vlăduț, conduși pînă la porți de Teodosie, plecară.

Tînărul voievod, încă tot numai un copil, palid și slab, așa cum fusese și părintele său, în hainele ostășești cernite și prea largi pe care le purta, își flutură în urma lor mîna albă cu degetele subțiri. Marele ban Preda ieși din sala de sfat. Fugi după el la porți. Îl certă și-l chemă înapoi în palatul pustiu, unde pașii le răsunară pe lespezi ca niște cuie bătute într-un sicriu.

Cornul sună. Sună și cheamă :

— Veniți ! Vă așteaptă căpitanul Ion !

Bărbați viforoși se adună. Se întocmesc pe cete sub privegherea lui Zane. Meșteșugarii le făuresc arme. Și, în puțină vreme, sînt gata de luptă.

Căpitanul Ion și Vlăduț pornesc spre Pitești să-i adune și pe cei de-acolo.

Tîrgul este acoperit sub zăpadă, mohorît și fără suflarea obișnuită.

Un meșteșugar-armurier cu barba scurtă, neagră, și înveșmîntată în zeghe, îi vestește :

— Mehmed-beg și-a călcat jurămîntul făcut pe Coran ! Astăzi ne-a venit de la Slatina știre.

Cu caii în spume, căpitanul Ion și Vlăduț au ajuns la Slatina, unde Teodosie se retrăsese împreună cu Preda.

Se năpustesc spre casa domnească. Urcă pe scări. Totul este deșert. Un bătrîn slujitor le iese înainte plîngînd.

— Unde este marele ban Preda ?

— A căzut apărîndu-l pe Teodosie și luptînd vitejește.

— Și Teodosie ?

— Pe tînărul nostru domn l-a tîrît Mehmed-beg peste Dunăre, sub cuvînt că vrea să-l ocrotească.

Iscoadele aduc vestea că Teodosie, dus peste Dunăre de Mehmed-beg, ar fi fost răpus mișelește și îngropat, pe ascuns, într-o pădure de arini.

Un rob al lui Mehmed-beg, care-l slujise pe Teodosie pînă în cele din urmă clipe, a povestit că băiatul-domn apucase să-i mai scrie lui Vlăduț un răvaș.

Răvașul fusese găsit și rupt de ucigași, dar robul îi cunoștea cuprinsul. Teodosie i-l citise. Între altele, îi ruga pe Vlăduț și Mădălina, fratele și sora lui de suflet, să-și reamintească uneori de el.

Aflînd cele ce se întîmplaseră, Vlăduț își mușca buzele să nu plîngă. Îi venea să hohotească, să strige. Sărmanul Teodosie ! Și totul s-a petrecut atît de repede și de neașteptat, încît nimeni nu i-a putut sări în ajutor.

Simțea o aprigă nevoie s-o vadă cît de fugar pe Mădălina, să-i povestească și ei despre Teodosie și ultimele lui gînduri.

Le împărtăși această dorință bunicului său și căpitanului Badea care, în acele zile, se găsea alături de Ion.

— Du-te și-o vezi, fu de părere căpitanul Badea. Mai ales că doresc și eu să aflu ce s-a mai petrecut pe-acasă între timp.

— Să plece, dar să se înapoieze cît se poate de repede ! hotărî căpitanul Ion.

Peste mesteceni a zburat primăvara cu aripi ușoare ca fulgul, presărînd argint. Frunzulițele strălucesc ca și cum ar fi de gheață. Tînăr și șăgalnic, vîntul adie. Calul tropotește domol prin pietrișul de pe marginea rîului. Privighetorile cîntă. Unde cîntă oare mai frumos în lume privighetorile decît pe malul Oltului ?

Călărețul, luminat de lună, se oglindește în apă.

S-a oprit.

La Cozia a bătut toaca pentru miezul nopții.

Sunetele mărunte și dese, ca de ciocănitoare, sînt purtate de ecou pe deasupra apei.

Să meargă mai departe sau nu ?

Purtătorii de știri rele nu obișnuiesc, decît prea arareori, să sosească noaptea.

Noaptea o veste tristă este de zece ori mai dureroasă decît în faptul zilei.

Mădălina se va speria. Nu-și va putea stăpîni lacrimile. Și ce va face pînă la revărsatul zorilor ?

Cunoștea o poieniță fermecată. Împreună cu Teodosie și Mădălina petrecuse uneori acolo ceasuri întregi, vorbind, glumind, rîzînd sau cîntînd, pînă cînd soția sau mama căpitanului Badea trimiteau un slujitor să-i cheme la masă.

Pînă la ziuă mai sînt cîteva ceasuri bune.

Descălecă și cu bidiviul de dîrlogi se îndreptă spre poiană. Acesta nechează prelung și duios de parcă l-ar fi întrebat : „Unde mă duci, stăpîne ?"

— Mergem, dar nu acum imediat, la Mădălina, îi șopti Vlăduț.

Gîndul că o va întîlni, îi va vorbi, îl făcea parcă să plutească.

Cu ochii minții vedea tot ce urma să se întîmple. Ea va ieși în pridvor și, cînd îl va zări, va alerga în întîmpinarea lui. Auzea cîntecul dulce al pașilor pe nisip, micul țipăt de bucurie. Îi asculta cuvintele, mirarea, îi simțea palma în palma lui, și tresărea cînd ea îi mîngîia cu degetele delicate obrazul.

Soția căpitanului Badea îl va pofti în casă. Mădălina va aduce apă proaspătă și rece, din fîntîna de sub plop, să se spele. Între timp, bucatele vor începe să sfîrîie și să aromească. Iar mama căpitanului va coborî în beci să aducă o cană cu vin roșu, spumos, de Drăgășani.

Apoi... apoi... va veni clipa cea grea, cînd va fi nevoit să înceapă a povesti cele întîmplate pe tărîmul lui Soliman.

Nici el însuși nu știa dacă, povestind, va izbuti să-și stăpînească lacrimile. Dar Mădălina ? Ce va face și va spune Mădălina ?

Mădălina — ca și Vlăduț și toți ai casei — știa că Teodosie o îndrăgise. Și, dacă n-ar fi fost la mijloc Vlăduț, Teodosie n-ar fi șovăit să și-o aleagă de soție.

Numai că Teodosie avea o fire aleasă. Văzuse cît erau de legați unul de celălalt, Mădălina și Vlăduț. Și cu toate că era fiul stăpînitorului țării și moștenitorul său, nu depășise niciodată acea margine care se cere în purtarea unui băiat față de o fată. Și se arătase față de amîndoi un prieten cinstit.

Acum Teodosie zăcea în mormînt și el, Vlăduț, venise să-i aducă Mădălinei cele din urmă cuvinte ale sale.

Deodată, Vlăduț își dădu seama că pricina pentru care venise pînă aici nu erau dragostea și viața, ci moartea. Îngrozitoarea moarte ce le răpise amîndurora pe fratele de suflet.

Se dojeni cu asprime că își îngăduise să se gîndească la Mădălina altfel decît cugetase la ea Teodosie cu puțin înaintea morții.

Mai era mult pînă dimineața ? Stelele se roteau încet sau cel puțin astfel i se părea lui.

Mireasma florilor și a buruienilor umezite de rouă era toropitoare. În jur se cerneau lin aburii albaștri ai lunii.

Își clătină alene fruntea ostenită după o îndelungată goană călare și ațipi.

Cînd se trezi, dimineața aurise de mult pădurea. Sări ca ars. Se întoarse la rîu. Se aplecă de pe mal, își vîrî în apă capul. Și-l clăti de mai multe ori.

Nu era de ajuns. Își azvîrli de pe el hainele și își dădu drumul în Olt.

Răcorit, împrospătat, cu hainele scuturate de praf, încălecă și porni, voios, spre locuința căpitanului Badea.

Trăgea în piept aerul rece. Calul sforăia și dădea, dornic de goană, din cap, zburlindu-și coama.

Calul acesta murg îl primise în dar de la Teodosie, cu prilejul uneia din ultimele lor întîlniri.

Se numea Fulger.

— Fulger, mai repede !

Calul își îndesi pasul la trap.

Înaintea lui, ca un puternic meterez natural, se ridica dealul. Pe deal înflorea livada de meri și vișini, de unde adesea, laolaltă, vara, culeseseră fructe.

Dincolo de deal era curtea. În curte, lipită de curmătura din dreapta dealului, se înălța casa.

— Mădălina !... Mădălina !... nu se putu stăpîni și cîntă.

Calul își ciuli urechile. Vru să pornească în galop.

„Hai să te duc mai repede, stăpîne !"

Vlăduț îl opri. Urcușul era greu.

Ajunse pe culmea dealului.

Sîngele îi îngheță. Casele, gardul cu întărituri, staulul și grajdul fuseseră arse. Grinzi căzute, scrum, pietre înnegrite se vedeau risipite peste tot. Vitele, caii pieriseră. Numai un cîine cărunt, lățos, despre care știa că se numește Lăbuș, mai rătăcea fără rost prin ceea ce fusese înainte curtea.

În picioare nu mai era decît o înjghebătură din scînduri, răzimată cu trunchi negeluiți de fagi și stejari, în apropierea fîntînii.

Dintr-un coș încropit cine știe cum în acoperiș se ridica o șuviță cenușie de fum.

— Mădălina !

Gîndul îl străpunse ca un cuțit. Turcii ! I-au ucis pe toți ? Lăsă frîul calului liber. Acesta țîșni, pe voia lui, în galop. În cîteva clipe fu jos.

— Mădălina !

Strigase atît de puternic, încît Lăbuș se sperie. Hămăi. Își dete însă repede seama cine era și cu ce gînduri sosise și începu să se gudure.

— Unde-i Mădălina ?

Lăbuș continua să dea vesel din coadă. Alergă în trap, ca un mînz, cu capul sus, neîncetînd să dea din coadă, spre ușa colibei.

— Aici ?

Aerul dimineții, în mijlocul pădurilor din apropierea Oltului, se soarbe ca un vin tare. Dar fumul ce se ridica pe coș îl făcea puțin ințepător.

De vreme ce ieșea fum, locuia acolo cineva. Dar de ce nu ieșea nimeni ?

Ba da ! Ușa se deschide scîrțiind. Iese cineva.

EA.

Mădălina !

Întîrziase, pierdută, ameţită, numai cît să-şi privească obrazul în oglinda apei din doniţă şi să-şi netezească puţin părul.

— Vlăduţ ! Fata i se repezi la piept. Vezi ! Ştii...

— Mama ? Bunica ?

— Numai bunica... Am îngropat-o la marginea pădurii. N-a putut îndura. Fuseseră locul şi casele ei de zestre. Mama e plecată cu treburi la Cozia. Eu gospodăresc.

— Şi-aici ce-a fost ?

— Au năvălit cetele turceşti. Noi, cînd am auzit că vin, am fugit şi ne-am ascuns în pădure, urmă fata. Nu ni s-a întîmplat nimic. Numai bunica... era bolnavă şi, cînd ne-am întors... şi-a văzut casa şi acareturile arse, vitele şi caii luaţi, atît s-a întristat şi-a plîns... Nu uita că aici s-a măritat... şi-a trăit mulţumită cu bunicul... şi-a născut copiii...

— În ţară ai auzit ce e ?

— Am auzit.

— Numai sînge şi foc. Mulţi se strîng în jurul bunicului. Au încredere în cuvîntul lui. Vor urma pe cine va hotărî el. Iar tatăl tău este alături de bunicul... Vă trimite sănătate şi vă doreşte puterea de-a răbda totul pînă la întoarcerea lui...

— Puteri vom avea...

Fata i se părea lui Vlăduţ mai frumoasă decît oricînd.

Glasul ei, măcar că povestise lucruri triste, îi venea la ureche mai duios decît şopotul blînd al frunzelor într-o noapte de vară.

— Mădălina !...

Începu acum şi el să-i spună cele ce se petrecuseră cu Teodosie.

Fetei i se umplură ochii de lacrimi.

— Teodosie a fost ucis ? El, care era menit încă din leagăn să fie voievod, a avut un asemenea sfîrşit ? Şi doamna Miliţa-Despina ?

— S-a spus de către unii că s-ar fi adăpostit în Transilvania. Iar alţii susţin că s-ar afla la Stambul... Dar unde o fi anume sigur nu se cunoaşte...

Mama Mădălinei nu se întorsese, iar Vlăduţ trebui să plece. Fulger bătea, nerăbdător, din copite.

Mehmed-beg, după ce pusese la cale răpunerea lui Teodosie — pe care se prefăcuse că-l susţine — şi sporise dezordinea prin atacurile, uciderile şi jafurile sale, fugise să se azvîrle la picioarele sultanului.

Soliman era în acea vreme preocupat de izgonirea cavalerilor Ioaniţi şi luarea în deplină stăpînire a insulei Rodos. Acolo voia să întemeieze o bază de război puternică, de unde să poată supraveghea navigaţia atît în Egeea, cît şi în Mediterana.

Așa încît l-a primit pe Mehmed-beg în tabăra militară unde se găsea.

Mehmed-beg nu-l cunoscuse prea bine pe Soliman, deoarece nu luase parte la înscăunarea lui. Dar, cum era deosebit de șiret, i se înfățișă sultanului cu cea mai mare umilință. Îi sărută poala veșmîntului. Îl asigură că nu are nimic mai sfînt pe lume în afară de luminăția-sa sultanul. Și-i povesti că în Țara Românească domnește haosul, din pricină că prea mulți rîvnesc scaunul moștenit de Teodosie.

— A venit clipa, continuă el, să-i facem pe valahi să înțeleagă că nu există fericire mai mare decît aceea de a îmbrățișa dreapta credință mahomedană și a sluji ca sclavi Înaltei Porți...

Soliman zîmbi batjocoritor :

— Știam că, uneori, în țările creștine, te dai drept fiu de domnitor, valah... cu toate că, de fapt, ai avut doar mamă de neam bun, pe care tatăl tău și-a adus-o ca roabă din Valahia...

Mehmed-beg, prins cu minciuna, se înroși.

— Iartă-mă, luminăția-ta, zise. Ce să fac? Ca să-i pot amăgi mai ușor pe ghiauri. Spun și eu... Mă rușinez însă de orice picătură de sînge valah care-mi curge prin vine.

— Să nu te rușinezi. Îi urăsc pe valahi fiindcă, deși un popor mic, nu vor să se supună nimănui. Și, mai ales, nu vor să mi se supună mie, care voi fi, oricum, pînă la urmă, stăpînul lumii. Sînt bucuros să-i calc în picioare și să-i robesc. Dar îi admir pentru dîrzenia lor în a-și apăra pămîntul unde s-au născut și voința de a nu se pleca în fața altor neamuri care le urzesc nimicirea.

Soliman era, la vremea aceea cînd Mehmed-beg i se înfățișase, un tînăr de vreo 27 de ani, cu o frunte lată, nasul ușor acvilin, gîtul subțire și o barbă neagră. Purta un veșmînt lung pînă la pămînt din brocart verde, deasupra căruia îmbrăcase un anteriu roșu, îmblănit cu soboli. Turbanul îi era alb și cu un gurgui în vîrf, de care era prinsă o pană de vultur. Ședea pe-un jilț uriaș, cu brațele și picioarele de aur, înconjurat de sfetnicii săi turci și străini : un persan, un arab și un italian.

Mehmed se gîndi bine la ceea ce mai avea de gînd să scoată din gură. Cuvintele sultanului de admirație pentru valahi îl cam puseră în încurcătură.

Tuși, se șterse de sudoare pe frunte și pe bărbia lată, se hotărî și rosti :

— Pentru folosul împărăției otomane îl rog pe preaputernicul padișah să-mi dea mie domnia în Țara Românească. Norodul însuși mă cere, minți el, ca pacificator, știind că am în mine și sînge valah...

— Sînge de care te rușinai mai adineauri, mormăi Soliman.

Mehmed înghiți o bucătură amară, nevăzută, în vreme ce sultanul se ridicase de pe jilț și se plimba cu pași lungi dintr-o latură a încăperii în alta.

— Ajungînd domn eu în Țara Românească, nimeni nu va mai cuteza să ceară scaunul. Și-i voi sili cu vremea pe valahi să îmbrățișeze dreapta credință musulmană.

— Am aflat însă că-n Țara Românească s-a ridicat un tînăr voievod din trunchiul lui Radu cel Mare, și deci al Drăculeștilor, pe nume Radu cel Tînăr sau Radu de la Afumați.

Mehmed-beg rămase cu gura căscată. Falca i se lăsă iar pînă la piept. Îl știa pe Soliman preocupat cu altele. Cînd mai avusese timp să afle și asta ?

— Se numește astfel după satul de baștină : Afumații, din apropierea Bucureștilor.

Glasul sultanului deveni tăios :

— Aceste amănunte sînt fără însemnătate. Spune-mi mai bine de este adevărat, sau nu, că sub flamura acestui tînăr voievod a început să se adune în valuri mulțimea ?

— Este adevărat, strălucirea-ta, n-avu încotro și fu silit să recunoască Mehmed.

Sultanul răcni și mai tare :

— Și te poftesc să-mi mai spui și dacă această mișcare a mulțimii nu este cumva sprijinită de însuși diavolul acela bătrîn care, sub patru sultani, a păstrat necontenit viu duhul blestematului Țepeș ?

Mehmed începu să se piardă.

— Ba da, împărat al împăraților, bîigui el. Și tocmai din pricina aceasta — n-am apucat să-mi sfîrșesc adineauri vorba — doresc să curm orice gînduri de nesupunere sau răzvrătire față de Înalta Poartă, să nu mai umblu cu jumătăți de măsură, să pun subași în locul dregătorilor valahi și să preschimb Țara Românească în pașalîc turcesc.

Vorbise ca în friguri, încercînd să-l convingă pe sultan să-i dea domnia.

Soliman îl privea încruntat.

— Și dacă nu vei izbuti ?

— Sînt gata să îndur orice pedeapsă.

— Să știi că vei primi-o...

Begul se aplecă să-i sărute papucul sultanului :

— Pot atunci, luminăția ta, să mă așez în scaunul voievozilor Țării Românești ?

Soliman mai rămase un timp, tăcut, pe gînduri. Îl aținti apoi pe beg, tăios, în ochi și rosti :

— Așază-te și, din urmă, îți va sosi firmanul.

Mehmed-beg trecuse Dîmbovița pe-un pod de plute — podul cel mare, vechi, fiind stricat tot de el cu prilejul unei alte năvăliri — și înainta pe ulițele și prin piețele Bucureștilor cu

o suită strălucitoare de spahii, cu ienicerii, tuiurile și meterhaneaua.

De-a lungul drumului, pe dreapta și pe stînga, fuseseră orînduiți locuitorii orașului, aduși între spăngi. Iar spahii îi îndemnau să strige :

— Trăiască Mehmed-pașa, marele nostru binefăcător ! În vecii-vecilor, slavă lui !...

Lui Mehmed-beg nu-i sosise încă firmanul de la Stambul, dar el și intrase în București și pretindea să fie slăvit ca domn.

Bărbații își mușcau limba, dar nu strigau. Spahiii îi amenințau cu spăngile. Femeile plîngeau, ștergîndu-și cu colțurile maramelor ochii. Iar pașa, călare pe un cal alb, privea triumfător, de sus, mulțimea, îndreptîndu-se către palatul domnesc.

Meterhaneaua cîntă și tobele bat.

Cu ochii închiși și falca lăsată, Mehmed-beg se leagănă în șa.

În marea sală de sfat a palatului din București, așezat turcește pe un divan, avîndu-i alături pe sfetnicii săi turci, Mehmed-beg poruncește :

— Toți dregătorii valahi din orașe și sate să fie înlocuiți cu subași.

Într-un sat de lîngă Pitești, o mulțime de țărani au fost siliți să-și golească hambarele de grîne și să umple cu ele carele gata de drum. Încotro ? Spre București ? Către Dunăre ? Nu știe încă nimeni care va fi porunca lui Mehmed-beg.

Ceilalți țărani, cu femeile și copiii lor, au fost strînși lîngă o fîntînă și ascultă, mohorîți, pe trimisul otoman. Acesta, înconjurat de ieniceri, arată un subaș :

— Iată pe stăpînul vostru cel nou, de care va trebui să ascultați ca de însuși slăvitul Mehmed-beg.

Cîteva fete foarte tinere și nespus de frumoase au fost alese poate pentru a-i fi cadîne subașului.

Un vuiet răsună peste cîmpie. Țăranii se reped cu furcile, coasele și bîtele. Doboară podul de scînduri unde stau cocoțați trimisul domniei și subașul, îi iau în furci pe stăpînii turci. Aceștia, înfricoșați, fug, azvîrlindu-și armele, pierzîndu-și turbanele și șalvarii.

— Căpitanul Ion !... Căpitanul Ion !...

În dreapta și-n stînga lui se văd căpitanul Badea, părintele Mădălinei, și Vlăduț.

Alte și alte cete de țărani sosesc în cîmpia de lîngă Pitești unde se află Ion.

Bătrînul cu barba colilie pînă mai jos de brîu, însă altminteri la fel de neîncovoiat ca în tinerețe, îi ascultă.

— De peste șaizeci de ani te ostenești să împlinești năzuința acestui neam de a nu se lăsa umilit, îngenunchiat și zdrobit de vrăjmași. Învață-ne ce este mai bine să facem?

— Țara trece prin cea mai grea primejdie din cîte a avut de înfruntat pînă astăzi. Și datoria noastră este să ne unim cu toții în jurul tînărului și viteazului voievod Radu de la Afumați...

Cei de jos cred în căpitanul Ion, care niciodată nu i-a mințit, nu i-a înșelat și le-a fost pildă în împlinirea datoriilor față de țară.

— Să ne unim cu măria-sa Radu! Trăiască măria-sa Radu! Să-l slujim pe măria-sa Radu...

Radu-voievodul îl primește în cortul său pe căpitanul Ion. Și-l strînge la piept.

— Îți mulțumesc, îi spune el, mișcat. Și-acum, cu sprijinul ce mi-l dai, sînt încredințat că-l vom birui pe Mehmed-beg. Și mai întîi hai să-i gonim pe subași. Să piară de pe acest pămînt și sămînța și numele lor.

Craioveștii s-au adunat și ei în mănăstirea Bistrița. Sfatul lor îl conduce bătrînul călugăr Pahomie, fostul mare ban Barbu. Călugărit de curînd, acesta călăuzește, totuși, mai departe destinele familiei. În dreapta lui se află noul mare ban, al doilea Pîrvu, fratele răposatului Neagoe domnul. Și-n stînga un vechi chip cunoscut, călugărul care-i învinuise mincinos, din porunca lui Danciu, pe căpitanul Ion și Zane, în fața cavalerilor Ioaniți și-al cărui nume este Filotie.

— Am fost mereu, în anii de după Vlad Țepeș încoace, de părerea că îngăduința otomanilor este mai bună ca dușmănia lor, rosti pentru început Pahomie. Dar iată că — fiind mereu zădărîtă de unii ca Mihnea cel Rău sau Vlad cel Tînăr, fără să-l mai amintim pe căpitanul Ion — Poarta și-a pierdut încrederea în noi.

În trapeza mănăstirii Bistrița unde are loc întîlnirea, glasul călugărului Pahomie răsună cu tărie. Nimeni nu mai răsuflă. Toți sînt numai ochi și urechi.

Prin geamurile înalte și înguste de sus lumina curge în pîraie de aur.

Bătrînul reamintește ceea ce știu toți, și-anume că Soliman i-a îngăduit lui Mehmed-beg să se cocoțeze în scaunul domnesc. Iar acesta i-a făgăduit că dregătorii valahi vor fi înlocuiți *toți* cu subași și că mai devreme sau mai tîrziu Țara Românească va deveni pașalîc.

— Și ce-avem acum de făcut? întreabă al doilea Pîrvu.

De fiecare dată cînd își mișcă larg brațele, mînecile rantiei călugărului Pahomie par aripile în zbor ale unei mari păsări negre.

— Trebuie, dintr-o dată, să-l sprijinim și noi pe Radu, hotărăște el. Îi vom trimite deci o mare ceată de oșteni de pe moșiile noastre, arme și bani, ca să-l învingă pe Mehmed și să-l izgonească din țară. Măcar că nici așa primejdia nu se va sfîrși.

— Și ceata cine-o va conduce ? întrebă al doilea Pîrvu, încredințat că această cinste îi va reveni lui.

— Călugărul-oștean Filotie ! răspunde bătrînul. Sultanul nu trebuie să afle nicicînd că și noi ne-am ridicat, de astădată, împotriva lui.

Subașii, ceilalți dregători otomani ai lui Mehmed-beg și ienicerii lor, unii desculți, alții descinși ori cu veșmintele sfîșiate, au fost puși pe goană de oștenii lui Radu, cetași și țărani, cu biciuști, bîte, furci și securi.

Mînia oștenilor domnești și a țăranilor este fără margini. Și capetele celor ce se vruseseră stăpîni în orașele și satele țării cad ca nucile toamna.

Turcii au plecat și de data aceasta din țară. Cele din urmă căruțe se încarcă pe corăbii, la Dunăre.

— Mehmed-beg a fugit ! îl vestește Vlăduț pe Ion.

— Nu vă veseliți, răspunde gînditor căpitanul. A fugit, dar se va întoarce curînd cu o oaste mai bine înarmată și mai mare.

Sfîrșit de primăvară tîrzie. Pe cîmpii, țăranii — și mai ales femeile, deoarece bărbații cei mai mulți sînt plecați la oaste — muncesc cîmpul, livezile și viile.

Vor apuca să mai strîngă roada ? Cine poate ști ?...

Cîmpiile, livezile și viile nu le pot lăsa însă nemuncite orice-ar fi să se întîmple și oricîte nenorociri s-ar abate.

Așa-i era dat în anii aceia țăranului. Să trudească necontenit, să are și să semene, dar cîteodată să nu culeagă decît cenușă.

Oastea lui Radu de la Afumați, tînărul și viteazul voievod, în rînduri regulate și bine instruite, este gata de luptă și-i așteaptă pe turci.

Aici, în față, sînt cetașii căpitanului Ion. Numai vederea acestui atît de bătrîn și cunoscut oștean — cu barba albă pînă mai jos de brîu, chivără de oțel, platoșă lată și în mîna dreaptă cu vestita lui sabie strălucitoare, despre care toți știu că i-a fost dăruită de Țepeș în ceasul morții — și-l înspăimîntă pe

dușman. În stînga lui se află devotatul Zane, cu umerii cît niște dealuri și fața aspră, înnegurată. Este atît de înnegurată, fiindcă o altă ceată se vede a fi aceea trimisă de Craiovești, avîndu-l în fruntea ei pe Filotie, călugărul oștean de la Bistrița. Iar datoria ce-o are față de-acesta, după întîlnirea din insula Rodos, n-a ajuns încă să i-o plătească.

Cetele țărănești sînt, bineînțeles, cele mai multe. Și-acestora li se adaugă ajutoarele din afară.

Străjerii de la Dunăre l-au vestit pe domnitor că Mehmed-beg, pașa de Nicopole, cu pașa de Vidin, Bali-beg, și alți comandanți turci au și început să-și reverse din nou puhoaiele spre Țara Românească.

— Să vină !

Tînarul voievod Radu i-l amintește căpitanului Ion, pînă și prin ținuta sa, tot mai mult pe marele Vlad.

La fel, în ajunul oricărei lupte, se înviora.

Ochii săi vulturești căpătau o strălucire ciudată. Glasul îi devenea mai plin. Mișcările mai iuți. Parcă se înălța. Și oastea se contopea în același cuget cu el.

Radu trece pe dinaintea cetelor. Oștenii tresaltă.

Se știe că Radu nu face parte dintre acei conducători de oaste care se pricep numai să dea porunci, el însuși rămînînd în locurile cele mai bine apărate, pentru ca de-acolo, la ceas de cumpănă, să se poată întoarce și să scape cu viață.

Ci, dimpotrivă, Radu, pe toată vremea bătăliei, nu stă decît în față, ori în mijlocul oastei, unde-i lupta mai grea și vrăjmașul mai aprig. Pe el nu-l înfricoșează nici mărimea imperiului otoman, nici numărul oștenilor dușmani și nici biruințele lor trecute. Și-asemeni marelui Vlad, cu o oștire mică, este gata să-nfrunte, pentru dreptatea țării, o armată oricît ar fi de mare și bine înarmată.

Voievodul Transilvaniei, brașovenii, sibienii și regele Ungariei i-au ascultat cuvîntul prin care arăta că înfrîngerea Țării Românești ar avea drept urmare și nimicirea lor. Și i-au trimis, cu mare grabă, o seamă de oșteni.

Asta mai ales fiindcă atît regele Ungariei, cît și voievodul Transilvaniei, brașovenii și sibienii știu că, în bătăliile care au avut loc, cu prilejul trecutelor năvăliri, Radu i-a biruit pe turci la Gubavi, Ștefeni pe Neajlov, Clejani și în alte părți.

Va birui și-acum !

Cei doi pași : Mehmed-beg și Bali-beg — sub conducerea celui dintîi — au trecut Dunărea cu oastea. Și au pornit în marș.

Pămîntul se cutremura iar sub trecerea ienicerilor, a spahiilor, și-a achingiilor, a căruțelor încărcate cu arme și-a tunurilor.

Flamurile cu semiluna și tuiurile flutură.

Tumbelechiurile bat. Trîmbițele sună.

„Feriți-vă, intrați în pămînt, ascundeți-vă în găurile șoarecilor, din fața acestei preaputernice oști, de nu vreți să pieriți pînă la unul", spun trîmbițele otomane.

Animalele, speriate de zgomotul armelor și duduitul roților, de țipetele trîmbițelor și de bătaia tumbelechiurilor, pier ca luate de vînt.

„Ascultați porunca noastră și azvîrliți-vă de bună voie la picioarele slăvitului Mehmed-beg."

Spaima l-ar fi cuprins pe oricine. Niciodată pînă azi, Mehmed-beg nu s-a năpustit cu atîta putere asupra vreunui tărîm. Niciodată n-a fost mai îndîrjit.

Radu voievod ascultă și el prevestirile trîmbițelor. Ascultă duduitul roților, zgomotul armelor, tropotul cailor și vuietul ca de mare înfuriată stîrnit de pașii ienicerilor.

Fruntea lui este senină. Inima-i bate sub platoșă mai tare, dar nu de teamă, ci de nerăbdare.

Flamura sa, purtată de Vlăduț, fîlfîie în vînt.

— Să ții flamura Țării Românești sus, cît mai sus, în tot timpul bătăliei, s-o vadă fiecare oștean din întreg cîmpul, îl sfătuiește căpitanul.

— Așa am s-o țin, bunicule!

Potrivit planului întocmit de voievod, întîiele ciocniri au loc la Plața și în Alimănești. Ciocnirile acestea au însă numai rostul de a atrage oștile otomane către satul Grumazi.

Aici, pe apa Teleormanului, e o cîmpie largă, ușor înconjurată de rîu și străjuită în spate de o pădure întinsă și deasă.

Mehmed-beg și Bali-beg — cu o oaste adunată din șapte sangiacaturi, formată numai din trupe alese, una și una — au făcut planul să prindă pedestrimea lui Radu ca într-un clește. Să lovească din coastă, cu achingiii, călărimea. Să le spintece pe amîndouă și să le fărămițeze cu tunurile.

Socoteala făcută de ei acasă este însă una și ceea ce se întîmplă pe cîmpia Grumazilor este alta.

Îndată ce oștile apar la cotitura rîului și încep să intre în vad, bătrînul căpitan Ion, ivindu-se din pădure cu cetașii lui, le țîșnește în față. Lupta se dă piept la piept, în apă.

Rînduiala pe care Mehmed-beg ținuse s-o păstreze, pînă ce tunurile vor începe să tragă, se strică imediat.

Bătălia s-a întețit. Mulți ieniceri s-au înecat, dar achingiii pricinuiesc destulă pagubă nu numai cetelor țărănești, ci și oștenilor sibieni și, mai ales, brașovenilor.

Năvălesc spahiii. Sînt însă întîmpinați dintr-o parte de căpitanul Badea și dintr-alta de cetele transilvănenilor. Împinși într-o latură. Iar cînd tunurile încep să tragă nimeresc tocmai în ei. Prăpădul este dintre cele mai mari.

Acum au pornit achingiii. Ar trebui să fie opriți de Filotie. Acesta pare că șovăie și face cu cetele lui un ocol. Îl face dinadins, gîndește Radu, cu țelul de a-i încercui! Ocolul duce la foarte multe pierderi de vieți din cetele țărănești.

Filotie n-a făcut ocolul degeaba. Oștenii din cetele Craioveștilor au pătruns cu temei în mijlocul achingiilor și-a venit vremea ca aceștia să-și rărească rîndurile. Călugărul-oștean se pricepe de minune să mînuiască lancea. Iar cetele conduse de el și Zane înfruntă de astă dată același dușman. Cam în același timp, izbiți de săgețile achingiilor care au început să se retragă, cad unul în apropiere de celălalt.

— Ai scăpat de pedeapsa mea, călugăre, rostește Zane înainte de a-și închide ochii, ținîndu-și încă încleștată barda cu care făcuse în jurul său pustiu. Cu barda asta gîndeam să te dobor după sfîrșitul bătăliei. Ai vrut cîndva să ne răpui pe căpitanul Ion și pe mine.

— Porunca venise de la Poartă, horcăie călugărul. Dumnezeu să mă ierte că le-am împlinit voia...

— Nu cred că va putea, scrîșnește înfundat Zane.

— Iartă-mă cel puțin domia-ta...

— Nu...

Radu e peste tot. Gonește cu calul spre pădure și-i reîntoarce pe brașovenii risipiți la luptă. Se întoarce la rîu, unde-i ajută pe cetași. Și încetul cu încetul se apropie amiaza. Se războiesc din zori, dar sorții sînt încă nedeciși.

Lupta se dă fără pic de răgaz. Și unde este domnul se înalță și flamura cu vulturul Țării Românești ținută sus, sus de tot, de Vlăduț, așa cum îl rugase căpitanul.

Oștenii domnului, cetele țărănești, voinicii căpitanului Ion și ajutoarele din afară cată mereu spre flamură. Și cît văd vulturul cu aripile întinse plutind, avînd în dreapta soarele și-n stînga luna, știu că voievodul lor e teafăr și poartă mai departe bătălia cu spor.

Tunurile turcești s-au împotmolit în vad și se scufundă văzînd cu ochii.

Trupuri ienicerești plutesc tot mai multe pe apă. Iar achingiii sînt tot mai împuținați de oamenii căpitanului Badea și de transilvăneni.

Cel mai mare prăpăd face sabia cu mîner de argint, împodobită cu nestemate, primită în dar de căpitanul Ion de la Țepeș.

Bătrînul este unul dintre acei voinici de poveste care nu știu ce-i osteneala. Ca și odinioară voievodul lui, pare un muncitor în lan, trudindu-se cu hărnicie să-și isprăvească seceratul.

În minte, îi apare în aceste clipe, ca și altădată în vis, măria-sa Vlad.

„Ioane ! îi spune voievodul. Ești la fel de voinic ca atunci cînd ai înfruntat la Comana, pentru mine, pe ienicerii lui Hamza, tot pașă de Nicopole ca și Mehmed-beg !“

„Oho ! rîde Ion. Dar voinicia știi bine că nu-mi vine decît de-acolo că stăpînesc sabia ce mi-ai dăruit-o măria-ta !“

„Ai meritat-o din plin, mare ban de Tismana Ion. Numai că, pe cît ai fost de viteaz, pe-atît nu ți-ai dorit niciodată măriri. Puteai s-ajungi domn...“.

„Am rămas păstrătorul diatei. În numele ei am luptat și i-am îndemnat și pe alții să lupte. A fost cea mai însemnată răsplată...“

„Bunul meu fiu Ion !... Dar știi că, în curînd, îți vei aduce pămîntului străbun obolul pe care-l dăm toți, mai devreme sau mai tîrziu ?“

„Știu și nu mă-nspăimînt. De la măria-ta am aflat că nu e moarte mai frumoasă decît aceea de-a cădea pe cîmpul de luptă, cu fața la dușman, pentru dăinuirea libertății neamului tău.“

„Acuma ia aminte, Ion !...“

O săgeată i se înfipse în spate. Dar cîte săgeți nu-l loviseră în viață ?

Mehmed-beg și Bali-beg își întoarseră caii, în clipa cînd căpitanul Ion își croia pîrtie spre ei. Iar un spahiu, dorind să-i apere, îl țintise.

Pedeștrii fuseseră nimiciți sau luați prinși. Numai puțini spahii și achingii, cîți izbutiseră să mai scape cu viață, fugeau din răsputeri.

Călăreții lui Radu îi urmăreau.

Ajunși la Dunăre, căpitanul Ion l-a căutat între fugari pe Mehmed-beg. Acesta, înfricoșat, le-a strigat otomanilor :

— Nu vă puteți apropia de el. Măcar că e rănit. Răpuneți-l de la depărtare...

Din toate părțile otomanii au azvîrlit sulițe și lănci. O lance l-a lovit în brațul drept. Sabia sta să-i cadă.

Cetașii s-au repezit să-l ajute.

— Dați-mi sabia în mîna stîngă ! a poruncit.

Cu sabia în mîna stîngă, așa greu rănit cum era, s-a avîntat în bătălie, făcînd iarăși pustiu în jurul lui.

— Luptă încă ! răcneau spahiii. Se știe despre el că-i diavolul, Șeitan... Scăpați dacă puteți...

Bătrînul a căzut. Cîțiva dintre cei mai apropiați lui l-au înconjurat, încercînd să-i dea îngrijiri și să-l oblojească, dar el i-a oprit cu o mișcare a capului.

Păstra încă sabia. I-a întins-o, cu mîna stîngă, lui Vlăduț.

— Primește-o ! i-a spus. Luptă în locul meu.

Vlăduț, înlăcrimat, șovăia.

— Ia-ți sabia ! Ridică flamura. Biruințele de la Grumazi și de pe malul Dunării vor rămîne de-a pururi neuitate. Sînt Rovinele și Vasluiul lui Radu... Urmează-l cu credință pînă la cap...

Tocmai se apropia, ca un vifor, o nouă ceată de călăreți. Era aceea a băieților din Tismana. Dar, luînd mai bine seama, Vlăduț a văzut că între flăcăi se aflau și numeroase fete, îmbrăcate ostășește, în frunte cu Mădălina.

Vîrstnici și tineri, băieții și fetele, conduși de Radu, urmînd flamura ținută sus de Vlăduț, l-au urmărit pe Mehmed-beg pînă pe țărmul celălalt. Și încă două înfrîngeri nimicitoare au mai îndurat otomanii. Una lîngă Nicopole. Și alta la Șiștov.

Se povestește că, de pe urma rănilor primite și-a spaimei îndurate atunci, i s-ar fi și tras, mai tîrziu, lui Mehmed-beg moartea.

Bătrînul căpitan s-a stins avînd încă pe buze ultimile cuvinte ale diatei :

— „Vrăjmașii vor veni iar și iar. Înfruntați-i fără teamă de moarte, ca țara să trăiască în veci".

MIRON COSTIN

I

Iarna anului 1691... Viscolul bubuie, ca glasul unui tiran, şi tropote, asemeni unei armii de călăreţi aflaţi în năvală. Dă, înverşunat, ocol bisericuţei din deal şi conacului vechi. Se repede în pădure frămîntînd, mai-mai să le frîngă, crengile fagilor bătrîni şi încovoindu-i, pînă la pămînt, pe cei tineri.

Se întoarce şi, ridicînd un uriaş vîrtej de zăpadă, porneşte, urlînd, spre vale. Izbeşte cumpenile fîntînilor, făcîndu-le să scîrţîie din încheieturi, dureros. Se-avîntă pe suprafaţa iazului şi se năpusteşte cu toată furia către noul conac. Azvîrle trîmbe de zăpadă în ferestre. Încearcă să smulgă din ţîţîni uşile. Apucă în pumnii nevăzuţi fuioarele de fum ce se înalţă din hornuri. Le striveşte, răsucindu-le în toate felurile şi le sileşte să piară, ca şi cum n-ar fi fost.

De la bisericuţă — răzbătînd ca prin pîslă — răsună dangătul clopotului.

Femeile şi fetele din sat, învelite în broboade negre, se strecoară, ca nişte umbre, pe portiţă, în ogradă. Viscolul le înconjoară, le smulge veşmintele şi le pălmuieşte obrajii, aproape însîngerîndu-i. Face tot ce-i stă în putinţă ca să le împiedice mersul.

Venind dinspre odăile slugilor, uşor încovoiat, cu umerii laţi, învelit în şubă, cu gulerul gros din blană de oaie ridicat şi căciula înfundată pe ochi, Pîrvu, slujitorul de taină, le deschide uşa ce dă, printr-o săliţă scundă şi întunecoasă, către încăperea unde zace, fără suflare, Ileana.

Nou sositele se scutură de zăpadă. Iau fiecare în mînă cîte o lumînărică de ceară de pe măsuţa de lîngă uşă. Şi-o aprinde de la făclia cea mare sprijinită într-o gheară de fier. Şi intră, păşind încet şi aruncînd priviri speriate moartei.

Pîrîiaşe subţiri, izvorîte din zăpada rămasă pe opincile groase, din piele netăbăcită, se scurg pe podele.

Glasurile subțiri și tremurătoare ale fecioarelor, potrivit datinei, intonează :

Seara va-nsera
Gazdă n-ăi avea...

Se știa demult că jupîneasa Ileana nu stătea deloc bine cu sănătatea. Dar nimeni nu-și putuse închipui că boala îi era într-atîta de înaintată. Și că, tocmai acum, cînd pregătirile pentru nunțile celor doi feciori, Pătrașcu și Nicolae, fuseseră terminate... Și așa, dintr-o dată...

Și-ți va mai ieși
Vidra înainte,
Ca să te-nspăimînte...

Pîrvu a ocolit casa. S-a urcat în pridvor. Turburat și neliniștit, și-a lipit obrazul țepos și brăzdat de ferestruica îngustă cu pervaz plumbuit. Privește înăuntru.

În încăperea largă, mărginită de-o parte de ușa ferecată și în cealaltă de căminul zidit în piatră, ca în castelele apusene, Miron Costin stă îngenunchiat.

Mîinile sale mari, dar fine și albe, deprinse să țină pana (sau să răsfoiască filele cărților), ori, la nevoie, și sabia, se văd încleștate una de alta pe tăblia de lemn lustruit.

De ieri, cînd jupîneasa Ileana și-a închis ochii pe neașteptate, nu mai doarme și nu se mai hrănește.

Slugile robotesc în cuhnii, grajduri și magazii. Numai Pîrvu nicăieri nu-și găsește locul. Dă roată din nou casei și reintră în sălița din spate.

Să nu te-nspăimînți,
De soră s-o prinzi,
Că vidra mai știe
Sama apelor
Și a vadurilor.
Și ea mi te-a trece,
Ca să nu te-nece.

Glasurile domoale ale fetelor curg și ele ca o apă lină.

Pîrvu își scoate căciula mițoasă și-și vîră capul pe ușă în odaia unde zace, fără viață, Ileana și unde înainte ea își avusese iatacul. Una dintre făcliile înalte de ceară, de la picioarele moartei, afumă. Face doi pași înăuntru și cu degetele-i noduroase scurtează mucul.

Preotul are barbă albă, ușor îngălbenită și afumată spre margini. Se roagă, abia mișcîndu-și buzele uscate și parcă li-

pite una de alta, ținînd în mîna stîngă o lumînare și cu dreapta sprijinindu-se de raclă.

Ileana doarme, liniștită. Trăsăturile i s-au destins și pe buze i-a înflorit ceva ce ar putea fi luat, în altă împrejurare, drept zîmbet.

De-afară răsună, fără curmare, înverșunarea viscolului. Pîrvu iese din încăpere în vîrfurile picioarelor. Își pune pe cap căciula și se îndreaptă către cămările slugilor.

Miron Costin a cerut să fie lăsat singur în odaia de lucru unde, pe masa grea de stejar — alături de care se află două jilțuri, cu brațe late și perne — între vrafurile de manuscrise și cărți, se află și ultimul dar al Ilenii, călimara de bronz.

„Poate, uneori, cînd îți vei muia în cerneală pana, te vei gîndi la mine..."

Din odaia alăturată continuă să se audă glasurile murmurate ale fecioarelor și îngînarea mîhnită a femeilor :

Și mi te-a purta
La izvoare reci,
Să te răcorești,
Pe mîini pînă-n coate,
De fiori de moarte !...

„Mă voi gîndi întotdeauna la tine..., Ileană," a șoptit, dar de pe buze nu i se desprinde nici cel mai mic zgomot.

Vorbește gîndul ? Gîndul nu face zgomot. Este ca o ceață a înserării fîlfîind cu blîndețe peste suflet.

„Miroane !..."

I-a răspuns ? Întoarce capul. Pe masa de lucru călimara de bronz. Și penele. Penele pe care ea i le curăța în fiecare dimineață.

De fiori de moarte !...

Căminul e stins. Dinadins l-a lăsat să se stingă.

Dincolo știe că e Ileana, palidă, fără sînge. Cu surîsul înghețat. Înveșmîntată în rochia de brocart, avînd la gît, așa cum și-a dorit, șiragul de mărgăritare și medalionul.

Pe lespezile din cămin cenușa e rece, și viscolul, năvălind pe horn, o spulberă fără încetare.

Și, totuși o căldură molcomă îl învăluie. Este căldura ei. I-o cunoaște.

„Miroane !..."

Tace. Își dă seama că-s numai năluciri. Din clipa cînd ea a închis ochii — încă agățată, cu ultimele puteri, de gîtul lui, ca o ființă gata să fie luată de apă și care luptă să se țină la mal — inima-i este bîntuită întruna de fantasme.

„Degeaba îți acoperi fața cu mîinile. Știu că plîngi. Nu mai plînge !"

Barba îi este, într-adevăr, umezită.

„Nu pot să cred. Nu... Treizeci și patru de ani împreună..."

„Așa a fost să fie !..."

„Trebuia să-mi spui cît nu era încă prea tîrziu."

„Ce era să te mai amărăsc ? Nu avusesei tu destule necazuri ? Și, pe urmă, nu doream să le stric bucuria băieților... Nădăjduiam..."

„Aș fi rămas și ziua și noaptea în preajma ta..."

„Nu era nevoie. Mi-am amintit unele stihuri alcătuite de tine în *Viața lumii*. Știi că o cunosc toată pe dinafară !..."

„Știu..."

„*«Trec zilele ca umbra, ca umbra de vară,*
Cele ce trec nu mai vin, nici se-ntorc iară...»

Cugetam pentru a nu știu cîta oară că, deoarece așa sînt făcute toate pe lumea asta, să treacă, era firesc ca, mai devreme sau mai tîrziu, să mă trec și eu...

«Fum și umbră sînt toate, visuri și păreri !»...

...și mă alinam...

Îți spun toate astea ca să te-alini și tu..."

„Nu pot."

„Eu am crezut cu sfințenie în cuvintele tale... Nu m-am îndoit niciodată... (cu glasul schimbat, ca o fetiță :) Îți amintești, *atunci*... mai eram, ce e drept, încă numai o copilă..."

Miron surîde și se mîngîie pe mustăți :

„Ah !... Da..."

„Dar mai bine să stăm..."

„Să stăm..."

Se așază în jilțuri, cu gesturile obișnuite. Ea rîde voioasă.

„Eu aveam cincisprezece ani... Sau paisprezece ?... Ba nu, mai erau doar cîteva săptămîni și împlineam cincisprezece..."

„Ileană, te faci mai tînără..."

Amîndoi rîd cu poftă.

„Eram frumoasă. Cel puțin așa mă socoteam eu. (Iscoditoare :) Eram frumoasă într-adevăr ? În seara aceea așa mi-ai spus..."

„Erai. Nici nu văzusem o fată atît de frumoasă ca tine. Și doar crescusem la curtea șleahticilor, unde femeile..."

Ea-i face un gest de ușoară mustrare cu mîna. Iar el surîde încîntat că gelozia ei încă mai dăinuie, după atîția ani.

„Ce zile !... Oh !..."

„Purtai rochia aceea albă de atlaz, cu mînecile largi și găitane la piept, iar deasupra o feregea de brocart, cu marginile îmblănite."

„Mai ții minte ? Era întîia oară cînd ieșeam îmbrăcată cu ea. Și era tot întîia oară cînd fusesem poftită la o petrecere a Coroanei..."

„Petrecere de Crăciun."

„Era Crăciunul. Și-acum va fi din nou Crăciunul."

„Aproape tot ce-a fost mai însemnat în viața noastră, nu știu prin ce întîmplare, s-a petrecut mereu de Crăciun."

„Ciudat !... (Năpădită iarăși de amintiri :) Să lăsăm însă asta... Și-n seara aceea... Auzisem că erai un tînăr ce jinduia mai mult la carte decît spre dragoste și petreceri. La-nceput mi-a fost chiar puțin frică. Erai atît de serios. Te-ai apropiat însă de mine și-ai spus..."

„Nu e nevoie să repeți. Îmi amintesc și astăzi tot ce ți-am spus. Vorbe ca acelea nu se cuvine să fie rostite decît o singură dată."

„Dar trebuie simțite toată viața. N-ai spus tot tu ?"

„Ba da."

„Eu am crezut în ele și-n tine, repet. Și, știi... Toată viața m-am temut c-ai să mă-nvinuiești..."

„De ce ?"

„C-am fost în noaptea aceea de mai, care-a urmat peste cîteva luni, atît de slabă... Dar trebuie să-nțelegi. Venise primăvara. Cîntau privighetori."

„Privighetori ca acelea nu se mai aud. Nici nopți cu o asemenea lună nu se mai văd."

„Și tu te pricepeai s-alcătuiești stihuri și să vorbești atît de măiestrit."

„Așa ți se părea ție..."

„Nu. Nu. Mi-ai povestit minunatul basm frigian cu cei doi soți, Pilemon și Baucis, care nu și-au dorit altă răsplată pentru credința lor de-o viață unul față de altul..."

„...decît să-și închidă ochii în același timp amîndoi..."

„Iar Zeus, stăpînul zeilor Olimpului, l-a prefăcut pe el într-un stejar puternic..."

„Si pe ea într-un tei în floare..."

„Îți plăcea basmul atît de mult, încît îți doreai ca nici unul din noi să nu viețuiască mai îndelung decît celălalt."

„Acuma însă m-am schimbat. Doresc ca tu să trăiești și să spui lumii cîte mai ai pe suflet. Aceasta e menirea unui cărturar..."

„Mi-e inima zdrobită, Ileană !"

„Mai tîrziu, i-ai cerut unui giuvaergiu, din Bar, să-mi făurească un medalion de aur — medalionul pe care mi l-ai prins astăzi de dimineață la piept — înfățișînd stejarul și teiul, îngemănați unul cu celălalt."

În odaie, lumina a scăzut. Ileana se strînge de umeri.

„Dar ce frig s-a făcut! Am uitat aseară... N-am poruncit s-aprindă focul încă din zori. Mîine..."

Miron se chircește în sine. Mîine? Dar mai poate fi pentru el vreun mîine?

„Da!"

„Să pui să se facă focul chiar dacă eu... (Încurcată:) Că doar am să mai vin... Să pui să se facă focul. Să tragi jîlțul ca de-obicei. Și să m-aștepți... Eu cred c-am să mai pot veni, chiar dacă... Tu ce crezi? Am să mai pot?..."

„Sigur c-ai să poți!... (Cu glasul înecat:) Am să te aștept..."

„Ce-a fost a fost frumos... Dar totul se termină... Tu însă ai suferit. Te-au țintuit pe cruce. Ți-au pus cunună de spini. Sutașul te-a împuns în coastă. Ai sîngerat mult."

„Tu ai sîngerat și mai mult. Mi-ai fost soție, și mamă, și iubită."

„Și fiică... (Alintîndu-se:) Nu spuneai tu că-ți sînt și fiică?"

„Tu... numai tu mi-ai răcorit buzele arse, cînd mi-a fost sete. Și, de fapt, tu ai suferit cel mai mult. Atîtea spaime și încercări. Numai că nu te-ai plîns... Nu te-ai văitat... Inima mea de bărbat a rezistat mai mult... a ta, nu... (Cu amare mustrări:) De-asta, acum..."

Întinde mîinile să i le așeze peste ale ei.

Ileana zîmbește:

„Nu se poate, nu vezi?..."

„Păcat."

II

În ogradă se aud tropote de cai. Mulți cai. De unde atîția cai?

Ușa ferecată se deschide, scîrțîind. Un șuvoi de frig și zăpadă pătrunde pînă la pupitru.

Ca un om trezit din somn și încă nedezmeticit bine, Miron întoarce capul. Îl zărește pe Pîrvu, care dă din mîini, încurcat. Se ridică de la pupitru. Se simte atît de istovit încît abia are putere să întrebe:

— Ce este?

— A venit Stanciu...

— Care Stanciu?

Ochii lui Miron cată nedumeriți spre credinciosul Pîrvu, pe care-l ține lîngă el de peste patruzeci de ani.

— Zapciul Stanciu... de la domnie...

— Acela care ne-a slujit și pe noi ?

— Întocmai !

— Poate ne-anunță sosirea lui vodă. O fi aflat despre nenorocirea noastră, și, ca un viitor cuscru ce ne va fi, ține să fie și el de față.

— N-am înțeles din cuvintele lui Stanciu pentru ce a sosit, dar oștenii au arme...

— Eh, dacă-i Stanciu, nu trebuie să ai nici o grijă. Și-apoi, așa se cuvine să poarte oștenii, mai ales cînd sînt în slujba domniei. Și încă-n vremuri atît de tulburi cum sînt acestea...

„Cred, mai curînd, că este-n legătură cu nunțile."

„Să știi că așa este !..."

„Poate că, în situația de-acum, o cugeta... Dar voi să nu țineți seama... Să nu amînați nunțile, nici pe-a lui Pătrașcu și nici pe-a lui Nicolae..."

„Aceea nici nu se mai poate opri... Nicolae a plecat. E-n drum spre Țarigrad. Chiar tu l-ai îndemnat. Băiatul trebuie să fi și ajuns la Bîrlad."

„Voi să petreceți și să nu țineți seamă. Eu n-am să mă întristez. Am să mă bucur."

— Cum dorești tu, Ileano... Numai că...

— Boierule !... Cu cine grăiești ?

— Cu nimeni, Pîrvule !... Cu nimeni... Cu mine însumi... Ca și cu mine însumi...

— Stanciu cere să ți se-nfățișeze numaidecît. Zice că-i grăbit tare...

— Să vină, Pîrvule !

Și-ți va mai ieși
Lupul înainte,
Ca să te-nspăimînte.
Să nu te-nspăimînți,
Frate bun să-l prinzi,
Că lupul mai știe
Sama codrilor
Și-a potecilor.
Și el te va scoate
La drumul de plai,
Să te ducă-n rai...

Pîrvu pleacă și, în locul lui, după ce tropăie la ușă un timp — cam prea mult timp — ca să se scuture temeinic de zăpadă, intră zapciul Stanciu, roșu-vînăt de ger.

Acesta își scoate, la rîndu-i, căciula țuguiată, își potrivește o leacă mai bine la brîu sabia, își face cruce spre încăperea moartei și îngenunchează :

— Stăpîne, sînt aici...

— Te văd !
— Și doresc să fac tot ce-oi putea ca să-ți scap zilele.
— Nu pricep !
— Încalecă și fugi !
— Unde și pentru ce ?
— La Cetatea Neamțului. E aproape. Craiul te va ocroti. Ai să scapi.
— Vorbește deslușit !
— Mi-ai fost binefăcător. Mi-ai mîntuit sub Duca vodă zilele. Fără domnia-ta, copilașii mei... Și...
— Și ?
— Și nu pot... Am aflat că ți-a murit jupîneasa... Aștepți doar și pe ceilalți preoți din satele învecinate, ca s-o așezi în gropnița pe care ai și deschis-o în biserică. Iar mie mi-ai fost ca un tată. Sabia aceasta ascuțită, cu care mă apăr de dușmani, de la domnia-ta o am. Și tocmai eu am primit poruncă să te-aduc la Iași. Și-acolo cine știe ce te mai așteaptă.
— Ce să m-aștepte ?
— Timpul se scurge grabnic. Nu-i bine să-l pierdem. Mai bine fugi.
— Ridică-te !...
Miron și-a reluat tonul obișnuit de mare dregător.
Stanciu se ridică, dar rămîne cu capul plecat :
— Eu atît am aflat, că măria-sa vodă Constantin, cu Iordache vistiernicul... și cu hatmanul Lupu Bogdan, ginerele lui vodă...
— Sfînta Treime...
— Zic să fi dovedit, pe temeiul unei pîri a marelui clucer Ilie Țifescu Frige-Vacă, că mai mulți mari boieri s-ar fi ajuns cu vodă Brâncoveanu, din Munteneasca, să-l urce-n scaun pe Velicico, fratele domniei-tale. Și că domnia-ta ai fi știut...
— N-am știut și nu știu nimic...
— Sînt încredințat, cinstite, mare... Numai că vodă, ațîțat de Cupărești, a poruncit încă de-alaltăieri noapte să fie prinși o seamă de boieri, între care și feciorii domniei-tale, ca și marele vornic al Țării de Sus, Velicico...
— Și ce s-a întîmplat cu ei ?
— Frățînelui domniei-tale i-au și tăiat capul, la miezul nopții, înaintea porților domnești, lîngă fîntînă, după ce mai întîi măria-sa, vodă, cu mîna lui... i-a spart gura și i-a fărîmat țeasta cu buzduganul... Ațîțat de vistiernic.
— Așadar, l-au răpus ?...
— Precum ai auzit...
— Sărmanul Velicico !... Ce bun și iubitor frate mi-a fost ! (Arată spre camera alăturată :) Am doi morți în aceeași zi... Și mă pregătisem pentru două nunți... (Înțelegînd multe lucruri :) Atunci de-aceea nu mi-au sosit încă ginerii la Bărboși ? Înseamnă că nici nu vor mai veni. I-au ucis pe băieți ?

— Nu. Pînă am plecat eu din Iași, încă nu-i ucisese. Pe feciorul domniei-tale, Pătrașcu, l-au înșfăcat, zice-se, chiar de lîngă copila lui vodă. Domnița Ilisafta, așa cum șoptesc oamenii, l-ar fi ținut și mai înainte tot pe lîngă ea, ca să-l aibă măria-sa la mînă orișicînd ar fi vrut... O fi așa, n-o fi ?...

— Dar pe Ioniță ?

— Tustrei stau închiși la seimeni. Pe celălalt fecior al domniei tale, Nicolae, l-au ajuns la Bîrlad. De-acolo l-au adus în fiare, tîrîș. Dealtminteri, toți boierii, prieteni ai domniei-tale și ai boierului Velicico, cîți au fost prinși, se află unii la seimeni, iar alții închiși în turnul Trisfetitelor.

— Și tu cum privești acestea toate, bunule Stanciu ?

— Eu n-am căderea să-l judec pe voivoda, boierule. Nici pe vreunul din marii boieri. După cum n-aș cuteza să te-nvinuiesc pe domnia-ta, ce-mi ești mîntuitor. Atîta am putut să fac și-atîta fac. Am venit, cît am izbutit de repede, eu, înainte de-a sosi alții. Ca să te scap... Fugi... Fugi, boierule ! Am să răspund măriei-sale că nu te-am aflat acasă. Și că apucasei să pleci înainte. Nici oștenilor mei nu le voi mărturisi că am dat față cu domnia-ta...

— Sînt istovit, Stanciule. De ieri, mi-au picat toate, atît de pe neașteptate, pe cap... Nu sînt nici cîteva săptămîni de cînd am stat, aici, de vorbă cu vodă... Aș vrea să mă odihnesc puțin înainte de...

— A fost la domnia-ta ?... Miron dă din cap afirmativ. De-i așa, doamne, iartă-mă, ce i-o fi venit ? Eu sînt încredințat că-i numai o uneltire de-a Ruseteștilor. Dar s-ar putea să fie, zic și eu ca un prost, și vreo poruncă ascunsă a Porții.

— De ce bănuiești asta ?

Zapciul se scarpină sub căciulă :

— Păi, de, cinstite mare logofăt, cine păcatele nu știe că măria-sa, Constantin voivoda, cam joacă așa cum îi cîntă turcul și cum îl sfătuiește vistiernicul. Norodul se plînge chiar că domnia varsă cam prea mult sînge de-al nostru, dar nu pentru slobozirea Moldovei, ci pentru ca voivoda să-și cîștige bunăvoința Porții. Iartă-mă pentru vorbele acestea prostești pe care le-am rostit. În timp ce domniile voastre, Costinii...

— În timp ce noi, Costinii ?

— Am să glăsuiesc deslușit ! Nu cugetați la altceva decît cum să dați la o parte mai grabnic apăsarea sultanului. Dar, pîn' atunci, preacinstite mare logofăt, cată, așa gîndesc eu, să ne supunem neapărat și întru totul domniei. Ca să nu pățim mai rău. De-aceea am venit și mă plec înaintea domniei tale. Pe vodă-l învîrtesc cum vor Cupăreștii : vistiernicul Iordache Ruset și frații lui de la Țarigrad. Iar viața noastră și, ceea ce-i mai rău, a celor dragi nouă, de-acasă, este-n mîinile lor, și mai ales în acelea ale hatmanului Bogdan, ginerele lui vodă, ca

vrabia-n ghearele uliului. De volnicie ce să mai vorbim? Cît ai clipi, de nu le-mplinești pofta, te vezi în lanțuri și vîrît de hatman la gros, dacă nu te trimit — s-a mai văzut și asta — pe vreo galeră, la turci.

Miron privește pe fereastră.

— Ei, Stanciule, Stanciule! Sigur că ai dreptate. Însă mai află și că unii voievozi, chiar cînd la început plănuiesc binele, li se-ntîmplă să împlinească pînă la urmă tot răul...

— Cum vine asta, boierule? Dacă pot cuteza să-ntreb...

— Din teama de a nu-și pierde mărirea... or avuțiile...

— Aceasta da... aceasta...

Oștenii veniți împreună cu Stanciu s-au vîrît sub șopron, unde saltă pe loc și-și bat brațele să se mai încălzească. Obloanele de la ferestre, scăpate din prinzătorile rotunde de lemn, se zbat și se izbesc de perete. Un cîine, speriat pesemne de mînia atît de întețită a viscolului, schelălăie. Astă-noapte, toată noaptea, au țipat bufnițele. S-au pripășit cîteva în foișorul vechi. Le-au izgonit, dar s-au întors și țipă, în timpul nopții, fără oprire.

— Stanciule...

— Ascult, boierule.

— Sînt gata, și, nu atît pentru mine, cît pentru copii, și mai ales pentru băieți, pentru viitorul lor, să mergem împreună la Iași... Vom lămuri acolo totul. Vodă a fost la mine. Ne-am înțeles... Numai că-s ostenit... Atît de ostenit...

Lui Stanciu ochii îi sînt roșii și umflați. Își trece mîna, rășchitoare, prin păr.

— Fugi, boierule! Te rog ca pe părintele meu. Simt eu c-așa e bine. Nu vreau să-mi am sufletul încărcat. Am să le spun oștenilor că nu te-am găsit. Că și apucasei să scapi. Încălecăm și noi. Mă fac că încerc să te-ajung. Dar fiindcă, pe cale, nu găsim nici o urmă, hotărăsc să ne-ntoarcem la Iași. În vremea asta, domnia-ta săvîrșești grabnic înmormîntarea. Și-ndată după-aceea, te și pornești spre Neamț. Ascultă-mă pe mine, boierule. Acesta-i lucru sigur și cel mai înțelept.

Miron s-a așezat în jîlț.

— Nu, Stanciule! Este un ceas prea însemnat pentru mine și-ai mei, dintre care doi nu mai sînt și trei se află sub primejdia morții. Iar eu să m-ascund și să fug? Și-afară de asta nu vreau să mint. Și nici să-i silesc pe alții să mintă. Du-te la cuhnie. Cere-i lui Pîrvu să vă dea atît ție cît și oștenilor tain din cele pregătite pentru comînd și cîte-o oală cu vin fiert.

Stanciu-și frămîntă în mîini căciula țuguiată.

— Să-ți lumineze Dumnezeu mintea, boierule, și să-ți dea gîndul cel bun. Să nu ispășim amîndoi mai rău. Dar tare mă tem că vor veni și alții din urmă. Să vază ce n-am făcut. Pentru că atunci nu te mai pot ajuta cu nimic... cu nimic, cu nimic...

Își mai face o dată, smerit, cruce, cătînd spre camera de-alături, și iese ca un om amețit.

Miron a rămas în jîlț, cu barba în piept.

„Ai auzit ?"

Cu ochii minții o vede pe Ileana. Stă și ea în jîlțul de-alături. Își mișcă domol capul în semn de „da", a auzit. În ochi i se citește o durere fără margini.

„Știam că te urăște, deși se silea să s-arate altfel. Am știut asta încă din ziua cînd te-a chemat de la Dașov."

III

Miron privește peste timp, lucruri și oameni, castelul singuratic, trufaș, aflat în mijlocul unor păduri dese, mișunînd de sălbăticiuni, urși, lupi, mistreți, bouri, cerbi.

În Polonia, acesta este cunoscut sub denumirea de „castelul regal de vînătoare din Dașov". Dar cei care-l zidiseră se gîndiseră și la posibilitatea de-a se adăposti în el la vreme de nevoie. De-aceea îl amenajaseră cu tot ce-i putea fi de folotința unei oștiri silită să lupte sau să reziste unui eventual asediu. Zidurile erau crenelate, prevăzute cu turnulețe, platforme pentru tunuri, aruncătoare de pietre, apă sau smoală clocotită, lăcașuri rotunde de tragere și diferite mașini de război.

Castelul — mai bine-zis numai o aripă a lui, aceea dinspre răsărit — îi fusese pus la dispoziție lui Miron de către rege. Avea dreptul să locuiască aici împreună cu cei trei fii : Ioniță, Nicolae și Pătrașcu, și cîțiva slujitori, întîiul dintre ei fiind Pîrvu.

Căzuse prizonier — alături de Duca vodă, după inegala și dramatica înfruntare de la Domnești — în ziua de 25 decembrie a anului 1683. Și fusese adus aici, unde era ținut împreună cu băieții, în vreme ce Ileana și fetele rămăseseră în Moldova, la îngăduința lui Dumitrașco Cantacuzino, bătrînul și desfrînatul domnitor impus de otomani.

Din toată acea aripă de răsărit a castelului, Miron își alesese o cămăruță în turn. Cămăruța era atît de strîmtă, încît abia de-i încăpeau înăuntru o ladă cu hrisoave, cărțile și o masă de lucru. În cămăruța aceasta se simțea cum nu se poate mai bine. Și asta nu numai fiindcă era cea mai retrasă și liniștită din tot castelul, ci, mai ales, pentru că, de la fereastra ei, putea privi, în depărtare, creștetele împădurite ale Carpaților, dincolo de care știa că se găsește țara. Țara pentru care se străduise să

scrie atîtea lucrări, în versuri sau proză, în limbile română și polonă, ori să tălmăcească din operele în felurite graiuri ale altora (și mai cu precădere din cel al străbunilor latini).

Trei dintre lucrările sale îi erau însă mai la inimă, decît celelalte : *Letopisețul Țării Moldovei de la Aron vodă, Cronica țărilor Moldovei și Munteniei* (sau *Cronica polonă*) și *Istoria în versuri polone despre Moldova și Țara Românească* (ori *Poema polonă*), dedicată regelui Ioan Sobieski. Pe cea dintîi o scrisese cu gîndul de a-i urma opera cronicarului Grigore Ureche și de a nu se uita o mulțime de amănunte din istoria Moldovei. Iar pe celelalte două ca să facă și peste hotare cunoscute drepturile neamului.

Se simțea mulțumit că, după ce le scrisese, se dusese vestea despre ele. Cîțiva ambasadori de la curtea regală a Poloniei doriseră să le citească și-o seamă de bărbați de stat, din anumite țări, începuseră să privească mai cu luare-aminte și interes spre răsărit, unde un neam latin, divizat de forțe ostile în trei, se străduia din răsputeri să-și păstreze ființa și să-și redobîndească străvechea neatîrnare și libertate.

În ziua aceea, ședea la măsuța rotundă de lemn și scria. Venise iarăși toamna. O nouă toamnă petrecută printre străini care, oricît de primitori i se arătau și oricît îl cinsteau, tot străini în adîncul sufletului rămîneau.

Avea, ce-i drept, indigenatul polon încă de la vîrsta de cinci ani, după ce părintele său, Iancu Costin — sfetnic apropiat al voievozilor Miron Barnovschi și Moise Movilă — amenințat cu moartea de turci, se refugiase în Polonia.

Blazonul familiei Costin — acordat de Dieta polonă, la cererea fostului rege Vladislav al IV-lea — în cîmp albastru, un înger îmbrăcat în armură, ținînd o sabie deasupra coifului — se găsea la loc de vază, între celelalte însemne heraldice ale nobilimii regatului.

Era recunoscător acestei nobilimi, care-i primise, pe el și-ai săi, în ceasuri de restriște, dar inima-i tînjea, în taină și în fiecare clipă, după Moldova.

Obosit, lăsase o clipă lucrul și căta pe fereastră, spre depărtări. Frunzele începuseră să se îngălbenească și pădurea căpăta pe-alocuri cele mai neașteptate culori. Se auzeau mugetele bourilor și, într-un luminiș, pe malul unui pîrîu, văzu o cireadă venită să se-adape.

Gîndul îi zbură spre pădurile moldovene unde bourii sînt adevărații regi ai celorlalte viețuitoare.

Oh ! De-ar ajunge cît mai repede acolo. Inima-i sîngera mai ales pentru Ileana și pentru fete. Rămase fără ocrotire, fuseseră mereu oropsite și hărțuite de Dumitrașcu Cantacuzino, care nu se dăduse înapoi nici în a le hrăpi moșiile și a le împărți curtenilor săi.

Reluă în mînă pana. Dar nu apucă să aştearnă nici cîteva cuvinte şi se auziră paşi pe scăriţă. Cînd ţinea în mînă pana nu îndura să fie turburat. Nu avea nimeni voie să urce la el în afară de Pîrvu, şi asta numai o dată în zi, cînd i se îngrijea cămăruţa.

Se încruntă ; dar supărarea îi trecu numaidecît cînd îl văzu pe Ioniţă intrînd. Dintre cei trei fii ai săi, Ioniţă — cel mare, inalt, slab, cu ochii albaştri ca cicoarea, semănîndu-i leit — îi era cel mai drag. Tustrei feciorii, cu aprobarea craiului, se găseau în Polonia la studii. Cu toate astea, Ioniţă nu pregeta să se întoarcă din cînd în cînd la Daşov, ca să-şi vadă părintele şi să se îmbie a-i da ajutorul de care ar fi putut avea nevoie.

— N-aş fi îndrăznit să te stingheresc, îi grăi el, dar a sosit chiar adineauri un trimis din Moldova.

Îşi puse, pentru a doua oară în acea zi, pana deoparte şi se întoarse cu scaunul spre Ioniţă, care rămăsese în picioare.

— Din Moldova ? Cu veşti de la mama ? a adus vreo scrisoare ?

Mîinile-i tremurau uşor. I se întîmpla tot mai des în ultima vreme.

— O scrisoare de la mama şi două de la „moş" Velicico, stropşi flăcăul cuvintele, aşa cum obişnuia cînd era emoţionat. Iată-le !...

Primi scrisorile şi desfăcu, nerăbdător, întîi, pe-aceea a Ilenii.

Odraslă domnească — dar şi nepoată de frate a învăţatului mitropolit al Kievului, Petru Movilă — Ileana era una dintre puţinele femei ştiutoare de carte din Moldova. Cu ajutorul unei cimotii a familiei, care slujea în biserica mănăstirii Suceviţa, deprinsese cititul şi scrisul încă din copilărie. Avea un scris ca o pictură. Şi Miron nu se putea stăpîni în a-l admira ori de cîte ori primea de la Ileana scrisori.

Începu să citească lacom. Jupîneasa îl încredinţa că reuşise să se descurce, în ultima vreme, mulţumitor.

După ce se va reîntoarce în ţară, avea să afle însă că lucrurile nu stătuseră tocmai aşa. Soţia sa îndurase prea multe necazuri din partea lui Dumitraşco Cantacuzino. Urmarea fusese o boală grea, ce nu avea să se mai vindece niciodată. Velicico îi dăduse ajutor, atît cît îi stătuse în putinţă, dovedindu-se mereu cel mai săritor dintre toţi fraţii şi surorile sale. Dar asta nu era destul.

Şi iată că, în scaunul Moldovei, fusese urcat — de către seraschierul sultanului, Soliman paşa-Ainegi (adică „înşelătorul"), din îndemnul şi pe cheltuiala lui Şerban Cantacuzino, voievodul Ţării Româneşti — un alt stăpînitor. Acesta se numea Constantin Cantemir. Era din Siliştenii Fălciului. Şi Miron îl cunoştea foarte bine.

Boierii îl primiseră pe Cantemir domn, deși nu se trăgea din „neamuri", deoarece părea blînd și gata să le împlinească toate cerințele.

Fiindcă era bătrîn, s-au gîndit că și de se va arăta alt fel în cursul domniei sale, tot nu va trăi mult și se vor scăpa de el.

La rîndul său, Șerban al Munteniei nădăjduia că noul domnitor moldav îi va fi recunoscător și-i va da ajutorul de care avea nevoie în cîte plănuia pentru cauza creștinilor.

Constantin, după ce se așezase în scaun, se dusese s-o vadă pe Ileana în modesta ei locuință din Iași.

Se arătase deosebit de prietenos și, între altele, îi spusese că-i așteaptă pe Miron și cei trei fii ai lui în țară, unde se vor bucura de mare trecere la curte. Ba chiar o lăsase să înțeleagă că se gîndește să-i redea bărbatului ei marea logofeție a Moldovei.

„Socot că-i bine să te-napoiezi, își încheia Ileana scrisoarea. Țara are nevoie de tine. Să fii doar cu băgare de seamă la bătrînul acesta cu barba albă și vorbă blajină, ajuns domnitor al Moldovei. Prea îți făgăduiește multe ca să te poți încrede cu totul în el."

Miron își amintea că, într-adevăr, avusese cîndva o ciocnire cu fostul serdar Constantin Cantemir, înainte de începerea războiului pentru cucerirea Vienei.

Acesta îi ceruse lui Duca vodă, pe care-l slujea, învoirea de-a se întoarce în Moldova, pentru a-și apăra avutul primejduit de tătari. Dar el, Miron, socotise cerința aceasta nepotrivită, atîta vreme cît toți ceilalți boieri își aveau casele la fel de amenințate și totuși rămîneau mai departe credincioși îndatoririlor ostășești. Mărturisindu-și deschis acest gînd, îi văzuse ochii lui Constantin Cantemir întunecîndu-se. Numai cîteva clipe și totuși prea destul ca să-și dea în vileag furia răzbunătoare.

Întîmplarea se petrecuse însă de mult și, poate, Constantin Cantemir o uitase.

Îi dădu lui Ioniță scrisoarea :

— Citește și tu ce ne scrie mama !

Băiatul primi scrisoarea Ilenii, în vreme ce Miron le desfăcu pe celelalte două primite de la Velicico.

În cea dintîi, fratele său mai mic îl informa asupra felului cum începuse domnia lui Constantin Cantemir.

Cu toții crezuseră, la început, că domn va fi numit marele vornic al Țării de Jos, Gavriliță, fostul lor cumnat, dar Soliman pașa, după ce-l salutase pe Cantemir cu cuvintele : „Hoj gieldun, beg !" („Bine ai venit, beiule !"), îi pusese caftanul domnesc pe umeri. Apoi prima întrebare fusese :

— S-a înapoiat marele logofăt Costin ?

Și, la răspunsul domnitorului că „nu“, Soliman poruncise ca acesta — pentru întărirea noii domnii — să fie, neapărat, și prin orice mijloace, readus în Moldova.

Vodă făgăduise și — drept chezășie că familia Costin se va bucura de toată încrederea — îl numise pe Velicico hatman, comandant al întregii oștiri a țării.

În cea de-a doua scrisoare, Velicico stăruia și mai mult pe lîngă fratele lui să se întoarcă. Spunea că domnitorul pare un om așezat și lipsit de ambiții. Este adevărat că nu știe carte. N-a învățat decît să se iscălească și asta încă destul de prost. Dar a făgăduit să se călăuzească, în cursul domniei, doar după sfaturile boierilor. Și dacă se va purta astfel precum făgăduiește — „și eu unul îl cred că așa se va purta !“, adăuga Velicico — va fi cum nu se poate mai bine.

Este un ceas al istoriei, continua să scrie pe larg fratele cel mic, cînd — în înfruntarea dintre împăratul Germaniei, Leopold, pe de-o parte, regele Sobieski, pe de alta, și sultanul Mahomed al IV-lea — se va hotărî viitorul Europei. Ori nu le poate fi moldovenilor totuna dacă țara le va fi preschimbată în pașalîc sau va dăinui slobodă și în spirit latin.

Velicico îl întreba apoi pe Miron dacă, în această cumpănă, îi va lăsa pe toți cei dragi să-l aștepte-n zadar ?

Și, vorbindu-se despre acestea toate la curte, Dosoftei, mitropolitul Moldovei, îi arătase lui Constantin voivoda că singurele privilegii pe care le va nădăjdui, la reîntoarcere, Miron, vor fi dreptul de-a se dărui cărții și de a-și scrie operele cît mai nestînjenit. Noroadele sînt cîntărite astăzi și vor fi prețuite în și mai mare măsură mîine după înaltele cugete și marile opere pe care le-au dăruit omenirii. Deoarece, continua Dosoftei, ridicarea prin acele scrieri ale fiecărui norod, în care se înfățișează ceea ce este etern și frumos, duce la îmblînzirea firii, la o înțelegere mai plină de căldură între oameni și la sporirea simțămintelor de prietenie și dragoste ale unora față de toți ceilalți.

Voievodul Cantemir i-a răspuns că el însuși, deși neștiutor de carte, are aceeași părere. Și marele logofăt Miron să fie sigur că și acasă se va bucura de același răgaz trebuincios de-a citi și-a scrie, ca și-n castelul de vînătoare al regelui Poloniei, unde se află.

Mai departe Velicico îl vestea că vodă Cantemir, deși un om înălțat de jos, dorește să-l aibă pe Miron călăuz și să-i asculte sfaturile, știindu-i firea dreaptă, pentru că, sigur, și pe el îl dor suferințele țării.

„Vino, deci, dragă Mironașco, încheia Velicico, fără de nici o teamă. Grăiește și scrie pentru Moldova ta. Și Moldova se

va mîndri cu tine, nu numai azi, ci în toate veacurile ce vor veni."

Ținea la Velicico — dintre toți frații și surorile sale — cel mai mult, deoarece îl cunoștea ca un bărbat îndrăzneț (rămăsese în Moldova și sub crîncena domnie a lui Dumitrașco), curat la inimă și iubitor de carte. Mărturisea pe față ceea ce gîndea. Era ințepător la vorbă față de cei pe care nu-i prea avea la inimă, dar prietenos cu ceilalți. Nu-i plăcea doar fiindcă era uneori cam pripit și alteori se avînta în luptă fără să chibzuiască destul.

Îl îndrăgea însă cu toate curiozitățile lui și-i asculta întotdeauna, cu încredere, părerile.

Pe deasupra, scrisorile veniseră într-un moment cînd Miron se simțea ars, mai mult decît oricînd, de dorința de a-și revedea pămîntul strămoșesc.

Îi era dor de familie, de tihna conacului din Bărboși, unde dorea să înceapă o nouă și capitală operă, pe care de multă vreme o avea în gînd, *De neamul moldovenilor*. Apoi să-și împlinească și alte multe planuri cărturărești.

Avea atîtea și atîtea de scris! Simțea însă că numai la el acasă, în Moldova, putea să le aștearnă pe hîrtie precum se cuvenea.

— Tu ce gîndești despre scrisorile primite? îl întrebă pe Ioniță, după ce tînărul citi și cele două răvașe ale lui Velicico.

— Eu unul socot că lucrul cel mai chibzuit ar fi să-i dăm ascultare și să ne-napoiem la Moldova. Și sînt încredințat că atît Nicolae, cît și Pătrașcu — pe cît am stat mai înainte de vorbă cu ei și mi-au împărtășit gîndurile — vor avea aceeași dorință. Mama, în urma prea multor amărăciuni pricinuite de lipsa noastră, sigur că are temeri. Dar toate se vor spulbera cînd vom fi laolaltă în țară.

Miron se ridică de pe scaun tinerește.

— Îți mulțămesc, Ioniță. Mi-ai dat chiar sfatul ce-l așteptam. Mai mult de douăzeci de ani i-am petrecut printre străini — optsprezece în copilărie și tinerețe și doi de-această dată. Nici vorbă că și aici tot pentru țară trudesc. Dar altceva este să te găsești acolo, să fii între ai tăi. Aici, în odăița asta din turn, ceas de ceas, doar la Moldova visez, la munții, apele, florile și, mai ales, la binele ei. Și-apoi, dacă am sta să ne-ndoim de fiece lucru, mai spuse, n-am mai ajunge să cutezăm nimic. Poate n-om izbuti să înfăptuim, sub un voievod cum este Constantin Cantemir, un stat ca acela visat de Platon. Totuși o să ne străduim să-ndeplinim ceva. Și vom fi bucuroși dacă vom izbuti să împingem Moldova cel puțin cu o treaptă mai sus.

— Îmi este atît de dor de Bărboși!...

— Partea mai grea va fi acum să dobîndim încuviințarea de plecare din partea regelui. Dar tare aș mai dori s-ajungem în Moldova chiar înainte de Crăciun. Și sărbătorile să le petrecem, cu toții împreună, la Bărboși.

— Da, tată, da !... Ioniță îi sărută mîna. Sînt atît de fericit ! Atît de fericit !...

— Și-acum coboară în cămara ta. Nu m-aștepta la masă...

— Bine !

Numaidecît, după ce Ioniță părăsi încăperea, Miron se și apucă să tălmăcească în leșește scrisorile lui Velicico. Și alegînd tot ce era mai însemnat în cuprinsul amîndurora, le contopi într-una singură.

Apoi începu să compună jalba către craiul Sobieski :

„Prea luminatei și neînvinsei maiestăți, marele Ioan al III-lea, din mila lui Dumnezeu rege al Poloniei, mare cneaz al Lituaniei și al altor multe țări, domnul meu cel milostiv și binefăcător !"

Aceasta era formula tradițională și tot cu ea își începuse anul trecut memoriul alcătuit în numele boierilor pribegi, refugiați în Polonia, prin care aceștia apelau la rege să-i ajute atît întru slobozirea Moldovei de sub jugul turcesc, cît și pentru înlăturarea despotismului nemăsurat al unor domnitori ca Dumitrașco Cantacuzino.

În continuare, după ce îi făgăduia regelui o recunoștință veșnică, îi cerea dreptul de a se reîntoarce, împreună cu fiii săi, în Moldova.

Alcătui și cele două răspunsuri, unul adresat Ilenii și celălalt lui Velicico, prin care-i înștiința asupra hotărîrii luate. Le împături pe fiecare în parte și le pecetlui.

Cînd isprăvi, văzu că începuse să se însereze. Secera argintie a lunii răsărea deasupra pădurilor.

Aprinse o făclie și, cu ea în mînă, coborî pe scăriță, merse pe-un coridor lung și întunecos, împodobit în partea de sus cu trofee vînătorești, și-ajunse în sala de mîncare, unde Pîrvu îl aștepta de peste cinci ceasuri cu bucatele pregătite.

Porunci să vină trimisul din țară și-i dete în mînă scrisorile, rugîndu-l ca, în dimineața următoare, să și plece, în goana cea mai mare, spre Iași.

Se simțea atît de vesel, încît, împotriva obiceiului în timpul cînd lucra mult, îi ceru lui Pîrvu să-i aducă la masă, din beci, o cană cu vin. Închină pentru Moldova și noul domnitor cu trimisul, pe care dealtfel îl și pofti să ia loc la masă, alături de el.

Ieși după aceea în parcul castelului și privi îndelung cerul în direcția unde știa că se află Moldova. Un vînticel susurînd dinspre munți îi răcorea fruntea. Bolta era spuzită de stele.

IV

„Ai avut dreptate să te-ndoiești de el. Am înțeles aceasta încă din ceasul cînd, reîntors în țară, m-am înfățișat la curte.

Plecasem de-acasă împreună cu Velicico. În anul acela, iarna venise devreme. Caleașca a pătruns în ogradă hurducîndu-se peste bolovani.

Priveam cu mîhnire locurile pe unde treceam. Nimic nu mai era așa cum fusese sub Gheorghe Duca vodă. Acesta avusese alte cusururi, dar curtea și palatul, sub stăpînirea lui, fuseseră îngrijite.

În ogradă domnea neorînduiala. Slujitorii, sărăcăcios îmbrăcați, se foiau fără rost. Într-un ungher al palatului, cîțiva oșteni jucau zaruri. Alții glumeau între ei, cu glas tare. Și nu și-au micșorat vocile nici cînd ne-au zărit pe noi. I-am mărturisit nemulțumirea aceasta lui Velicico. Dar fratele meu a rîs și mi-a răspuns că lui Cantemir îi este pe plac ca oștenii lui, cînd nu sînt la război, să se simtă în voie. Și el însuși, deși mare hatman, nu are nimic împotrivă dacă aceasta este plăcerea lui Cantemir voivoda. Cu cît o domnie știe să-și cîștige, prin orice fel de mijloace, mai bine oștenii, spune ades Cantemir, cu-atît ei vor fi mai credincioși și mai sîrguincioși în luptă !

Nu împărtășeam asemenea păreri și mă miram că le îngăduia Velicico, dar n-am vrut să-mi continui vorba, deoarece se apropia întîlnirea cu vodă.

Am fost poftiți în spătăria mică de către aga Lupu Bogdan, unul dintre noii boieri de credință ai voievodului. Acesta fusese fugit, cum știi, în Țara Românească, însoțindu-l pe Constantin Cantemir, și se întorsese împreună cu el. Îi ceruse mîna domniței Ruxandra, fiica voievodului. Și erau tocmai în toi pregătirile nunții.

Aga Bogdan m-a întîmpinat cu zeci de plecăciuni și m-a asigurat că este cum nu se poate mai fericit văzîndu-mă la Iași.

— Poate nici n-ai să crezi domnia-ta, mare boier Costin, cît de mulțumit este măria-sa aflînd că ai venit și binevoiești a-l sluji.

Străjerul de sub boltă ne-a înștiințat tocmai atunci că a sosit și mitropolitul. Pe el vrusesem să-l întîlnesc în ajun, dar, luat de prea multe treburi, nu avusesem timp.

M-am grăbit înaintea lui. Dosoftei m-a binecuvîntat. Și amîndoi ne-am strîns în brațe cu toată prietenia noastră cea veche.

— O, Mironașco, Mironașco, mi-a spus. Ce bine-mi pare că te văd. Și că-ți citesc în ochi bucuria întoarcerii în țară.

Mi-a povestit, cu-acest prilej, ce se întîmplase cu cîteva zile înainte. Dosoftei mai fusese o dată la domnitor.

— Mă iartă, măria-ta, îi spusese, că te turbur atît de dimineață.

— Deloc, deloc, îl primise cu bunăvoie vodă. Nu cumva ai aflat ? Sosește mai degrabă la Iași și fratele sfinției-tale de cărturărie, fostul mare logofăt Miron ?

— Așa mi s-a vestit, că vine în vreo trei zile.

— Vezi, vezi, sfinția-ta ? îl privise, mustrător, voivoda. Întîi află mitropolitul despre această sosire și-abia după aceea stăpînitorul țării. Dar treacă asta din partea noastră, cum au trecut și altele. E bine că se-ntoarce.

Din încăperile domnești apăruse atunci Dimitrie, feciorul cel mic al voievodului.

Băiatul, în vîrstă cam de doisprezece ani, subțire, înalt, bălai, trăgînd, așa pe cît spun unii, mai mult spre partea mamei, cu ochi senini, albaștri, s-a îndreptat către mitropolit.

— Este adevărat, înalt prea sfinte, ce grăia astăzi de dimineață dascălul meu, Ieremia, și-anume că marele logofăt Miron Costin, pe care-l așteptați, ar fi unul dintre cei mai iscusiți cărturari din toată partea aceasta de lume ? Și doar de una-i păcat : că-i născut moldovean ?

— Nici vorbă, beizadea, i-a răspuns Dosoftei. În veacul nostru, după credința mea, nici nu se mai găsește, în foarte multe privințe, vreun alt cărturar mai vrednic decît el. Și nu-i nici un păcat, ci-i o mîndrie, pentru noi toți, că este moldovean.

— Abia aștept să-l văd.

— Și noi abia așteptăm să-l revedem, beizadea. Eu, cel puțin, nu l-am mai întîlnit de mult. Și mă întreb în mine : cum o mai arăta ?

— Cum să arate ? a grăit voivoda. Vremea a trecut și peste el ca și peste noi...

— Peste noi vremea trece și ne mistuie — *tempus edax rerum* — cum scrie poetul latin Ovidiu, iartă-mă că-ți spun, măria-ta ; dar pe el vremea-l va scoate la iveală, pe măsură ce se vor scurge veacurile, tot mai strălucitor...

— Pe ce te bizui cînd ne rostești asemenea cuvinte ? a întrebat voivoda, zîmbind cu îngăduință.

Dosoftei și-a ridicat fruntea :

— Miron Costin poartă în sine duhul dreptății, izvorît din cea mai adîncă dragoste de neam. Și duhul acesta îl va face nemuritor.

— Chiar dacă, să zicem, i s-ar tăia capul ! glumise Cantemir.

— Chiar și atunci, măria-ta. Dacă aș fi în locul lui, aș putea să-ți răspund cu versul unui alt poet latin, Horațiu : *Non omnis moriar.*

— Adică asta ce-ar însemna, prea sfințite ?

— Ar suna cam așa : Nu voi muri de tot, căci voi trăi prin ceea ce am ținut să arăt în opera mea.

— Ehei, acestea toate sînt vorbe, risese Cantemir... Mortul e mort, orice-ar spune stihuitorii aceia latini. Și pentru totdeauna...

— Vodă glumea, firește, mai spunea Dosoftei, dar ce te pot încredința este că feciorul său cel mic, Dimitrie, va deveni peste vreme un mare cărturar... ca și domnia-ta.

— O asemenea veste îmi încălzește inima !

— În ochi i se citesc priceperea, înzestrarea și o nepotolită sete de învățătură.

Vorba despre ceea ce se petrecuse cu cîteva zile înainte ar mai fi continuat, dar aga Lupu Bogdan — care, după ce ne poftise în spătărie, ieșise pentru cîteva minute — se întoarse și ne vesti intrarea lui vodă.

— Vine măria-sa !

Dar nici nu apucă să-și termine cuvîntul, cînd vodă țișni în odaie, aducîndu-l cu el și pe Dimitrie.

Scurt, îndesat și cu umeri înguști, roșu la chip și bărbos, vodă a intrat vesel, de parcă venea la petrecere.

Își ridicase mîinile și striga :

— Bine-ai venit la noi, mare boier Mironașco !

N-avea înfățișarea pe care-o așteptam. Nu semăna cu domnii cunoscuți mai-nainte. Măcar că, între timp fusese și capuchehaie la Țarigrad, rămăsese la fire același fost oștean destul de necioplit și care vorbea tare sau rîdea hohotind.

— Mare boier Mironașco ! De cînd te-așteptăm ! își repetă strigarea.

— Bine te-am găsit pe măria-ta sănătos ! i-am răspuns. Am venit înaintea măriei-tale și-n palatul domnesc, cu cuget curat, la porunca și la mila noii domnii, ca să slujesc, din toate puterile și cu puțina mea pricepere, dulcea țară a Moldovei.

— Oho, oho ! a rîs puțin cam mușcător voivoda. Nu, mai întîi, pe mine, hospodarul ei ?

Afară ninsese din belșug. Tot Iașul fusese nămețit. Colindătorii începuseră să iasă. Li se auzeau glasurile ca niște clopoței. Geamurile se zăreau înghețate. În spătărie însă era cald. Butuci uriași fuseseră azvîrliți în cămin. Ardeau, împrăștiind sute de scîntei.

Vrînd să uit toate cele care mă izbiseră neplăcut la palat, i-am grăit lui voivoda din toată inima. Îmi venise, mărturisesc, destul de greu să-i spun „măria-ta“ unui om despre care știam că nu cunoaște slovele și nici nu se străduia să le deprindă.

Îl ascultasem însă pe Velicico și scosesem din gură cuvintele ca totul să fie bine și să ne unim într-un cuget pentru mersul înainte al țării.

Se așezase, rîzător, în jîlț, pe cap cu căciula domnească de urșinic, împodobită cu un mănunchi de perle, lăsată cam într-o parte. Oricine l-ar fi văzut atunci nu l-ar fi putut socoti altceva decît un bunicuț prietenos, puțin cam cherchelit, dacă în ochi nu i-aș fi zărit, din cînd în cînd, și cîte o lucire șireată de cruzime...".

„Lucirea aceea de cruzime o avea și cînd a venit la mine. De-aceea ți-am și scris..."

„Așa cum stătea răsturnat în scaun, mi-a întins mîna să i-o sărut. Eu m-am făcut că n-o văd. M-am lăsat doar într-un genunchi, mi-am dus dreapta la piept și i-am făgăduit :

— Orice-mi va porunci măria-ta, pentru binele Moldovei, sînt gata să-mplinesc. Chiar viața, dacă va fi nevoie, mi-o voi da bucuros. Numai atîta nu-mi cere : să te lingușesc ori să mă înjosesc înaintea măriei-tale, că nu voi putea. Mă leg, deci, ca sfetnic, să-ți rostesc numai ceea ce cuget, fie că te va bucura, fie că nu. Aceasta-i datoria mea, pe cît mi-o înțeleg la această vîrstă. Și așa-l rog pe bunul Dumnezeu să-mi ajute !

Apoi m-am ridicat.

Se făcuse tăcere.

Tăcerea a rupt-o tot Dosoftei.

— S-a întors pasărea măiastră în crîngul unde s-a născut, a grăit. I-am și auzit cel dintîi viers. Ferice de domnia care se poate bucura cu asemenea sfetnici.

Velicico s-a luminat. S-a întors spre Dosoftei.

— Eu am smuls pasărea măiastră — cum atît de fericit ai numit-o sfinția-ta — din colivia de aur unde o zăvorîse panul Sobieski și care, v-o spun acum deschis, numai cu mare greu și-a dat încuviințarea și l-a lăsat să plece. Fiindcă ținuse morțiș să-l oprească în sfatul regesc.

Norul, ce se coborîse parcă o clipă asupra spătăriei mici, începea să se risipească.

— Îți repet, boierule Miron, bine-ai venit ! a rostit iar voivoda. Nădăjduim că ne vei fi supus credincios, cu dragoste pentru noi, ne vei sluji și nu ne vei ieși din cuvînt...

Dimitrie s-a apropiat de mine, sfios :

— Bine-ai venit, mare cărturar Miron.

L-am mîngîiat pe creștet :

— Bine te-am găsit, beizadea. Am ascultat numai cuvinte de laudă despre rîvna ce-o ai la-nvățătură.

— Aș vrea să-ți semăn și să-ți urmez domniei-tale, boierule Miron !

Constantin Cantemir voivoda s-a ridicat din jîlț. Și ținîndu-și mîinile la spate, sub anteriu, a făcut cîțiva pași. Părea, la fel ca și mai înainte, un bunicuț cumsecade. Se mișca însă

cu o neobișnuită vioiciune, ținînd seama de vîrsta lui. Și mai mult, cred, ca să-mi facă plăcere, a spus :

— Am un copil ce-ți seamănă la hire mai degrabă domniei-tale decît mie. Lasă la o parte meșteșugul atît de trebuitor al armelor, ca să se țină de citit.

— Dar bine, măria-ta, m-am bucurat, nici nu poate fi o altă plăcere mai mare, pe lume, decît cititul...

— Ba, dacă-i pe-aceea, nu te supăra, boierule Miron, mi-a întors vorba voivoda, eu unul îndrăznesc a-ți spune că plăcerea cea mai mare a omului nu poate fi decît un ospăț strașnic. Iar cel mai dulce și mai dulce lucru, din cîte pot fi, este doar păhărelul de Cotnari...

Vodă rîdea zgomotos și aga Bogdan, ca să-i facă plăcere, hohotea și el.

Priveam uluit și cuprins de amărăciune înfățișarea ce ajunsese s-o aibă această curte domnească. Domnul își mișca, în timp ce rîdea, bezmetic, brațele, ori își împreuna sub pîntec palmele prinse una de alta, măcar că erau de față mitropolitul și băiețașul Dimitrie.

— Dar bine, măria-ta și boieri dumneavoastră, s-a auzit iarăși glăsciorul băiatului. De ce nu-l ascultați pe prea cinstitul mare logofăt Miron ? Se speriase însă, pesemne, el însuși de îndrăzneala avută. Așa încît urmă mai încet : cuvînta tocmai domnia-sa, marele logofăt Miron !...

Vodă și aga s-au oprit din rîs.

— Așa-i, a recunoscut voivoda. Iar domnia-sa, Miron, poate se va fi mirînd foarte că îngăduim atîta veselie la curtea noastră.

— E drept, am recunoscut.

— Poate... poate se va fi mirînd ! a rostit și Bogdan.

— Au venit alte vremuri, boierule Miron, a glăsuit mai departe voivoda. Nu mai sîntem pe timpul lui Vasilie Lupu și nici pe-al lui Miron Barnovschi. Și, dacă nu te-oi rușina de noi, ne-ar place să te simți bine și la fel de vesel la curtea noastră. Noi vrem... Îmi e mai greu să-ți tîlcuiesc... Îți vei da însă bine seama și singur... Acum, dintr-o dată, am vrea să-ți încredințăm... Are dreptate copilul.. Ne luasem cu rîsul, cu una, cu alta, și uitasem... Să-ți dăm, în semn de prietenie și cinste, hrisoavele de înălțare în ranguri ale feciorilor domniei-tale... Privea biruitor spre mine : Nădăjduim să fi venit toți...

— Au venit Nicolae și Pătrașcu ! Ioniță, cel mare, mai zăbovește puțin, avînd încă de încheiat unele socoteli în Lehia.

— Așa... așa...

Îi făcu semn lui Bogdan, îi dădu o cheie și acesta scoase din lada spătăriei, de sub lăcată, niște hrisoave și mi le-ntinse fără altă vorbă. În ce te privește pe domnia-ta...

I se închisese gura. Buzele i se strînseseră pungă.

Am grăit eu :

— Îți mulțămim, măria-ta. Băieții te vor sluji cu credință.

— Dar jupîneasa ? Voivoda mă privea viclean. Ce e cu jupîneasa ? N-am mai văzut-o de mult.

— Ileana e bolnavă. Am trimis-o-nainte la Bărboși. Acolo se va lecui. Și-apoi abia așteaptă să pregătească conacul, ca să putem sărbători, laolaltă, acasă, Crăciunul...

A avut loc atunci și-o întîmplare veselă, pe care, dealtfel, ți-am povestit-o de mult și de care și astăzi, cînd îmi aduc aminte, îmi vine să zîmbesc.

A intrat, furtunoasă, în spătărie — așa cum obișnuiau să intre copiii lui vodă, fără să se anunțe — și micuța Ilisafta. Nu semăna cu Dimitrie. Era negricioasă la chip. Avea picioruşele scurte, purta pe ea o ghiordie cu mînecile retezate și îmblănite, împodobită cu fir de aur, iar părul și-l ținea strîns într-un testemel de mătase vișinie încrețit pe frunte și stropit cu rubine.

S-a îndreptat către părintele său :

— Am auzit c-ar fi sosit domnia-sa, marele logofăt Miron. Și-a adus și feciorii ? Toți cei care eram de față ne-am mirat de întrebarea fetei și unii dintre noi au început să rîdă. De ce rîdeți ? s-a mirat Ilisafta. N-ai spus, măria-ta, tată, că voi avea încuviințarea să-mi aleg pe unul dintre feciorii marelui logofăt ? Și pe care mi l-oi alege eu, pe-acela mi-l vei și hotărî de soț ? Doar și Ruxandra se mărită...

— De bună seamă, copila mea, de bună seamă, a glăsuit voivoda, a cărui slăbiciune pentru copiii săi era cunoscută.

— Atunci de ce nu și i-a adus, să mi-l aleg pe unul dintre ei...

— Pentru că trebuie să așteptăm pînă ce vei crește mai mare ! i-a răspuns vodă. Ce te grăbești atîta ?...

— Ce să mai așteptăm ? Eu mi-l poftesc... de-ndată... Doresc să am, la rîndul meu, copii.

— Dorești să ai copii ?

Vodă se prăpădea de rîs.

— Ca să mă joc cu ei... Dimitrie stă-ntreaga ziulică numai cu nasu-n cărți. Antioh e trimis zălog la Poartă și eu nu am cu cine să mă joc... A stat puțin pe gînduri, apoi a adăugat : Bine, dacă nu sînt aici, alege-mi-l, măria-ta, tată, pe care vrei... Mie îmi e totuna. Dar trimite-mi-l cît mai degrabă la mine-n iatac, ca să pregătim nunta și pîn-atuncea să ne jucăm...

S-a întors și, fără să cate măcar o clipă spre mine, a ieșit din odaie la fel de furtunatic.

Voivoda hohotea gros, ținîndu-se cu palmele, ca de-obicei, de pîntec :

— Copilă, ce să-i spui ?... Și alintată... Poate că, totuși, va ieși ceva din asta, mă gîndesc chiar la feciorul domniei-tale, Pătrașcu, ce zici, boierule Miron ?

— Poate !...

Pe urmă, voivoda, cînd s-a mai liniştit, m-a întrebat :

— Şi-acuma, dacă vrei, istoriseşte-ne şi nouă ce se mai vorbeşte prin lume şi ce cugeţi domnia-ta...

— Lucruri pe care le cunoşti. Vremurile sînt cumplite, dar şi prielnice pentru a dobîndi, fără-ndoială, cu trudă şi primejdii, ceea ce i se cuvine Moldovei.

— Vorbeşte desluşit !

Voivoda poruncise să i se aducă un urcior cu vin, lucru pe care nu-l mai pomenisem, la o primire de taină, nici măcar la Dabija vodă, care era la fel de vestit de cît iubea Cotnarul.

— Din cele douăzeci şi patru de domnii, pe care le-am apucat pînă la această vîrstă — care a trecut doar cu puţin peste o jumătate de veac — nici una nu s-a sfîrşit cum se cuvine.

— Domnia-mea se va sfîrşi aşa cum trebuie...

Voivoda îşi turna, vesel, al doilea pahar.

— Din toată inima ţi-o doresc, doamne. Însă te-ntreb : pînă cînd să fie domnii noştri la mila altor regi şi stăpîni ai lumii ? Pînă cînd pămîntul să ne fie călcat în picioare de alţii şi veşnic în primejdie de a ne fi răpit ? Sîntem de viţă-naltă, împărătească. Strămoşii ne-au lăsat pămîntul, zidindu-ne cetăţi mari şi puternice, din care să-l străjuim. Şi dacă-l vom pierde, din nenorocire, urmaşii ne vor întreba : De ce aţi pierdut pămîntul străbun ? Şi pentru ce domnii voştri s-au aflat sub papucul sultanului şi-al altor crai, de ce s-au lăsat înjosiţi de un Mustafa sau un Husein, şi nu s-au ridicat, în mînă cu sabia, ca Ştefan cel Mare, întru apărarea obcinei strămoşeşti ? Şi noi ne vom zbuciuma-n morminte şi nu ne vom găsi linişte pînă la judecata de-apoi. Deoarece am ştiut că sîntem viţă latină, şi am ştiut că datoria noastră era să stăm de strajă împotriva balaurului, şi n-am ţinut seamă, şi, pentru un blid de linte, ne-am vîndut diavolului sufletul, şi ne-am cîştigat, măria-ta, dreptul la osînda şi la blestemul veşnic.

— La blestemul veşnic zici, logofete Miron ?

— La blestemul veşnic, măria-ta.

— Nu vrei să-nchini cu noi un păhărel de Cotnari ?

Ochii lui vodă sticleau.

— Nu vreau, măria-ta. Dar vreau să-ţi spun că datoria noastră şi mai ales aceea a măriei-tale, potrivit crezului meu, nu poate fi decît una...

— Şi-anume ?...

— Şi-anume să ne silim pentru libertatea Moldovei...

— Puterea sultanului este, în ceasul acesta, mai mare decît oricînd, a mormăit Bogdan.

— La Beci sau Viana, cum îi spun apusenii, împărăţia otomană a gustat una dintre cele mai grele înfrîngeri. Şase capete

ale groaznicului balaur au căzut și nu atîrnă decît de neamurile creștine ca să-l reteze și pe cel din urmă sau ca să lase să-i crească celelalte la loc.

— Dacă-mi îngăduiți, a rostit Dosoftei, care, pînă atunci, se mulțumise să tacă și s-asculte, aș vrea numai s-adaug că Mahomed a început să s-arate mai cu blîndețe către unele noroade.

— Numai că lumea, astăzi, îl cunoaște, am spus. Știe că toate cuvintele îi sînt nerușinate minciuni, sub care, ca vulpea din fabulele lui Esop, își ascunde nesățioasele planuri de cotropire...

— Nu socotește altceva decît cum să sugrume Evropa, a luat cuvîntul iar Dosoftei, și să așeze deasupra bisericilor creștine semiluna, cum a făcut și înaintașul său, la Sfînta Sofia ; iar el însuși să cîrmuiască întreaga omenire...

Voivoda stătea cu coatele pe masă, alături de Bogdan, pe care, uneori, la anumite cuvinte ale noastre, îl împungea cu cotul.

— Domnia-ta, logofete Miron, mă întrerupse el, grăindu-ne astfel, ne-ndemni la ridicare-mpotriva turcului, alături de craiul Lehiei, gîndindu-te, pesemne, mai departe, la unirea și-a celorlalți creștini, ca dogele Veneției, țarul Rusiei, împăratul Germaniei și domnul muntean, știind, de la fratele domnieitale, Velicico, că astfel i-am jurat și noi prietenului nostru, Șerban Cantacuzino. Te-ntreb însă, la rîndul meu : domnia-ta însuți, fiind cel dintîi sfetnic al fostului domn Gheorghe Duca vodă, de ce l-ai urmat pe vizirul Kara Mustafa, acum doi ani, împotriva creștinilor și a cetății Beciul ?

— L-am urmat, dar cu gîndul nu de a-i lovi pe creștini, ci de a-i ajuta, pe măsura puterilor noastre. În înțelegere cu domnul muntean, Șerban Cantacuzino, și cu Constantin Stolnicul, sfetnicul său, așa cum bine știi, biruindu-i toate îndoielile domnului nostru moldovean, Gheorghe Duca — îndoieli pentru care l-a și mustrat pe urmă cu temnița craiul Sobieski, după ce-am fost cuprinși la Domnești — noi, moldovenii, ca și muntenii, am bombardat Beciul numai cu ghiulele umplute cu paie, ce nu puteau face nici o stricăciune cetății, și luînd parte la luptă și la anumite lucrări, mai mult i-am încurcat pe otomani decît i-am slujit, făcîndu-le nenumărate greutăți. Zilnic, prin oameni de credință, i-am înștiințat pe asediați asupra planurilor trucești. Și asta pînă cînd a ajuns și panul Sobieski, cu oastea, la locul bătăliei. Ce nu stă scris în cronici, măria-ta, îți spun eu. De n-ar fi fost moldovenii și muntenii, panul Sobieski ar fi găsit ocupat Beciul și drumul spre inima Evropei larg deschis înaintea sultanului. Evropa am salvat-o noi, moldovenii și muntenii : românii, în cel mai greu ceas al său. Și, din această înfrîngere a turcului, a-nceput decăderea lui. Decădere ce va merge, fără oprire, după credința mea, dacă vom cuteza să ne ridicăm,

așa cum ți-am spus, și-l vom sili să se retragă pînă-n bîrlogul lui. Lovitura de moarte i-am dat-o noi, lucru ce nu-l putem rosti încă decît pe șoptite, dar îl vom spune deschis într-o zi. Pentru că noi, moldovenii și muntenii, așa mărunți la-ntindere cum sîntem, am dat lovituri de moarte tuturor cotropitorilor cîți s-au vînzolit, cu planuri ticăloase, prin partea aceasta de lume. Și astfel vom face și de-aici înainte. Așa să știi de la mine, măria-ta!...

— Un lucru nu pricep!

— Despre ce este vorba?

— Pentru ce-l vezi domnia-ta, pe cît înțeleg eu, numai pe panul Sobieski conducînd oștile Evropei? Știi, doară, ca și mine, că nici el nu are gînduri destul de bune față de noi...

— Da, știu, măria-ta. Eu îl cunosc poate mai mult decît alții. Numai că-n ochii lumii panul Sobieski este acela care a despresurat Viana. A devenit „eroul“ creștinității, cum l-a numit Papa. Și, pentru binele de obște, socotesc c-ar fi cum nu se poate mai nimerit să folosim această faimă a sa — faimă ce-n-trece, cel puțin în clipa de față, pe-a tuturor celorlalți crai. Oștile creștine, socotindu-l un atît de mare erou, îl vor urma cu-ncredere. Și cînd lupți cu încredere, biruința e totdeauna mai aproape. Pe urmă, vom vedea... Văzînd și chibzuind...

O șuviță subțire de vin i se scurgea lui Constantin voivoda pe barbă.

— Pentru aceasta i-ai închinat măriei-sale craiului acele atît de frumoase — pe cît se spune — scrieri, în stihuri, despre Moldova și Țara Românească?

— I le-am închinat pentru că, mai întîi, însuși măria-sa mi le-a cerut. Și-am socotit că-i cu folos pentru toți cei cîți vorbesc limba noastră să afle măria-sa cît mai multe despre noi. Iar prin panul Sobieski, ca și prin limba polonă, mai cercetată deocamdată de cărturari decît a noastră, am nădăjduit să mai afle și alte popoare, ca și alți crai sau cărturari de seamă ai Evropei, cîtă nenorocire ar fi aceea de-a se știrbi străvechiul pămînt la Dachiei, pămînt pe care ne-a răsădit strămoșul nostru, împăratul Traian. Pentru că noi, nu vom dura aici decît atîta vreme cît vom fi și vom rămîne latini. Cît nu, ne vom preface-n turci, tătari, slavi, unguri sau altceva, lucru care, desigur, le-ar fi pe plac altor neamuri, dar nouă cu nici un preț, mărite Constantin voivoda.

— Și cu toate astea, noi, logofete Miron Costin, avem credință răsăriteană...

— Dacă ești bun, măria-ta, s-a auzit glasul lui Dosoftei, aș dori în privința acestui lucru să rostesc ceva eu...

— Poftește!...

Urciorul cu vin se terminase. Și Constantin voivoda porunci să i s-aducă altul.

— Preaputernicul Dumnezeu, își începu mitropolitul cuvîntul, a hotărît astfel. El știa că Mahomed se va ridica pe pămînt. Că otomanii se vor sili să nimicească nu numai neamurile, ci și cultura creștină. Și, pentru o vreme ca aceasta, mă cuget eu, trebuie să fi orînduit sfinția-sa ca neamul nostru, răsădit din apus, să capete dreapta credință răsăriteană. În acest fel, semința românească este singura chemată, astăzi, să fie o punte între apus și răsărit, și între toți creștinii doritori să se unească, așa cum spune Miron, în lupta împotriva balaurului, care în clipa de față își linge rănile, dar pune la cale alte noi răutăți, pentru nimicirea Evropei. Ascultă-l, măria-ta, pe Miron. Va trebui, întîi în ascuns, apoi fățiș, să punem stavilă asupririi turcești, dușmanul cel mai înrăit al lumii, și care, cu toate vorbele sale mieroase, ne amenință pe noi, cei dintîi...

Voievodul, cu obrazul său rumen, lucios, sprijinit în palme, părea că moțăie. Și Dosoftei, gîndind că vorbea în pustiu, a tăcut.

Dar vodă s-a înviorat deodată și-a întrebat :

— Și cum vedeți domniile-voastre întărirea într-atît a domniei mele încît s-ajungem la atingerea acestor țeluri spre care rîvniți ?

Ne-am privit unul pe altul, cu încredere, în ochi : Cine va răspunde întîi ? Dosoftei a arătat cu palma deschisă spre mine, și eu am început :

— Prea fericiți sînt acei voievozi cărora li se slujește din dragoste. Iar dragostea se dobîndește prin străduința acestora pentru împlinirea a ceea ce este de folos țării. Înțeleptul cărturar și fost pîrcălab al Sorocii, Ștefan, acel vrăjitor al cuvîntului, spunea, l-am auzit chiar eu, că teama de urgie este semnul care ne-a stăpînit pe noi de-a lungul veacurilor.

— Asta, poate, numai pe cărturari, a rîs vodă ; dar eu n-am nici o frică. Mă simt blagoslovit de noroc...

— Norocul ți-l dorim și de-aici înainte ! i-a urat Dosoftei. Atîta că norocul, într-o bună măsură, atîrnă de om. Și omul de păcatele, ca și de gîndurile lui cele bune. Între cele din urmă, locul cel mai de frunte ocupîndu-l dorința de dreptate...

— Ce mie nu-mi lipsește...

— Așa este și bine, măria-ta. Iar drept este ca domnul să aibă aceleași bucurii și dureri ca și ocîrmuiții... Și înțelegere și îngăduință-n județe.

— Grăiești cam păsărește, părinte mitropolit. Să nu mai osîndesc, adică, pe cei care greșesc ?...

— Din nefericire, măria-ta, a rostit Dosoftei, s-a întîmplat în lume, de multe ori, ca nelegiuri mici să fie pedepsite prea aspru, iar unele din cele mari încununate în slavă...

— S-a întîmplat ?

— Da ! am rostit și eu. Dar numai la acele ocîrmuiri unde craiul sau domnitorul nu are un sfat bun. Să nu te superi, măria-ta, dar din ceea ce face un crai cînd ascultă de șoaptele celor vicleni, se întîmplă ca lucrul să se sfîrșească prost și, din nenorocire, uneori și cu vărsare de sînge. Și numai atunci cînd voievodul s-a îngrijit să aibă și-un sfat bun, strîmbătatea e dată-n lături. Iar măria-sa își cîștigă încrederea supușilor. Și, deci, își dobîndește întărirea și apărarea țării, atît în fața primejdiilor din afară, cît și a celor dinăuntru.

— Face să se reverse belșugul...

— Și să-nflorească, strălucitoare, minunata floare a creației...

— Ce-i aceea creație ?

— Este un cuvînt nou, al cărui înțeles vine însă chiar din nașterea lumii...

— Un cuvînt nou, după cum îmi pare, cu înțelesuri multe... Multe și întortocheate... mai glăsui voivoda.

— Cuvintele fără-nțelesuri nici nu merită să fie rostite !

Slujitorii au intrat aducînd noi butuci, pe care i-au îngrămădit în cămin.

— Altceva mai aveți de spus ? Am ostenit ascultîndu-vă.

Ochii domnitorului se înroșiseră de-atîta băutură.

— Mie unul te rog să-mi îngădui a mă retrage între zidurile mitropoliei, măria-ta, a răspuns Dosoftei.

Am prins și eu o clipă.

— Și mie să plec la Bărboși ! Voiesc să m-apuc cît mai curînd de lucru.

Voivodul a clipit des, ca supărat de-o lumină prea tare. A prins paharul în mînă, dar n-a sorbit. A stat cu el puțin în cumpănă și l-a pus cu încetineală la loc.

— Ce fel de scriere voiești să-ncepi, de astă dată, boierule Miron ? m-a întrebat. Va fi, ca și aceea din Lehia, în stihuri ?

— Va fi o scriere obișnuită !

— Și ce vei urmări prin această nouă scriere, dacă-mi îngădui să te-ntreb ?

Moțăiala îi trecuse. S-a șters pe frunte și, punînd mîna pe pahar, s-a hotărît și l-a dat de dușcă.

— Să pot aduce, cît de cît, ca și înalt mitropolitul Dosoftei, prin *Psaltirea* sau *Liturghia* sfinției-sale, o luminare a neamului nostru, în cuvînt românesc...

Voivoda s-a înveselit.

— Dar ce ? Oare noi nu grăim moldovenește sau românește, cum spui domnia-ta ?

— Prin cuvînt, eu îl înțeleg și pe cel scris, măria-ta. Scrisul care va trebui să se preschimbe dintr-un mijloc, așa cum este astăzi, de-a lega oamenii între ei, într-unul al înălțării noastre de toate zilele...

— Bunul Dumnezeu îți va binecuvînta atît viața, cît și moartea, cînd va fi ea să vină, mare logofăt Miron ! a rostit Dosoftei.

— Și ce-ai de gînd, domnia-ta, s-arăți în această nouă lucrare ? m-a întrebat iar domnul.

— Doresc s-arăt și să dovedesc, și orbilor, și surzilor, o dată mai mult, originea noastră latină, pe temeiuri științificești. Și nu numai a noastră, ci și a muntenilor, ca și a tuturor acelor care se află, cu *numele de români*, toți frați cu noi, în ținuturile de peste munți. Ca să se vadă, cît se poate mai limpede, îndreptările noastre.

— Un singur gînd... încăpățînat... și mereu același. Uiți cît sîntem de slabi și neputincioși, sub pumnul otoman...

— Poate că astăzi, da. Numai că eu nu vreau să împlinesc un lucru doar pentru astăzi, ci *pentru totdeauna*, „Ktema eis aei", cum spuneau vechii greci.

— Sau „pentru viitor lucru", adause Dosoftei.

— Cel puțin, ne vei închina această scriere nouă, hospodarul Moldovei, așa precum ai închinat-o pe cealaltă, craiului leah ?

— Ți-am făgăduit, măria-ta, i-am răspuns, să-ți mărturisesc gîndurile. Deci iată gîndul meu. Dacă va fi spre binele Moldovei, da ; dacă nu, nu !... Și-acuma îngăduie-mi să plec, căci îmi ard degetele din dorința de-a scrie...

Voivoda s-a încruntat.

— Deoarece mi-ai grăit despre binele Moldovei, vrem să-ți vestim, boierule Miron, c-ar fi nevoie să mai întîrzii puțin cu-nceperea scrisului...

Am înțeles că mi se pregătea o lovitură.

— Dar mi-ai trimis vorbă, măria-ta !...

— Este singura lui rugăminte ! m-a sprijinit Velicico.

— Făgăduiala domnească se cuvine să fie împlinită ! a zis și Dosoftei.

— Îmi voi ține făgăduiala, a răspuns vodă. Cine cutează să spună că nu mi-o voi ține ? Numai că-n clipa de față, Moldova are grabnică nevoie de-un staroste la Putna...

— Cum, staroste de Putna, un mare logofăt ? a întrebat Dosoftei.

— Dreptatea, despre care vorbeam adineauri, se pare c-a fost, de cînd se știe, doar bunăvoia prea lesne schimbătoare a unora dintre cei puternici, înalt prea sfințite mitropolit și bunule prieten Dosoftei, am îndrăznit să spun.

Dar Constantin voivoda, deși nu înțelesese cele rostite de mine, și-a degustat întîia răfuială :

— Se prea poate să fie ce spui, boierule Miron. Și ai fi fost poate mare logofăt, așa cum avusesem de gînd, pe locul păstrat liber în Divan. Atîta că ținutul Putnei se află bîntuit de tîlhari.

Porunca împărăției sună ca locul să fie curățat, pentru a putea trece în voie olăcarii. Și-această treabă ne gîndim că n-o poate face mai bine altul decît domnia-ta. Slujba către Moldova este lucrul cel mai de preț, nu rangul, așa e, Lupule ?

Aruncîndu-și ochii, pieziș, în toate laturile, numai într-ai mei nu, aga Bogdan a strigat :

— Așa-i, măria-ta. Numaidecît așa-i !

— Și-acestea fiind zise, primirea s-a terminat, sfinția-ta și boieri dumneavoastră, a grăit Cantemir. S-a ridicat și a plecat, călcînd ușor și sprinten pe picioarele scurte, măcar că istovise două urcioare cu vin.

A plecat și aga Bogdan.

Rămăseserăm numai noi : mitropolitul Dosoftei, Velicico și eu.

— Nu mai înțeleg nimic ! a răsuflat din adînc Velicico.

Dosoftei mi-a pus, cu blîndețe, palma descărnată pe umăr :

— Dumnezeu să te-ntărească și să-ți poți duce crucea pînă la cap !

Îmi lăsasem capul în piept, descurajat :

— Dumnezeu să-mi dea putere, prietene Dosoftei !"

V

„Îți aduci aminte în ce stare am venit ?"

„Cum de nu ! Și ce Crăciun am avut..."

„Aproape ca și acesta de-acum. Văzusem ceea ce n-aș fi vrut să văd. Și mă dădusem singur la mîna *lui*. Putea să mă joace din plin, precum îi era voia. Este adevărat că lucrurile s-au mai îmbunătățit puțin în anii care au urmat. Ilisafta se pare că-l îndrăgise cu-adevărat pe feciorul nostru, Pătrașcu. Dar focul a mocnit dedesubt. Și-acela care-l ațîța era tocmai omul care ne datora cel mai mult : vistiernicul Ruset. Se știe doar prea bine, cum spune și vorba din popor, că acela pe care nu-l lași să moară, nu te lasă să trăiești".

„Vistiernicul Ruset, pe-a cărui jupîneasă am primit-o în casă și-am alinat-o cînd el era la strîmtoare și pentru care am pus atîtea vorbe bune pe lîngă Velicico...".

„Velicico l-a scăpat de la moarte. Și pe el l-a răspus cel dintîi. A venit rîndul nostru".

„Și ce umil era, după ce-a sosit din Fanar, adus de Gheorghe Duca".

„Și cum ne lingea tălpile și ne jura întruna, nouă, Costinilor, credință și prietenie veșnică".

„Așa e lumea făcută, Miroane. Degeaba ne mîhnim. Și nu știm de, vreodată, se va schimba ceva".

„Se va schimba, Ileană !"

„Între timp, am mai aflat și despre o altă întîlnire, care avusese loc la palat, după ce Constantin voivoda îl rechemase pe Iordache Ruset din Transilvania și, făcîndu-l vistiernic, îi dăduse cheia țării pe mînă, pentru ca să se pună bine cu Poarta.

Cantemir se plimba, în ziua aceea, turburat, de colo pînă colo, prin spătăria mică.

— De cum se văd puțin slobozi, o și iau razna, strigase el.

— La cine cugeți măria-ta ? îl întrebase, făcîndu-se că nu știe despre ce este vorba, Ruset.

— La Costini... și mai cu seamă la răvașul acela al lui Miron, cînd se afla în Polonia, și-n care se plîngea regelui Ioan Sobieski despre *de-pos-tismul* înstăpînit la Moldova... Și despre care, de la domnia-ta, abia azi am aflat.

Ruset își luă o figură smerită. Se apropie de voievod și grăi :

— Porniri din acestea primejdioase se pare c-au mai avut și altă dată Costinii. Și Miron, și Velicico, și, dacă vrea să știe măria-ta, și părintele lor...

— Auzi ? se înecă Vodă. Înlăturarea... *de-pos-tismului* domnesc în Moldova. L-o mai fi rugînd Miron, în taină, pe Sobieski și azi...

— Tot ce se poate, măria-ta. Pentru că gîndul acesta al lui a fost întotdeauna statornic...

— Cîte cuvinte în acest răvaș tot atîtea semințe de răzvrătire !... Tu ce-ai face, Iordache, să fii în locul meu ?

— Mi-aș face mîna de fier, măria-ta, mînă de fier îți trebuie și nimic altceva.

— Iar nouă priviri agere, adăugase Bogdan.

— Învățați de-aceștia sînt buni doar dacă știu să se poarte ca Ieremia Cacavela, mai grăise Iordache pe gîndul lui voivoda. Ieremia, cui îl plătește, aceluia-i și slujește. Lasă treburile politicești pe seama domnitorului țării. Și-și vede de cartea lui și de tipografie. Nu ca un Miron sau chiar ca Dosoftei !

— Cît despre Dosoftei, s-a auzit, rîdea Lupu Bogdan, că te-ar fi binecuvîntat. Zicea c-ai fi făgăduit în mitropolie să-i ai de-acu-nainte în mare cinste pe cărturarii de felul lui Miron...

— Lasă-l, lasă-l pe Dosoftei, a rostit Cantemir, că am să-l binecuvîntez și eu, cînd mi-o veni mai bine. Iar Miron, dacă nu s-o cuminți, are să mi-o plătească, într-o bună zi, și el...".

„Doamne, văd c-a venit și ceasul cînd ființa mea stă față cu lucrările sale de-a lungul întregii vieți.

De ceasul acesta m-am temut pentru că el înseamnă sorocul fiecăruia dintre noi și puntea pe unde se-ndreaptă către neființă și veșnicie."

„Am venit pe lume fără de voia sau rugămintea mea, deoarece m-am născut din dragostea sau poate numai din întîmplătoarea unire a Saftei cu hatmanul Iancu, părinții mei.

Și, fiindu-i mama mea, Safta, nepoată dreaptă voievodului Miron Barnovschi, acesta și l-a ales pe tatăl meu, Iancu Costin, drept mare postelnic, iar mie mi-a hărăzit numele său înainte chiar de-a veni pe lume.

Retezîndu-i-se apoi capul voievodului de către otomani, li s-a cerut boierilor să-și aleagă un nou domn. Și, din îndemnul părintelui meu, l-au ales pe Moise Movilă. Venind, după aceea, o vreme cruntă și pentru a scăpa ei și familiile lor de sub urgia turcului, domnul și părintele meu s-au refugiat în Lehia. Și astfel, încă de copil, am căpătat indigenatul polon.

Și, poate, inima-mi s-ar fi înstrăinat cu timpul, dacă părintele meu, grijuliu pentru cele viitoare și mai ales întru păstrarea curățeniei sufletului, nu m-ar fi încredințat, pentru început de învățătură, dascălilor moldoveni de la schitul Zadarov, din Polonia, ctitorie a Movileștilor.

— Inima pruncului acestuia, i-a spus, după un timp, Timotei, starețul schitului Zadarov, părintelui meu, tînjește după lumină. Bucuriile lui, cînd va ajunge mare, se vor afla în cititul și scrierea slovelor.

— De este așa, a hotărît Iancu Costin, după ce băiețașul se va mai înălța, și sfințiile voastre îi veți fi statornicit în cuget temeliile trainice și neapărat trebuincioase ale dreptei credințe și ale simțirii moldovenești, mă voi încumeta să-l dau și mai departe la învățătură.

Astfel am ajuns, la vîrsta de doisprezece ani, în colegiul iezuiților de la Bar și apoi la Camenița, unde, în afara limbilor clasice, istoriei, geografiei, retoricii și altele, am avut prilejul să studiez și despre o mulțime de gînditori ai antichității.

Acolo, în sala de studiu și lectură a colegiului și, mai tîrziu, în taina încăperii mele de lucru, de la conacul moșiei arendate de tata și-apoi de mine însumi, în Podolia, la Novosilca Nowa, mi-am însușit, pentru toată viața, cîteva idei de căpetenie, întîia dintre ele fiind aceea despre îndatorirea omului de-a sluji, cu orice preț, adevărul.

Numai că dorinței aprige de împlinire a acestei îndatoriri îi stau adeseori în cale forțe potrivnice, trufia și, nu în cele din urmă, prostia. Acestea se străduiesc prea adesea s-așeze în locul adevărului minciuna.

Ori nu poate fi închipuită o suferință mai mare decît aceea de a vedea deslușit adevărul și, totuși, a nu ți se îngădui să-l rostești.

Am rîvnit încă din cea mai fragedă tinerețe să nu-mi duc viața decît luptînd în slujba neamului meu urgisit și a dreptății lui. Atît cu sabia, dar mai ales cu pana, care este arma

cea mai puternică. Şi nimic să nu mă abată din calea îndeplinirii acestei meniri. Sînt însă om, supus slăbiciunilor (deopotrivă ale sufletului, cît şi ale trupului). Şi, oricît m-am împotrivit imboldurilor acestora, aproape nimic din ceea ce este omenesc nu mi-a rămas străin. Şi-aşa se face că, dincolo de toate cărţile pe care le-am citit, şi dincolo de toate cugetările, inima şi-a rostit şi ea cuvîntul ; şi m-am îndrăgostit de tine, Ileană !"

„Ţi-a părut vreodată rău ?"

„Nu. Pentru că m-am străduit să-mi îmbin chemarea spre împlinirea datoriei cu simţămintele pentru tine. Dealtfel, cred că, aşa lovit mereu cum am fost, lipsit de dragostea şi sprijinul tău sufletesc n-aş fi putut vieţui !"

Miron s-a ridicat din jilţ. Face cîţiva paşi prin odaie. Se clatină.

„Ileană !"

„Eşti istovit, Miroane ! Eşti cum nu se poate mai istovit. Voiai să te odihneşti puţin înainte de plecare...".

„Voiam... Dar tu... Dar noi...".

„Lungeşte-te colea, pe laviţă...".

„Ai dreptate ! Întotdeauna tu te gîndeşti la toate ...".

„Închide puţin ochii. Aşa !... Dormi !...".

Îi simte palma, cu degetele subţiri, reci, pe fruntea asudată.

„Unde eşti ?... Nu te mai văd !... Nici nu te mai aud !...".

Clopotele de la biserică nu contenesc să bată. Şi viscolul zgîlţîie avan ferestrele zăbrelite.

VI

Visul i se întinde ca o apă, cînd liniştită şi limpede ca o oglindă, cînd cenuşie-vînătă, tulburată de valuri.

Ca un ecou depărtat mai aude :

Seara va-nsera,
Gazdă nă-i avea...

— Povesteşte !... Mai povesteşte, rogu-te !...

Este înconjurat de un mănunchi de minunate tinere paniţe din cea mai înaltă nobilime.

Dar aceea care îi adresează rugămintea este o fată micuţă, subţirică, palidă, îmbrăcată cu o rochie — cam simplă pentru o sărbătoare într-un castel regal polonez — croită din atlaz alb,

cu guler de horbotă încrețit, străveziu și pe deasupra cu o feregea din brocart de culoarea lămîii, cu mînecile largi. În vreme ce, în părul mătăsos, sub vălul ca din pînză de păianjen, îi scînteiază o cununiță suavă de aur bătută în mărgăritare.

— Mai povestește !... Mai povestește !...

Orchestra, nevăzută, aflată într-un intrînd al marii săli de primire, dincolo de o perdea albastră, groasă, de catifea, intonează o melodie de danț.

În castelul din Cracovia are loc petrecerea de Crăciun a anului 1651.

Gazda nobilimii este regele Cazimir, urmașul lui Vladislav al IV-lea.

Îmbrăcămintea oaspeților și mai ales a femeilor, scăldată în pietre prețioase, în lumina sutelor de făclii, lucește orbitor.

— Tînărul cel înalt, împresurat de doamne, din cealaltă parte a sălii, de lîngă scări, nu este Costin Mironașco ? întreabă Cazimir, a cărui vedere a cam slăbit în ultima vreme.

— Ba da, ba da, răspunde aghiotantul, aplecîndu-se adînc de mijloc.

— Îl recunosc. A luptat alături de mine la Berestecico, împotriva tătarilor și cazacilor !

— V-a însoțit în urmărirea lor pînă aproape de Kiev.

— S-a purtat ca un viteaz ! exclamă mulțumit Cazimir.

— Și este lucru de mirare, se încovoaie din nou aghiotantul.

— De ce ? întreabă regele.

— Pentru că, pînă la Berestecico, Costin nu arătase nici o tragere de inimă către treburile războiului, ci numai pentru cărți.

— Înseamnă că, într-adevăr, iubește Lehia, dacă și-a făcut în felul acesta datoria față de ea.

— Și-a făcut datoria față de Lehia, dar iubește mult mai mult pămîntul pe care s-a născut, majestate, dacă îmi este îngăduit s-o spun.

— S-a născut în Moldova ?

— În Moldova. Dar cînd l-a adus aici părintele său, hatmanul Iancu Costin, îmi pare c-avea trei luni.

— Și-acum ce vîrstă are ?

— Să tot aibă vreo optsprezece ani, cred... Însă vorbește, în orice împrejurare, mai mult de Moldova lui, decît de Lehia noastră. Și chiar mai adineauri, întîmplător, l-am auzit povestind unui grup de tinere panițe despre trecutul țării sale de baștină, țară pe care, de fapt, nici n-a avut prilejul s-o cunoască în acești ani, decît din auzite sau din lecturi...

— Observ că danțează acum cu o fermecătoare paniță, cea mai frumoasă dintre toate cele pe care le văd în sală. Cine este ?

Aghiotantul zîmbi. Îi cunoştea slăbiciunile regelui pentru tinerele femei frumoase, slăbiciuni care o mîhneau pe regină.

— Este o micuţă principesă moldoveancă, Ileana Movilă, care ia parte întîia oară la o petrecere a majestăţii voastre...

— A, din familia domnitoare Movilă ? Movileştii fac parte dintre prietenii noştri.

— Tînărul, se amestecă în vorbă regina, pare a fi îndrăgostit de frumoasa fată.

Regele se întoarse brusc spre aghiotant, atît de brusc încît haina sa lungă din hermină albă ca neaua, prinsă la gît cu o agrafă de aur, i se lăsă într-o parte.

— Ştii ceva în această privinţă ?

Interesul atît de neaşteptat şi de viu arătat al lui Cazimir a făcut-o, de data aceasta, şi pe regină să zîmbească. Dar zîmbetul ei era destul de amar.

— Nu ştiu nimic, mărturisi aghiotantul, mîngîindu-şi mustaţa subţire, dar dacă majestatea sa doreşte, pot numaidecît afla.

— Nu e nevoie, se lăsă Cazimir păgubaş, privind-o pe regină.

În sală se făcuse cald. Blănurile de samur, sobol sau rîs deveniseră dintr-o dată grele pe umerii invitaţilor şi feţele li se umezeau de sudoare.

Majordomul făcu semn şi slujitorii deschiseră cîteva ferestre. Vîntul umflă perdelele din mătăsuri albastre, grele. Fulgi rătăciţi pătrunseră în sală şi începură să se topească pe veşmintele încărcate de pietre preţioase ale femeilor sau de fireturi scumpe ale bărbaţilor.

Regele arătă cu capul spre tînăra şi încîntătoarea pereche :

— Mi-ar place să stau puţin de vorbă...

— Cu tînărul Costin ?...

— Pot veni amîndoi...

Regina întrebă încet :

— De ce cu amîndoi ?

Dar Cazimir nu-i răspunse.

— Şi vreau cîteva clipe de linişte.

Aghiotantul ridică mîna. Majordomul înţelese. Bătu cu bastonul înalt de aur în podelele porfirii.

Un slujitor dispăru după perdeaua ce-avea şi ea, în partea de sus, însemnele regale. Orchestra tăcu.

Cei care dansaseră pînă atunci — oprindu-se pe neaşteptate muzica — rămaseră descumpăniţi.

— Ce s-o fi întîmplat ? cuteză să întrebe, aproape fără glas, micuţa domniţă moldoveancă, pe cavalerul său.

În clipa aceea, se apropie de ei majordomul, anunţîndu-i că majestatea sa doreşte să le vorbească...

Pe fată a cuprins-o un ușor tremur. Se emoționa lesne. Venise la petrecere împreună cu mătușa ei, Elena Movilă, care, șezînd pe unul din fotoliile de pe margine împreună cu alte cîteva panițe, o aștepta urmărind-o neîncetat din ochi. Pe rege, fata îl vedea pentru întîia oară și o înfricoșă doar văzîndu-i sprîncenele groase, îmbinate, ca și privirea aspră cercetătoare. Auzise povestindu-se că nu numai o dată chemase în iatacul său, după asemenea petreceri, tinere panițe și urmarea nu fusese deloc fericită.

Numai că porunca era poruncă și trebuia împlinită. Noroc doar, se gîndi Ileana, că se găsea lîngă el regina. Deci nu putea fi o prea mare primejdie.

Perechile de danțatori se risipeau glumind și rîzînd cu voioșie prin sală. Fetele erau primite de mame, mătuși sau bunicile care le așteptaseră cu răbdare, așezate în fotolii sau pe băncuțele de marmură îmbrăcate în catifea albastră, culoarea preferată a regelui. În vreme ce cavalerii se grăbeau să ia de pe tăvile mari, de argint, purtate de valeții înveșmîntați în livrele, de-asemenea albastre, pahare cu răcoritoare și să servească doamnele.

Ca întotdeauna, luau parte la danț și unii cavaleri mai vîrstnici, cu părul cărunt sau alb. Aceștia gîfîiau, dar se sileau să-și ascundă istovirea sub surîsuri înșelătoare.

Așa se petrecuse în această seară și cu contele Andrei, vărul marelui hatman al regatului. Rănit, în ultimul război cu turcii, la picior, contele șchiopăta. Pe deasupra, mai danțase pînă atunci cu o zvăpăiată cneaghină ucraineană, care-l sleise cu totul de puteri. Obosit, se ștergea de sudoarea ce-i curgea în pîrîiașe pe față, cu o năframă galbenă, cînd văzu perechea de tineri, condusă de șambelan, trecînd pe dinaintea lui. Îi strigă.

Contele, un mare iubitor de cultură, era vestit pentru biblioteca sa, plină cu o mulțime de cărți rare. Iar una dintre moșiile lui se învecina cu aceea din Podolia, pe care, după moartea hatmanului Iancu, o arendase Miron, la Novosilca Nowa.

Dealtfel, contele nutrea o deosebită simpatie pentru Miron, care, la rîndul său, îl prețuia sincer și tocmai de aceea fusese de mai multe ori să-i viziteze castelul. Cu asemenea prilejuri, tînărul moldovean căpăta învoirea de a-i cerceta biblioteca și de-a împrumuta cărți.

Auzindu-se strigat, Miron se opri, dar numai atît cît să-l înștiințeze pe contele Andrei c-a fost chemat de rege.

Șchiopătînd, contele, foarte curios din fire, se luă după tineri și ajunse în fața regelui odată cu ei.

Miron se lăsă într-un genunchi înaintea lui Cazimir. Chipul său tînăr, proaspăt, încadrat de o scurtă bărbuță castanie, era luminos. Tînăra fată, încă tremurînd de emoție, făcu și ea o grațioasă reverență, după moda nobilimii poloneze. Regina,

văzînd-o atît de pierdută, îi întinse, cu bunătate, mîna și o atrase lîngă ea. O cuprinse de după umeri și o întrebă în șoaptă :

— Îl iubești ?

Ileana se înroși pînă la rădăcina părului. Stătuse în seara aceea de vorbă și dansase cu Miron pentru prima oară, deși mai avusese prilejul să-l vadă, din treacăt, de cîteva ori.

Regina o privea stăruitor, dar fata nu îndrăznea să-și descarce sufletul și buzele-i rămaseră ferecate.

— Am înțeles, rîse regina, sărutînd-o duios pe obraz. Nu e nevoie să-mi faci alte destăinuiri. Ochii tăi îmi vorbesc destul. Este un tînăr atît de distins. Și dacă te vei căsători cu el, să știi, mai șopti la urechea fetei, am să-ți fiu nașă. Ileana se împurpură mai tare. Îi sărută mîna reginei. Și vei primi un dar din partea regelui. Așa e, majestate ?

— Nu știu prea bine despre ce vorbiți, dar dacă scumpa noastră regină dorește ceva, desigur că dorința i se va îndeplini, răspunse încurcat regele, aruncînd priviri admirative încîntătoarei fete. Se întoarse apoi spre contele Andrei și, arătîndu-i-l pe Miron, îl întrebă : L-ai cunoscut pe tînărul nostru oștean ?

— Cum de nu ! Sîntem vecini apropiați... și chiar într-o bună măsură, prieteni, răspunse contele.

— Te înștiințăm că va primi, foarte curînd, din partea regatului, o distincție. Și-anume aceea a „Leului cu panaș". Ne bucurăm să dobîndim în slujba noastră asemenea viteji, gata să lupte neînfricați pentru apărarea sfintei Lehii.

— Miron Costin, cu toată vîrsta sa fragedă, este, în același timp, și un mare iubitor de carte. A citit foarte mult. Se pricepe să făurească stihuri. Am stat de vorbă amîndoi îndelung. Este un prețuitor al istoriei și al filosofiei.

— De este așa, doresc să-l întreb ceva !

— Vă rog, majestate !

Cazimir îl privea pe Costin superior. Părea aproape sigur că acesta nu va ști să-i răspundă la întrebare.

Tînărul moldovean devenise atent.

Ileana, la rîndu-i, îi cercetă, speriată, din ochi, pe unul și pe celălalt. De ce-l punea la încercare regele pe Miron ? Ce urmărea ? Să-l ridice sau să-l înjosească înaintea reginei și-a ei.

— Ai auzit de un anume Erasm ? îl întrebă Cazimir.

— Desigur, majestate ! A fost unul dintre spiritele cele mai luminate ale Europei.

— Ni s-a adus acum cîteva zile, ca o curiozitate, o carte de-a sa, despre care eu nu aflasem încă nimic, deși se spune că este vestită. S-ar fi făcut asupra ei, în secolul trecut, multă zarvă în Franția, Olanda, Englitera și-n alte multe părți.

— Poate fi *Laus Stultitiae*, majestate, sau, iarăși, s-ar putea...

— Nu, nu, aceasta, pe care-ai numit-o, e cartea...

— *Laus Stultitiae* a fost alcătuită de Erasm la conacul şi-n cinstea ilustrului său prieten Thomas Morus.

— Şi-acest Thomas Morus cine-a fost ?

— Un mare gînditor englez. A scris o carte şi ea destul de cunoscută, numită *Utopia*... Dar, din nefericire...

— Ce, din nefericire ? Regele îl privea pe Miron în ochi : Ce... din nefericire ?

— Filosoful s-a împotrivit reformelor bisericeşti ale regelui Henric al VIII-lea. Avea alte idei...

— Şi ? Şi ?

— Regele Henric s-a mîniat. L-a învinuit de complot şi trădare...

— Şi filosoful a fost osîndit ?...

— Da. Regele a cerut să i se taie capul.

Cazimir se încruntă. Dar numai pentru o clipă.

— În sfîrşit, spuse el, poate că merita. Aceasta este însă cu totul altceva. Dar ceea ce m-a izbit la carte — deşi eu încă n-am citit-o, mărturisesc — este coperta ei... ilustraţia.

— Ilustraţia s-a făcut după o pictură a lui Holbein cel Tînăr...

— Şi ce reprezintă ?

— Stultitiae (adică nebunia, prostia) în toată trufia ei, deşi şi-a uitat pe cap tichia de bufon ce-i dă în vileag adevărata fire.

Regele începu să rîdă.

— Aceasta înfăţişează ? Ei bine, i-adevărat. Prostia s-a dovedit întotdeauna trufaşă !

— Dar şi foarte necruţătoare, măria-ta ! adăugă Miron. Cel puţin astfel o socoteşte Erasm...

Lui Cazimir, ca şi altor crai ai Apusului, îi plăcea să fie socotit drept un stăpînitor instruit. Avusese, într-adevăr, pe cînd era prinţ, cîţiva dascăli destoinici. Şi, după ce se urcase pe tron, îşi adunase în juru-i o seamă de învăţaţi cu care se mîndrea.

Aşa încît îi spuse lui Miron :

— S-ar putea, peste cîtăva vreme, să te chem la palat. Aş dori să m-ajuţi în treburile culturale ale ţării. Să-mi fii adesea în preajmă !

Miron îngenunche, dar n-apucă să răspundă, deoarece Andrei vorbi în locul lui.

— La fel am cugetat şi eu, majestate. Numai că tînărul meu prieten nutreşte alte gînduri.

— Ce fel de... alte gînduri ? se miră regele.

— Ar vrea să se-ntoarcă în Moldova.

— Vă rog... vă rog din suflet, să consimţiţi la această cerere a mea, îl imploră pe rege tînărul moldovean. Dealtfel, cu acest ţel am şi înaintat o suplică...

— Unde-ai înaintat-o ?

— Cancelariei majestăţii voastre, încă de-acum o lună.

— La mine n-a ajuns ! zise regele, iritat. Chiar aş dori să aflu pentru ce ai cerut să pleci ? Gîndeşte-te numai ce-nseamnă Lehia ! zise el, urcîndu-şi laudativ tonul. Şi ce-nseamnă Moldova !

Şi rostind numele Moldovei, glasul i se coborî, iar buzele i se subţiară.

— Erasm, pe care aţi avut bunăvoinţa să-l amintiţi adineauri, luă iar cuvîntul Miron, susţine că nici o ţară nu este mai prejos decît alta. Iar neamul nostru se mîndreşte cu un strămoş falnic, cu Traian, împăratul Rîmului. Şi, urmărindu-i noi pe tătari, dacă mai ţineţi minte, încă în această vară, am întîlnit un val de pămînt, majestate. Fusese ridicat de Traian. Sufletul mi s-a umplut, zărindu-l, de bucurie, fiindu-mi din nou mai limpede decît oricînd, că şi noi avem anumite drepturi în lume, precum aveţi şi domniile voastre, leşii...

Ileana, micuţă, firavă, ţinută încă peste umeri de regină, fără a îndrăzni să se mişte din loc, continua să tremure, în timp ce tinerii din sală fremătau şi se plimbau perechi-perechi, din ce în ce mai aproape de locul în care se aflau jilţurile lui Cazimir şi al reginei sale, cercetîndu-i, întrebători, pe amîndoi, din ochi.

— Oaspeţii măriei voastre, îndrăzni aghiotantul, parcă ar pofti să mai...

— Să mai dănţuiască ?... Fie !

Regele îşi mişcă aprobativ capul. Un murmur de veselie se ridică din mulţime. Începuse să se răcorească. Flăcările făclilor se zbăteau sub şuvoiul de aer rece, ce începuse să năvălească dinspre ferestre.

Regina ceru să i se pună o etolă de hermină pe umeri. Se închiseră ferestrele. Orchestra începu să cînte şi tinerii se prinseră a doua oară în danţ.

— Acesta e trecutul, mai spuse întunecat regele, dar domnia-ta făgăduieşti, pe cît înţeleg, a fi un prea vrednic bărbat de cultură. Ori, în Moldova, ca şi în Ţara Românească...

— Să nu se supere majestatea voastră, însă în ţările cîrmuite de un Vasilie Lupu sau un Matei Basarab, din tiparniţe ies astăzi la iveală tot mai multe cărţi. Iar dascălii sosiţi din Kiev sau de la Ţarigrad se străduiesc să dea o tot mai bună învăţătură coconilor domneşti şi tinerilor boieri. Aş dori să-mi adaug şi sîrguinţa mea alături de-a lor.

— Nu te putem împiedica, deşi nădăjduim să mai cugeţi dacă e destul de bine ceea ce ai de gînd să faci.

— Am cugetat şi cred că este foarte bine, luminăţia-ta.

— Vom cugeta şi noi, deoarece acum nu avem vreme pentru asemenea treburi. Te poftim doar să nu uiţi că în regatul

acesta și în școlile noastre ai căpătat învățătura. Și, astfel, te-ai format ca om. Iar pe domnia-ta, principesă, te rugăm s-o mai vizitezi pe regină, i se adresă el Ilenii.

Regina o mîngîie pe cosițe și-i spuse :

— Să vii, fetița mea. Ne vom mai sfătui amîndouă.

Bucuroasă că vorba dintre rege și Miron se sfîrșise cu bine, Ileana se mai liniști, dar invitația regelui o înfricoșă din nou. Și, pe deasupra, o altă grijă pusese stăpînire pe inimioara ei. Miron plănuia să se întoarcă în Moldova.

I se părea întîmplarea aceasta asemeni unui vis. Un vis ca acela cînd ți-e foarte sete. După îndelungate căutări, ajungi la un izvor. Te pregătești să sorbi. Ești gata să-ți înmoi buzele. Dar izvorul încetează, pe neașteptate, să curgă. Și rămîi însetat și cu buzele arse.

Șambelanul îl vesti pe aghiotant, iar acesta pe rege, că ospățul de Crăciun, dacă majestatea sa nu avea nimic împotrivă, putea începe.

Cazimir încuviință, dar spuse că, înainte de ospăț, ține să dănțeze, măcar o dată, și el în această seară. Și — cerîndu-i învoirea reginei — danță cu mica principesă Movilă o mazurcă.

Miron rămase împreună cu contele Andrei, așteptînd, gînditor, să se termine danțul.

Îi întinse apoi brațul Ilenei. Și, împreună, se îndreptară, voioși, spre sala de ospăț.

VII

Alaiul pornise prin Iași de pe Ulița Strîmbă — din curțile și casele cumpărate de la șetrarul Andreiaș, feciorul fostului mare logofăt Toderașco — lăsase de-o latură Podul Vechi și-o luase spre Sfînta Vinere sau Ulița Mare. Trecuse pe lîngă curtea domnească care — așa cum era mărginită de un zid subțire numai în partea de răsărit, fără turnuri și lipsită de șanțul împrejmuitor cu apă — arăta, pe dinafară, destul de sărăcăcioasă. Și, după un ocol prin fața mitropoliei, unde se împărțiră sărăcimii veșminte, bucate și bani, se îndreptară către biserica Tălpălari, ctitoria lui Iordache Cantacuzino, nașul tinerei perechi.

Cu toate că bătrîn, cu barbă lungă, încărunțită, aproape albă, fostul mare vistiernic avea o înfățișare măreață. Călare pe un armăsar negru, în dreapta ginerelui, îmbrăcat într-o blană cu mîneci scurte, de sub care se zăreau poalele veșmin-

tului verzui de brocart, privea cu mulțumire norodul înșiruit pe-o parte și pe alta a uliței.

Îi urmau o ceată mică de oșteni, cu dulămi măslinii, împlănite, avînd coifuri pe cap și la brîu săbii lungi, care înconjurau careta, căptușită cu urșinic argintiu, în care se aflau mireasa, Ileana, și jupîneasa Alexandra, soția de-a doua a vistiernicului, prin care și acesta se înrudea cu fostul voievod Barnovschi.

Careta duruia pe pămîntul uscat, caii tropoteau și Miron se uita din cînd în cînd, cu plăcere, spre nașul său de nuntă Iordache, acela care veghease cu străşnicie asupra avutului familiei Costin în timpul lipsei acesteia din țară și o adăpostise la reîntoarcere.

Cîte suferise bătrînul, ca și fratele său, Toma, dar nu se încovoiase. Rămași alături de Vasilie Lupu pînă în ultimele clipe ale domniei acestuia, amîndoi fuseseră pedepsiți de noul voievod Gheorghe Ștefan. Acesta îi trimisese la Buciulești, împreună cu frumoasa doamnă, de origină circaziană, a înaintașului său, Ecaterina (de care și încercase „să-și rîdă", fără să izbutească) și cu fiul lor, Ștefăniță, „însemnat" la nas, tot de el, ca să nu mai poată domni. Laolaltă îi urcase pe o plută, noaptea, și-i amenințase că-i îneacă în Bistrița, dacă nu destăinuie ascunzișul averilor lui Vasilie Lupu.

Vîrîndu-i după aceea în temniță pe amîndoi frații, i-a încredințat marelui armaș, Hăbășescu, să le taie capetele.

Atîta că norocul le sta de veghe. Aflînd Constantin postelnicul Cantacuzino vestea despre primejdia în care se găseau Iordache și Toma, a alergat la noul domnitor muntean, Constantin vodă Șerban. Și un trimis grabnic — Badea Bălăceanu, căruia după aceea i s-a zis, pentru vrednicia lui, „Ușurelul" — a sărit pe-un bidiviu și, călărind o zi și-o noapte neîntrerupt, a ajuns la timp în Iași, cerîndu-i lui Gheorghe Ștefan cruțare.

Voievodul moldovean s-a învoit și-acuma iată-l pe Iordache călare, lîngă mire, așteptînd întîlnirea la Tălpălari cu-același domn Gheorghe Ștefan și doamna lui, Safta, care au dorit să fie și ei de față la nuntă.

Ileana, tot subțirică și palidă, ca și în urmă cu cinci ani, cată spre Miron prin ferestruicile caretei. Și el, de cîte ori își întoarce fața, îi zărește ochii.

Trecute sînt nesăbuitele pofte ale regelui Cazimir. Pofte pe care, fără blînda ocrotire a reginei și neobosita strajă a lui Miron, poate și le-ar fi împlinit. Își amintește de goana, călare, într-o noapte, prin pădurile de lîngă Novosilca Nowa. Poiana scăldată de lună. Și ei, îmbrățișați, jurîndu-și dragoste veșnică. Întoarcerea fetei în țară, spre a fi ferită de alte primejdii, și, în sfîrșit, îngăduința de căsătorie a voievodului.

Clopotele de la Tălpălari bat. Alaiul pătrunde în ograda bisericii.

Miron își așteaptă în tindă mireasa sprijinită de brațul nașii. Este atît de turburată și palidă, încît se clatină. Ieri, sîmbătă, au sosit la casa ei, după datină, pețitorii, în frunte cu Toma Cantacuzino. Apoi s-au înfățișat doi tineri boieri, vornicii mirelui, cu bradul. Ea a înfășurat bradul într-un fir de mătase roșu, și-a înfipt în vîrful lui un măr poleit. De una din crengile de sus a agățat o bucată de azimă, de alta o năframă albă țesută cu mărgăritare și de o a treia un mănunchi verde de busuioc, acesta trimis de mire. Iar astăzi, în zori, au sosit surorile lui Miron, Marghita, Sîrbca, Todosica și Velica, s-o pieptene și s-o îmbrace. Surorile au cîntat :

Să fie de azi mireasă,
Să stea cu împăratul la masă și
De trei ori pe după masă,
Să scoatem floarea din casă.

Au urmat apoi datinele adusului apei de la fîntînă, într-o găleată de-argint, și al trimiterii cămășii de mire, cămașă țesută și împodobită de ea însăși în șapte zile însorite și șapte nopți cu lună.

Sînt amîndoi înaintea altarului, le sînt unite mîinile și astfel vor rămîne pînă la capătul vieții.

Și iată îi apare în minte chipul fostului mare vistiernic Iordache Cantacuzino, nașul său, în cele mai din urmă zile de domnie ale lui Vasilie Lupu.

Se află lîngă jîlțul lui Vasilie vodă și se roagă pentru viața învățatului pîrcălab de Soroca, Ștefan.

— Doamne, îi grăiește Iordache. Greșește și cel mai înțelept dintre înțelepți. S-ar putea să fi greșit și Ștefan. Dar nu cumva osîndirea pîrcălabului de-a fi adus de la Soroca la Hotin pentru a fi dat chinurilor și morții, sub învinuirea de necredință, este tot o greșeală ?

Vasilie Lupu vodă, mare, gros, smolit la chip, înveșmîntat în cabaniță de jderi și abia încăpîndu-l jîlțul, tună :

— Schilod îi e trupul, gîrbov, ghebos și cucuiat la cap, asemenea trebuie să-i fie și sufletul.

— Sub o haină urîtă se poate ascunde cel mai fără de cusur trup, a îndrăznit vistiernicul, și într-un cap cucuiat s-a născut cea mai strălucitoare minte.

— De înțelepciunea lui nu mai am nevoie, s-a mîniat și mai rău Vasilie Lupu, ci de credința sa !...

Cu-aceasta, domnitorul și-a sfîrșit vorba, iar, peste cîteva zile, pîrcălabul Ștefan, pe drumul dintre Soroca și Hotin, și-a pierdut, în tina drumului, viața, sub sulițele unor călăi al căror nume nu se cuvine a fi uitat, acela de Hînțeștii.

Alt mult cunoscător, a toate cărturar, Nicolae Milescu. A dobîndit învățătură la Școala patriarhiei din Constantinopol cu mulți dascăli vestiți, precum Cariofilis ori neîntrecutul Vlasios. Vasilie vodă, într-o scrisoare adresată țarului Moscovei, spunea despre el că este „un învățat în stare să-i răspundă la orice întrebare". Cunoaște limbile elină, latină, slavonă, greacă, turcă nouă și, bineînțeles, română. A citit, a tradus și a scris nenumărate cărți de filosofie, teologie, istorie și altele. I-a slujit cu pricepere pe Gheorghe Ștefan, Gheorghe Ghica și Ștefăniță Lupu — pe care poporul l-a numit Papură vodă, deoarece în domnia lui a fost o asemenea foamete, de mîncau cei de jos, în loc de pîine, papură, măcinînd-o uscată.

Dar Ștefăniță Lupu l-a urît, de la o vreme, foarte pe învățatul Nicolae Milescu, care nu numai o dată își arătase mîhnirea pentru felul cum necoptul și flușturaticul fecior al lui Vasilie Lupu călca în picioare omenia, necinstea fetele și nevestele dregătorilor, ori își bătea joc de boieri. Între altele, îi silea să-și încalece fără de frîie bidiviii, pe care apoi îi îmboldea, pentru ca să-și azvîrle în tină călăreții și boierii să-și sfărîme capetele.

Și, învinuindu-l pe Milescu de-a fi trimis, într-un băț sfredelit, cărți în care se plîngea despre purtarea lui și-l chema în ajutor pe Constantin Basarab din regatul Poloniei, a pus de i s-a retezat nasul chiar cu hangerul său.

Călărește în oastea lui Istratie Dabija, al cărui pîrcălab de Hotin este. Au fost porunciți moldovenii în tabăra otomană, pentru războiul cu austriecii, și făcînd un mare ocol, prin Țara Românească, spre Orșova, au ajuns la Turnu Severin.

Prin apa limpede a Dunării, foind de mulțimea nemaivăzută a peștilor, zărește ruinele podului împăratului Traian.

Valul lui Traian, Podul lui Traian, pretutindeni urmele împăratului Traian, pe pămîntul stăpînit înainte de daci : Moldova, Transilvania, Banat și Țara Românească.

Îl bîntuie o furtună de întrebări, dorințe și hotărîri.

„Începutul acestor meleaguri, al moldovenilor, muntenilor, ca și al celor din ținuturile de peste munți, purtători ai numelui de *români*, și cum au sălășluit dintotdeauna aici, de multă vreme mă frămînt să scriu. Să-ncep osteneala aceasta, după atîtea veacuri de la împăratul Traian, se sperie gîndul. Dar și a lăsa acoperite de ocara minciunilor atîtea lucruri din trecutul

nostru ar însemna, pentru inima mea, o nespusă durere. Așa că *biruit-a gîndul* de a mă apuca, în sfîrșit, cînd voi avea destulă liniște — mai tîrziu — de trudă și-a scoate la lumină izvorul din care toți se trag. Pentru că laolaltă un singur neam sînt. Și în același timp toți s-au născut. Iar celor care doresc să afle cum și-n ce fel, mai vreau să le arăt și în ce parte de lume se află Moldova, care-i sînt hotarele, ce limbă vorbesc locuitorii săi și cine a sălășluit în cele mai depărtate vremuri în ținutul acesta. Ar putea spune cineva că este mult prea tîrziu ca, după atîtea sute de ani, să izbutesc a scoate la lumină izvorul. Dar aceluia ce-ar rosti asemenea cuvinte, eu i-aș răspunde că tocmai de-aceea a lăsat puternicul Dumnezeu scrisul : iscusita oglindă a minții omenești. Ca să putem afla, cu ajutorul său, cele petrecute de mult și să cuprindem în cuget întîmplări depărtate, ce nu pot fi zărite cu ochii. Homer, Plutarh, Titus Liviu și alții n-au reușit să scoată la iveală atîtea taine despre prăbușirea Troiei, războaiele regelui Filip, ale lui Alexandru Macedon și din istoria Romei ? În ce-i privește pe viitorii mei cititori, le voi dori ca, după atîtea cumplite încercări pe care le-am trăit și le vom mai trăi, puternicul Dumnezeu să le dea liniștea năzuită și timpul de a se cufunda în paginile pentru ei scrise. Deoarece eu unul nu cunosc o alta mai frumoasă și mai de folos zăbavă, în toată viața omului, decît cititul cărților. Și-aceasta, mai ales fiindcă, prin cele scrise, aflăm nu numai cele petrecute de mult, ci înțelegem și învățăm și cum ar trebui să ne purtăm în viitor".

Miron Costin era cum nu se poate mai bucuros. Cărturarii români scoteau din ce în ce mai sus capul în lume. Mărturie stăteau scrierile din ultima vreme : *Molitvelnicul,* tipărit la Cîmpulung-Muscel, unde Udriște Năsturel alcătuise cele dintîi stihuri, în limba slavonă, la stema Țării Românești și domnilor Basarabi ; *Pravila bisericească* tălmăcită de Mihai Moxa din limba slavonă, cea dintîi carte în limba română tipărită în Țara Românească ; *Cartea românească de învățătură* (Cazania) a mitropolitului Varlaam, menită „către toată seminția românească" și-atît de răspîndită în toate ținuturile locuite de români ; *Cartea care se cheamă răspunsul împotriva catehismului calvinesc,* întiia carte românească de dazbatere teologică, în al cărui cuvînt de început, autorul, tot mitropolitul Varlaam, susținea cu tărie unitatea de neam a românilor din Transilvania cu cei din Țara Românească și Moldova ; *Cartea românească de învățătură de la pravilele împărătești și de la alte giudețe,* cea dintîi culegere de legi tipărite la Iași în limba română ; sora muntenească a acestei cărți, *Îndreptarea legii,* tipărită la Tîrgoviște (tălmăcită pe limba noastră de Evstratie logofătul și Daniil Andrei Panonianul sau Ardeleanul) ; *Imitatio Christi* tăl-

măcită din latinește în slavonește de învățatul cărturar muntean Udriște Năsturel care, în predoslovie, dovedește fără putință de tăgadă înrudirea limbii române cu cea latină ; *Viața Sfinților Varlaam și Ioasaf*, tălmăcită tot de Udriște Năsturel din slavonește în românește ; *Noul Testament*, tălmăcit la Alba-Iulia prin grija mitropolitului Simion Ștefan, acesta vorbind despre limba care poate fi înțeleasă de toți românii deopotrivă, oriunde s-ar găsi ei sălășluiți ; *Triodul penticostar*, cu predoslovia tot a lui Udriște Năsturel, îmbogățită cu o mulțime de cugetări ale unor scriitori greci și romani ; *Glosarul slavono-român* al lui Mardarie de la Cozia, cu peste 4 500 de cuvinte ; *Letopisețul Țării Românești*, alcătuit de cronicarii de la curtea lui Matei Basarab ; culegerea de legi *Approbatae constitutiones* din Transilvania. Pe lîngă acestea, *Letopisețul Țării Moldovei* al înaintașului său Grigore Ureche și scrierile trimise lui de prietenul din depărtare Nicolae Milescu : *Carte cu multe întrebări foarte de folos pentru multe trebi ale credinței noastre*, tălmăcită de-a dreptul din grecește după Atanasie al Alexandriei, cea dintîi lucrare în limba noastră din marile opere bizantine ; *Vechiul Testament*, tălmăcit în românește după Septuaginta, căreia i se adăugase și întîia scriere filosofică tălmăcită în limba română : *Despre singurul țiitorul gînd* (din *Peri autokratoros logismou*) și, în sfîrșit, *Ecrit d'un seigneur moldave sur la croyance des grecs. Enchiridion sive Stella Orientalis Occidentali splendens*, cea dintîi scriere a unui român tipărită la Paris.

Multe dintre acestea, de fapt aproape toate, Miron și izbutise să și le dobîndească. Dar adunarea lor nu fusese un lucru ușor. Pentru unele cheltuise bani grei, lipsindu-se, adeseori, de multe lucruri trebuincioase, iar pentru altele fusese nevoit să facă, în schimb, și mai costisitoare daruri. Dar adăugarea acestor scrieri la cele mai dinainte din biblioteca sa — fie că acestea se datorau tot unor cărturari români sau deseori străini : elini, latini, ruși, polonezi, greci, ori din alte neamuri — îl făcea să se simtă atît de fericit, încît nu se putea stăpîni, ori de cîte ori pătrundea în odaia de lucru, să le mîngîie cel puțin din ochi. Scrierile, manuscrise sau tipărite, originale ori în copii, erau puse pe șase polițe de lemn scump, rînduite frumos de-a lungul pereților, pe sub icoane, pînă în dreptul ușii, dar îi plăcea să ia în mîini numai cîte una, de fiecare dată alta, să și-o așeze înainte pe masă și s-o țină așa un timp, pînă se sătura s-o privească. Îi cerceta legăturile, grosimea și culoarea foii, mărimea și forma dată de alcătuitor. Și numai după aceea se apuca s-o citească.

Ziua se așeza în jîlț, în dreptul ferestrei. Lua cartea în mîini și fiece foaie, pe care o întorcea, o pipăia mai înainte, îndelung, cu buricele degetelor, ca trupul unei ființe femeiești iubite.

Apuca una cîte una și le da mai departe cu părere de rău, fiindcă se despărțea cu greutate de fiecare dintre ele. Și orice rînd citea îl pătrundea în adînc.

Citind, simțea o desfătare fără pereche, iar timpul trecea cu cea mai mare grăbire. Nu auzea nimic din cele care se petreceau fie în restul casei, fie în afara ei. Iar cînd Ileana — fiindu-i nespusă milă de ochii lui, în ceasurile tîrzii din noapte, aproape de zori — îl ruga să-i îngăduie a sufla în lumînare, numai de hatîrul ei se învoia, însă cu un oftat dureros.

Pe lîngă această plăcere, o mai avusese, în decursul anilor, și pe aceea de a intra, cînd și cînd, în chilia episcopului Dosoftei. Acolo își citeau unul celuilalt cele din urmă pagini scrise și își împărtășeau sumedenii de gînduri. Erau ca niște frați.

Satul Bărboși, unde își avea Miron conacul, nu era departe de Roman (străvechiul tîrg moldovenesc închinat Sfîntului Dumitru, pe care domnitorul Roman I Mușat îl lărgise și-l înfrumusețase, dîndu-i numele său, și pe care apoi Ștefan cel Mare îl întărise, clădind pe malul stîng al Siretului, în locul unei cetăți vechi de lemn, cetatea nouă de piatră, Sînmedru ori Smedorova).

Fie că se întorcea de la Iași, de la Hotin sau Suceava, fie de la război, poruncea să i se-aducă armăsarul. Avea un armăsar roib, dar cu picioarele albe și botul alungit, pe care îi plăcea să gonească. Armăsarul îl cunoștea, și cînd își simțea stăpînul coborînd din pridvor, întorcea capul și necheza. Îi mîngîia puțin grumazul cu palma și calul sforăia mulțumit. Prindea frîul din mîna lui Pîrvu și-i sărea în spinare.

Roibul — pe care numai Miron îl hrănea, cînd era la Bărboși, nelăsîndu-l la această treabă nici măcar pe Pîrvu — începea să tropotească nerăbdător.

Miron își vîra picioarele în scări și lăsa frîul liber. Armăsarul trecea ca o furtună pe lîngă iaz (iazurcan, cum îl numeau slujitorii) și pe lîngă livada de peri (părul fiind fructul cel mai plăcut lui Miron). Urca, în galop, colina și, cînd ajungea sus, ochii săi negri ca smoala azvîrleau scîntei. Se năpustea spre vale, străbătînd pădurea Feleștilor, parcă nu-n goană, ci-n zbor, ieșea pe lîngă Fîntîna Arhanghelilor, făcea o cotitură și da, de-a dreptul, în drumul ce venea de la Piatra și ducea spre Roman.

Ieșea la țărmul rîului Moldova, lîngă Vama Veche și satul Cotu Vameș. Trecea podul reconstruit cu meșterii de pe moșia lui. Urca pe țărmul dimpotrivă, unde se găsea drumul ce ducea-n Roman. Ieșea, cît ai clipi, în fața episcopiei, a cărei biserică măreață, cu hramul Sfintei Vinere, fusese ctitorită de Roman I Mușat, zugrăvită de Alexandru cel Bun și reînnoită de Petru Rareș.

Bătea la porțile din lemn întărite cu drugi strașnici de fier. Călugărul de strajă și-arăta chipul la ferestruica porții. Și cînd îl zărea pe Miron, se grăbea să-i deschidă.

— Preasfințitul episcop i-acasă ?

— Acasă, luminăția-ta.

Miron, pe cînd era pîrcălab de Hotin, se străduise pe lîngă voievodul Gheorghe Ștefan, la sfîrșitul celei de-a doua domnii a acestuia, pentru înălțarea bunului său prieten, Dosoftei, de la simplu monah în rangul de episcop de Huși, de unde, în anul următor, trecuse la Roman.

— Nu poate fi altul mai vrednic și mai cunoscător de bună carte ca el, îi grăise Miron, într-un ceas prielnic, stăpînului țării.

Acum, în a doua domnie a lui Gheorghe Duca — alături de care hăläduise în Divan, sub stăpînirea lui Dabija — Miron Costin, mare vornic al Țării de Jos, dobîndise ceva mai mult răgaz pentru scris decît înainte.

Roibul îi mai îmbătrînise și copitele nu-i mai săltau așa de sprintene. În schimb, căpătase o simțire aproape omenească. Și, dacă Miron se apropia de el, își smulgea frîul din mîinile lui Pîrvu și își alipea fruntea de pieptul lat al stăpînului, gemînd încetișor.

— Dragul de el, șoptea Pîrvu. Atîta că nu poate grăi. Încolo-i ca un om.

Cărturarul încăleca, fără să mai sară în șa ca în trecute vremi. Zilele acestea urma să împlinească treizeci și opt de ani. Nu mai era băiatul de-odinioară, nici tînărul care-avusese, la reîntoarcerea în Moldova doar jumătatea acestei vîrste. Timpul trecuse, luîndu-i, ca și roibului său, zburdălnicia, dar făcîndu-l să crească nu numai în puterea trupului, ci și-n aceea a minții. Trecuse prin rangurile de sluger, pîrcălab de Hotin, mare comis, mare paharnic, mare vornic al Țării de Sus și ajunsese mare vornic al Țării de Jos.

Gheorghe Duca vodă, în cea de-a doua domnie, mai crud și mai nedrept decît în cea dintîi, pe el îl avea la inimă. Aceasta, pe de-o parte, pentru că fostul tejghetar grec într-o dugheană din Iași, făcut la început aprod, numai fiindcă avea o înfățișare chipeșă, și ajuns, cu vremea, mare vistiernic, rîvnea să aibă o domnie la fel de împărătească precum fusese aceea a lui Vasilie Lupu, iar Miron, cu mintea și învățătura lui, îi împodobea curtea. Și, pe de alta, fiindcă doamna Anastasia — fiica Dafinei, soția lui Dabija vodă — femeie de-o rară frumusețe, domnea în Moldova, pare-se, în aceeași măsură ca și bărbatul său, ba uneori, poate chiar mai mult decît el. Iar doamna nu putea îndura să știe în preajma ei nevestele boierilor. Singură jupîneasa Ileana, sfioasă și retrasă, Anastasiei doamna îi căzuse dragă.

Așa stînd lucrurile, trufașul Gheorghe Duca și doamna lui îi copleșeau pe Miron și Ileana cu toată mila lor. Ba încă, uneori, se învoiau ca Miron să rămînă mai îndelungată vreme la conacul Bărboși și să se preocupe cu scrisul.

În ziua aceasta de primăvară, abia întors din Iași, după ce luă în gură cîteva îmbucături, Miron îi ceru lui Pîrvu să-i pregătească roibul.

— Ce s-a întîmplat ? se îngrijoră Ileana. Numai că te-ai întors — bănuiesc c-ai pornit din Iași odată cu revărsatul zorilor — și te gătești de drum ?

— Alerg să-i duc o veste lui Dosoftei !

— Ce veste ? Nu-mi poți destăinui și mie ? se alintă Ileana.

— Dosoftei se va muta la Suceava. Și, în același timp, în Iași...

— Pentru ce ? Cum ?

— Va fi noul mitropolit al țării.

Ileana îi împresură grumazul. Abia îi ajungea la umăr și fu nevoie să se înalțe pe vîrfuri, ca să ajungă.

— Mă bucur pentru tine și pentru el !

Pîrvu înșeuase calul și Miron se ridică în scări. Ileana rămase în prag făcîndu-i semne de drum bun. După aceea, călărețul și roibul se văzură pe dîmb, în lumina vie a amiezii și se pierdură în văi.

În chilia sa — o cămăruță spoită în alb și fără alte lucruri înăuntru, în afară de o laviță scundă și tare de lemn, acoperită cu o scoarță de lînă, cenușie, veche, macedoneană, moștenită de la maica sa, Misira, o masă lungă de brad, un scaun și o icoană — Dosoftei trudea încă la tălmăcirea în românește a *Psaltirii.*

O tălmăcise la început în scriere obișnuită și-acuma se silea ca anumite părți ale ei să le așeze în stihuri.

Înainte de a-i da marea veste, după ce se îmbrățișară, Miron îl întrebă, ca de-obicei, ce așternea pe hîrtie în acele din urmă clipe.

Dosoftei se așeză la loc pe scaun. Și Miron se lăsă pe laviță, ca să-l poată asculta mai în tihnă. Episcopul începu să-i citească :

La apa Vavilonului,
Jelind de țara Domnului,
Acolo șezum și plînsăm,
La voroavă ce ne strînsăm...

Miron își simți ochii umezi. Românul din Macedonia, Dimitrie Bărilă, izbutise să-i trezească în minte imaginea tuturor celor de-același neam cu ei, adunați de pretutindeni la sfat lîngă apa cea neagră a plîngerii, menită să le poarte durerea în toate cele patru colțuri ale lumii.

Psaltirea, această scriere a proorocului David, va oglindi, în stihurile ei — așa cum au fost și vor fi alcătuite de Dosoftei, sub veșmînt religios — de fapt, nu altceva decît suferințele neamului și nădejdea lui într-o soartă mai bună.

Ce minte fără pereche și ce gînd minunat ! Să trimiți în lume *Psaltirea* ca să străbată pămîntul și veacurile și să grăiască ea în numele românilor de oriunde ar fi ei.

Îi mărturisi lui Dosoftei la ceea ce cugeta și își arătă din nou încîntarea față de stihurile create de el.

— N-am făcut nimic altceva, glăsui simplu Dosoftei, în afară de faptul că am reînviat în *Psalmii* lui David unele cîntece, pe care le-am ascultat în copilărie, de la păstorii români din Macedonia. Adevăratul întîi stihuitor moldovean, cărturar, ești doar domnia-ta, nu te da înapoi, prietene mare vornic, atît prin poemul filosofic *Viața lumii*, din care mi-ai și citit, cît și prin celelalte rînduri, pe care ai binevoit să le așterni pe hîrtie, drept încheiere a *Psaltirii* la care trudesc și prin care m-ai cinstit pe neînsemnatul de mine.

Vorba ar mai fi durat încă mult, fiecare lăudînd osîrdia celuilalt, dacă Miron n-ar fi trebuit să-i dea, în cele din urmă, vestea adusă de la Iași.

Dosoftei, aflînd-o, căzu în genunchi, cu evlavie, înaintea icoanei, zicînd :

— Dumnezeu mă-ncearcă !

Toaca începuse să bată. Clopotele sunau și ele, vestind vecernia. Călugării, înveșmîntați în anterie negre, înșiruiți pe potecă, se îndreptau spre biserică.

VIII

În clopotnița bisericii Sfîntul Neculai domnesc, zidită de Ștefan cel Mare la Iași, spartă de patru laturi, s-a urcat hogea. Și — prin cîntecul său tărăgănat : „Alah e unul singurul Dumnezeu și Mahomed e profetul său !“ — îi cheamă pe credincioșii mahomedani la rugăciune.

— Este pentru întîia oară, în țările românești, cînd hogea cutează să-l slăvească pe profet din turla unei biserici creștine, mai ales cînd această biserică e zidită de cel mai mare domnitor al Moldovei. Locuitorii Iașului se cutremură, se închid în locuințe și încă își mai astupă urechile. Iată pînă unde a îndrăznit împărăția și cît s-a coborît Moldova ! Ștefan cel Mare sigur că se zvîrcolește în mormînt. Vor ține minte veacurile această nemaipomenită nelegiuire, spuse Dosoftei.

Cumplite întîmplări trăiește de la o vreme țara! Cînd Duca vodă s-a urcat a doua oară în scaun, țara avea belșug cu de toate. Dar domnul, cu grecii din Rumelia care l-au înconjurat, s-a apucat de jaf. Birurile au sporit pînă nu le-au mai putut îndura nici țăranii, nici tîrgoveții și nici unii boieri. Aceasta a făcut norodul să se ridice cu armele, urmîndu-i pe Hîncul și pe serdarul Durac. Ce-a urmat se cunoaște bine. Fără ajutorul turcilor și tătarilor, chemați cu mare grabă, praful și pulberea s-ar fi ales de vodă. Așa numai norodul a plătit iarăși toate ponoasele. Și acum lui Mahomed al IV-lea i-a venit poftă să dobîndească de la leși Camenița. Și-a hotărît pentru aceasta să treacă prin Iași. Întîi, coborînd pe la Nicorița, a ajuns în tîrgul boilor și a descălecat în cîmp, adăpostindu-se sub saivane, întîmpinat fiind de voievod și boieri, care l-au călăuzit prin oraș, întinzîndu-i sub picioare fîșii de atlaz și tafta. Măria-sa Duca vodă i s-a închinat și l-a rugat să primească din parte-i cîțiva armăsari arăbești cu întreg tacîmul pe ei, un lighean cu ibric de argint și alte lucruri de mare preț. A doua oară, împăratul s-a urcat pînă la Mănăstirea Cetățuia, de unde preasfințitul mitropolit Dosoftei apucase să plece la timp. Și tot de-atunci cîntă hogea la Sfîntul Neculai, spre rușinea Iașilor și-a Moldovei.

— Măria-sa Duca te cheamă să vii grabnic, îi aduce lui Miron porunca un ceauș spătăresc. Se plînge celor din jur că ai lipsit prea mult.

— Voi pleca mîine dimineață! Știe c-am fost bolnav?

— Știe, însă măria-sa te ceartă, zicînd că boala domniei-tale stă în ceasloavele pe care le tot citești și în hîrțoagele umplute cu însemnări. Și să lași toate acestea la o parte și să te întorci în grabă.

Tunurile turcești trecînd spre Camenița. Fel de fel de tunuri, unele mai mici, dar altele atît de mari, încît a fost nevoie să fie înjugați la fiecare cîte optzeci de bivoli.

Și oaste cîtă frunză și iarbă.

Și oameni din norod, moldoveni, care le strigă leșilor la hotare: „Fugiți că vin peste voi turcii, în frunte cu sultanul Mahomed...". Dar ei n-ascultă. Unii rîd. „Basme! De unde să răsară pe aici sultanul Mahomed? Sultanul stă-n serai cu cadînele. Nici nu gîndește la noi!..."

Și șleahta polonă în neînțelegere. Nici pe noul lor crai din dinastia Vassa, care-a urmat lui Cazimir, regele Wisniowieki, nobilii nu-l ascultă, și nici pe marele lor hatman (viitorul rege), pe nume Ioan Sobieski.

Cine să-i mai înțeleagă?

Plimbîndu-se, va lua sultanul Mahomed al IV-lea cetatea Camenița, poarta Poloniei.

Și s-au mai auzit în acel an două lucruri de minune, care-au luat răsuflarea oamenilor.

Mai întîi, în bisericuța unei mănăstiri de sub poala cetății Hotin, a lăcrămat o icoană a Maicii Domnului. Și lacrimile sale picau într-o tipsie care fusese anume așezată acolo.

Și-al doilea, cînd a căzut cetatea Camenița, starostele ei, Volodiovschi, intrînd în pulberărie, a aprins cremenea și și-a dat foc. Și a ars starostele de s-a făcut cenușă, mai bine decît să cadă rob al învingătorului.

„L-am văzut pe Duca vodă, din toată mărirea în care se găsea, cu cîrpa neagră pe umăr, luat mazil cu toți ai lui și trimis peste Dunăre, la Țarigrad.

Gîndul că domniile moldovene sînt în fiece clipă la voința altora din afară îmi este de neîndurat.

Se va schimba oare, vreodată, ceva și din această cumplită stare de lucruri ? Și cum ? Și cînd ?“

„M-a trimis măria-sa Ștefan Petriceicu la vizirul Ahmet Küprüli, pe cînd se găsea încă la Nistru, ca să stăm laolaltă de vorbă despre treburile Moldovei și ale împărăției.

M-a poftit vizirul să stau și mi-a cerut să-i mărturisesc cinstit dacă ne bucurăm sau nu de biruința otomană asupra Cameniței.

I-am răspuns că mă tem să-i grăiesc adevărul.

Küprüli a zîmbit.

— Te-nțeleg ; dar te poftesc cu toate acestea să-mi mărturisești fără nici o frică. Cum cugeți domnia-ta și ce cred moldovenii ?

Să-i fi destăinuit că nu putem să ne bucurăm de nici o biruință a turcului, asupritorul nostru, n-ar fi fost cîtuși de puțin înțelept. Vizirul și-ar fi luat înapoi vorba și cred că mi-ar fi retezat capul. Așa încît, după ce-am stat cîteva clipe pe gînduri, i-am grăit :

— Noi, moldovenii, n-avem nimic împotriva să se lățească împărăția. Vizirul s-a înveselit. A bătut din palme după dulceți. Fără cît...

— Fără cît ? s-a mirat vizirul.

— Numai peste țara noastră nu ne pare bine să se lățească.

Mă gîndeam că și pentru aceste puține cuvinte, vizirul se va mînia. Dar, oricît mă încerca teama, nu mi-am putut înfrîna cuvintele.

Numai că vizirul, împotriva așteptărilor mele, a zis :

— Drept ai grăit ! Te înțeleg deplin...

A rîs și a bătut mai departe din palme.

Robul arap ne-a adus dulcețile și Ahmet m-a îmbiat să le gust. Am înghițit cu noduri, am sorbit apa rece, dar în acest timp vizirul n-a-ncetat să vorbească.

Ce pusese la cale ? Să lase la Hotin o oaste otomană care să stea de strajă cetății Camenița, pe întreg timpul iernii.

— Cum socotești ? E bine ?

Cugetam, îngrozit, la prăpădul și jalea pe care le-ar lăsa ienicerii sultanului, pînă la sfîrșitul iernii, în satele moldave. Așa că m-am grăbit să-i răspund :

— A sta într-un singur loc oștirea otomană nu-i cu putință.

— Pentru ce ?

— Pentru că țara e săracă și n-ar putea răzbi s-adune merindele trebuincioase oștii. Și-ar flămînzi ienicerii. A-i răsfira prin sate iarăși nu-i bine, deoarece așezările noastre sînt rare și, cînd ar năvăli leșii, i-ar răpune ușor. Așa încît socot că-i mai cu cale să se retragă oștirea împărătească din-cotro a venit și noi ne-om ruga de leși, fiind aceștia creștini ca și noi, să nu ne strice țara. Și-așa o trece iarna fără de pagubă.

Cînd m-am întors la domnie, unii boieri din Divan au cîrtit că sfatul n-ar fi fost bun. Pentru că, ziceau ei, leșii n-au să ne-asculte rugămintea. Și chiar dacă n-or fi în țară turcii, tot se vor năpusti cîteodată, ca lupii. Așa, fiind otomanii în cetatea Hotin, se mai temeau de ei. Însă eu le-am răspuns, arătîndu-le ce suferință grea ar îndura norodul, căruia ienicerii le-ar lua, fără cruțare, femeile și copiii. Iar unii dintre ei ar rămîne-n Moldova, unde li-i tare bine, pentru tot restul vieții, plodindu-și și urmași, noi stăpîni pentru-ai noștri.

S-a hotărît ca sfatul să rămînă astfel cum îl dădusem eu !"

Vestitori repezi, cu sulițele ridicate, purtînd în ele flamura craiului polon, spulberau în copitele cailor zăpada. După nenumărate ploi, ninsese, pe neașteptate, mult, și drumurile erau troienite.

Regele Wisniowieki de Vassa, după cucerirea cetății Camenița, socotită pînă atunci de nebiruit, se învoise să semneze pacea cu Mahomed al IV-lea. Îi lăsa prin această pace sultanului Podolia, dar făcea dependentă de el partea de asfințit a Ucrainei. Nobilimea polonă nu primi însă această rușinoasă pace, încredințîndu-i marelui hatman al Coroanei, Sobieski, îndatorirea de a redobîndi, în primul rînd, Podoliei libertatea.

Hatmanul Ioan Sobieski era un destul de priceput conducător de oaste.

La 11 noiembrie 1673, după o bătălie crîncenă, izbutește să-l biruie, la Hotin, pe renumitul Husein pașa.

Și vestitorii lui goneau acum pe toate drumurile, pînă la Roma și la împăratul Germaniei, înștiințîndu-i de biruința sa și cerînd ajutor ca să-și desăvîrșească lucrarea.

Boierii moldoveni se găseau la Iubănești, în cortul lui Ștefan Petriceicu vodă care, cu oastea sa, încerca să se apro-

pie de aceea a leșilor, cînd vestitorul anume trimis la ei sosi în tabără.

Ningea cu fulgi mari, grei, dar care se topeau de îndată și înnoroiau din ce în ce mai mult drumurile. Frunze veștede, ude, mai spînzurau prin copaci și codrul, care unea Tătărășenii, satul și moșia lui Petriceicu, de Iubănești, era întunecat. Ziua se apropia de amurg și bucătarii începuseră să fiarbă păsatul de mei pentru masa de seară.

Petriceicu vodă, primind vestea, se învioră.

— A bătut ceasul, zise el, să trecem pe față de partea leșilor. Să ne unim puterile și să-i izgonim din Moldova, pentru totdeauna, pe turci și tătari.

Miron Costin se ridică de pe lavița, acoperită cu-o blană de oaie, pe care sta.

— Măria-ta, zise el, dorința aceasta noi o nutrim de mult. Numai că, pe cît avem știre, oștile panului Sobieski sînt mult prea slăbite. Și, chiar cu ajutorul nostru, n-ar putea duce mai departe războiul. O ciocnire cu turcii numai i-ar zădări. Pe urmă, panul s-ar întoarce în Lehia, iar noi am rămîne aici, cu turcimea pe cap, plătind oalele sparte. De-aceea, noi, dregătorii, avem îndatorirea să-ți dăm sfatul cel bun, ca să nu se prăduiască țara, dintr-o nesăbuită pornire a panului Sobieski. Eu însumi țin la dînsul și-l prețuiesc din inimă, dar pun mai mare preț pe binele Moldovei. Îngăduie-ne, ca, dintr-o dată, să ne ascundem prin păduri familiile. Să nu ni le poată lua tătarii și ienicerii. Și, pe urmă, ne-om mai gîndi și ne-om mai sfătui ce trebuie făcut...

Vodă Petriceicu se mîniase. Barba lui ascuțită îi tremura. Se ridicase-n picioare, cu topuzul în mînă. Cortul se descheiase din copci la intrare. Și, prin deschizătură pătrundea vîntul. Cei doi halebardieri vegheau. Miron vorbise tare. Nu se putuse opri, deși era cunoscut în Moldova ca un om stăpînit. Îi trecu prin minte gîndul că Petriceicu, atît de supărat cum era, va da pe loc poruncă să i se taie capul, mai cu seamă că boierii erau de partea lui. Se vedea asta limpede din cîte își tot murmurau între ei.

Petriceicu, negru la față ca scrumul, bătu din picior :

— Peste cam două ceasuri plecăm să ne-ntîlnim cu leșii. Mă veți urma cu toții !

Miron știa din bătrîni că, în viață, fie că te înfricoșezi sau nu, urmarea faptelor tale este aceeași, deci e mai bine să ai curaj. Așa încît îi răspunse lui Petriceicu :

— De laudă este pentru fiecare domn moldav să fie de partea creștinilor, însă cu multă chibzuială, deoarece, altminteri, în loc să-i aducă folos țării, i-ar putea pricinui pieirea. Și fiindcă nu-i dorim pieirea, fie că-ți este voia, fie că nu, noi nu ne vom lăsa pămîntul și casele să ni le robească dușmanii.

S-a închinat apoi lui vodă : Să fii măria-ta sănătos ! și-a ieșit, urmat de toți marii boieri, în afară de hatmanul oștirii, pe nume Hămășescu, și cîțiva boieri mărunți.

Simțea încă pe frunte arsura privirii lui vodă cînd părăsise cortul. Și Petriceicu, se vedea, ar fi dorit să-i scurteze de capete pe cei nesupuși lui. Dar nevoia împlinirii îndatoririi față de țară îi fusese lui Miron mai puternică decît teama. Și se simțea cum nu se poate mai mulțumit de-această biruință asupra lui însuși.

Petriceicu vodă a pornit singur din Iubănești spre întîlnirea cu leșii, iar Miron a poruncit să vină un căpitan al lui, pe nume Gheorghiță Mitre, pe care l-a trimis în țară cu știri boierilor Costache Gavriliță, cumnatul său, și Alexandru Buhuș, cumnatul lui Duca vodă. Iar pentru slujba aceasta îndeplinită cu sîrg și iuțeală, acel căpitan Gheorghiță Mitre a fost după aceea boierit și înălțat în rangul de postelnic al doilea.

IX

Ileana lucrează la gherghef împreună cu-o seamă de femei și de fete, cele mai pricepute din sat.

Se înserează și-au fost aprinse făclii în toate cele patru laturi ale încăperii. Cusutul înaintează cu spor. Una dintre fete, aceea a postelnicului Dobre, Tudora, urmează să se mărite curînd cu băiatul cel mare al lui Pîrvu. Flăcăul este cuminte, harnic și slujește în cetatea de pe Siret a tîrgului Roman. Curînd, băiatul avea să se întoarcă acasă și-atunci trebuia să aibă loc nunta.

Fata, frumoasă coz, subțire și rumenă ca un măr dat în pîrgă, abia aștepta ceasul cel fericit al nunții. Dar fetele o îmboldesc cu vorba :

— Și dacă flăcăul tău, Pătru, o fi-ndrăgit între timp altă fată ?

— Și dacă te-a uitat ?

— Cîți flăcăi, pîn' la urmă, nu-și încalcă făgăduiala ?

Tudora, deși tare pe credința iubitului ei — se îndrăgeau de mici — simte, totuși, o-nghimpătură în inimă.

„Și dacă-o fi așa ? Dac-or ști fetele ceva ?"

— Pătru-i flăcău de ispravă, o mîngîie Ileana pe fată. N-ai nici o îndoială, Tudora.

— Da' pentru ce să am ?

Obrajii însă-i ard și-n ochi îi scînteiază lacrimi, iar, uneori, împunsăturile în pînză și le face pe dos.

— N-ai nici o grijă, Tudora !

Ilenii îi vine să rîdă. Copila lua glumele nevinovate-n serios. Şi o vedea că era aproape gata, gata să plîngă.

Deodată, dinspre pădurea de fagi şi de frasini, care se-ndeasă pe culmi, de-a lungul celor cinci iazuri legate-ntre ele salbă, se-aud chiuituri, urmate de strigătele-năbuşite şi mînioase ale unor bărbaţi şi ţipete speriate de fete.

— Ce este ? Ce se-ntîmplă ? Ileana se ridică din jîlţ. Fetele şi femeile se saltă şi ele de pe scăuieşe.

— Să fie tătari, ieniceri, cazaci ori joimiri ?

— Dar cum să fi străbătut ţara nesimţiţi de nimeni şi să fi ajuns pîn-aici ?

Jupîneasa, deşi firavă la trup, avea o fire bărbată. Dete poruncă :

— Alergaţi, fetelor, şi chemaţi-l pe Pîrvu.

Între timp, ieşiră-n pridvor.

Pîrvu sosi într-un suflet.

— Nu-nţeleg nici eu ce se-ntîmplă !

— Orice-ar fi, pune drugii la porţi şi vezi să se vegheze pe laturi.

Slujitorii, adunaţi în ogradă, călăuziţi de Pîrvu, alergau care încotro, căutîndu-şi armele : suliţele, topoarele, arcurile şi cîte-o sabie ici-colo.

Ileana, cu fetele şi femeile se strînseră ciopcă.

— N-ai grijă, jupîneasă Ileană, o încredinţează Pîrvu. Avem pe lîngă noi oameni vrednici, iar gardurile şi poarta sînt bine întărite şi cu străşnicie vegheate.

— Să fie precum spui.

Copila lui Pîrvu începuse să tremure.

— Mi-e frică, jupîneasă Ileană.

— Nu-ţi fie, fata mea.

O prinse pe după umeri, s-o ocrotească, aşa cum şi pe ea, într-o seară de Crăciun, o ocrotise, ca o mamă, regina lui Cazimir.

Într-acestea, chiuiturile şi ţipetele creşteau. Tropotele sălbatice ale unor cai în galop răsunau. Fierberea se simţea în valea dintre cele două culmi, acolo unde se răsfirau căsuţele, unele oarecum închegate, iar cele mai multe sărăcăcioase, ale sătenilor din Bărboşi.

Şi, deodată, dinspre cea de-a doua culme, încă departe, se ivi ceata destul de mare a călăreţilor.

— Nu sînt tătari, nici ieniceri, nici cazaci, nici joimiri, o înştiinţează pe Ileana Pîrvu, care se urcase, între timp, repede, pe scăriţa ce duce-n foişor şi cerceta de-acolo, cu palmele streaşină la ochi, zarea.

— Dar ce sînt, Pîrvule ?

— Sînt moldoveni, jupîneasă !

— Și ce e-n asta rău, de te-ai mîhnit deodată așa ?

— Mi se pare că vin bezmeticii de feciori ai lui Antonie vodă, jupîneasă. Nu știi cîte blestemății au mai făcut și fac ?

În ogradă se lăsase tăcere.

Cîteva fete începuseră să plîngă, strîngîndu-se între ele ca niște mieluțe ce știu sau bănuiesc că vor fi înjunghiate.

Ceata de călăreți se-apropiase. Unii dintre ei ocoleau, de-a dreapta și de-a stînga, șanțurile și parapeții ce-nconjurau ograda, căutînd vreun loc mai potrivit prin care să pătrundă. Alții se înghesuiau la porți.

— Pentru ce nu deschideți ?

Glasul celui care întrebase era răgușit și limba i se împleticea.

Ileana îl recunoscu. Era cel mai năzbîtic dintre toți feciorii lui Antonie vodă, pe nume Alexandru.

— Aici se află conacul marelui logofăt al Moldovei, Miron Costin ! îi răspunse din pridvor Ileana, cu vocea ei slabă. Poate că n-ați știut.

Miron Costin, fost mare vornic întîi al Țării de Sus și apoi al celei de Jos, fusese ridicat de Antonie vodă ca mare logofăt. Adică era boierul cu cel mai înalt rang din Divan, după domn.

Antonie vodă Ruset era, de-altminteri, un domnitor bun, atîta cît, firește, putea fi bun un cîrmuitor cu depline puteri, ce nu avea de dat nimănui socoteală, în afară de Poartă.

Se purta cu blîndețe și, spre deosebire de alții, nu pusese noi biruri.

Avea și-o înfățișare plăcută. Chipul îi era rotund, înconjurat de-o barbă moale, creață, roșcată. Cugeta pe-ndelete, cu multă chibzuială. Și oriunde găsise, la urcarea în scaun, măsuri păgubitoare luate de domnii de dinaintea lui, cerca să-ndrepte lucrurile, pe cît îi sta-n putință.

Un singur cusur avea, însă acesta îi supăra pe mulți. Și nu numai dintre popoteni, ci chiar dintre boieri.

Feciorii domnului erau prea flușturatici. Și se dădeau în stambă oriunde se găseau. Iar cel mai zvăpăiat și mai fără rușine era tocmai acest Alexandru, care se găsea acuma la Bărboși. Se mai chema și Draco, însă cei din popor îl numeau „dracu" pentru desfrăbălările și răutățile lui.

Se înhăitase cu mai mulți feciori de mazili. Și goneau laolaltă, călări, prin Moldova, stricînd ogoare, vii și livezi, străbătînd sate și tîrguri, pătrunzînd și-n conace. Acolo desfăceau beciurile. Porunceau, cînd le sta în putință, lăutari. Și nu se lăsau niciodată înduioșați de lacrimile femeilor sau fetelor frumoase ce le erau pe plac.

Unii boieri sau tîrgoveți se plîngeau mai apoi la domnie, însă vodă Antonie, în asemenea împrejurări, din prea multă dragoste pentru feciorii săi, nu mișca nici un deget.

— Lăsați, am să-i cert, le răspundea celor care veneau să se plîngă. Iertați pentru o dată asta și dumneavoastră. Așa e tinerețea. N-o știți? Și nu uitați că și domniile-voastre ați fost vreodată tineri...

Dar vodă nu-i certa și nici nu se silea să-și mai strunească feciorii, mai ales pe Draco, față de care avea cea mai de neiertat slăbiciune. Iar lucrurile mergeau mai departe, la fel, spre marea supărare a celor cu casele călcate și nevestele ori fetele necinstite.

Acest Alexandru-Draco Ruset beizadea, cu-o ceată de besmetici asemenea lui, călări și amețiți, înconjuraseră cu îndrăzneală și conacul din Bărboși al lui Miron. Și îi cereau Ilenii să poruncească deschiderea porților.

— Aici se află conacul marelui logofăt al Moldovei! repetă Ileana.

În timpul cînd vorbea, din mică și slăbuță precum era, Ileana părea că se înălțase. Purta un veșmînt vișiniu cu blăniță de vulpe la gît, măcar că era vară. Era însă o vară răcoroasă și bătută de ploi. Perele din livadă se coceau. Și mireasma lor dulce îmbălsăma văzduhul.

— Jupîneasă Ileana, glăsui bețivanul de Draco, ia privește aici! Un călăreț din spate ieși puțin în față și Ileana zări, în vîrful unei suliți, o flamură domnească. Nici văzînd semnul acesta nu vrei să ne dai drumul?

Bețivanul rîdea. Mai hohoteau și alții. Din livadă veneau adieri. Păsărelele se strîngeau la cuiburi, ciripind somnoroase. Și caii tropoteau.

— În această curte, mai spuse Ileana, numai unul singur are dreptul să poruncească. Și-acesta este soțul meu, marele logofăt al Moldovei. Și numai lui mă-nvoiesc să-i deschid.

— Dar marele logofăt știe și chiar domnia sa ne-a sfătuit să poposim peste noapte aici, mai minți bețivanul.

Ileana rămase pe gînduri.

„Și dacă-o fi așa? Să aibă oare Draco, chiar atîta curaj ca să rostească asemenea cuvinte în numele lui Miron?“

— De ce nu v-a dat un înscris?

— Înscris? Avem!... Avem!...

— Avem! mai strigară și alții.

— Ți-l arăt cînd intrăm în ogradă!

Ileana se pierdu. Și săvîrși greșeala de a-i da poruncă lui Pîrvu să le deschidă poarta. Cu firea ei curată, nu își putea închipui că un fecior de domn ar fi în stare de o asemenea înșelătorie în casa celui mai mare dregător al țării.

Pîrvu, care nu ieșea din cuvîntul Ilenii, desfăcu porțile și Draco și ai lui pătrunseră în ogradă.

— Doresc să văd înscrisul!

Ileana se apropiase de calul pe care se afla Draco.

— Înscrisul ? arată el spre ceilalți. Am făcut cu ei un înscris și-o prinsoare că în această noapte facem popas și benchetuim în conacul mareiui logofăt.

— Așa e !... Așa e !... strigară bețivanii. Și ce ne poruncești, beizadea ?

— Descălecați !... Și domnia-ta, jupîneasă, se îndreptă el spre Ileana, poruncește să ni se deschidă beciul.

Ileana rămase dreaptă, privindu-l țintă pe Draco. Nu se temea de el. Singura grijă i-era pentru fete. Și Draco, cu obrajii roșii și ochii tulburi, își plecă fruntea.

— Dă-le să mănînce și să bea, îi porunci lui Pîrvu. Dar numai în ogradă, nu în casă. Și, voi, fetelor, veniți împreună cu mine.

— Fetele să rămînă aici și să ne slujească ! bîigui Draco.

— Fetelor, veniți împreună cu mine !

În soția lui Miron se trezise deodată toată mîndria Movileștilor, al căror strămoș îl slujise pe Ștefan cel Mare, care dăduse țării atîția domnitori și se încuscrea cu cele mai însemnate familii din Moldova, din Țara Românească și din Polonia.

Fetele și tinerele femei o luară înainte. Și Ileana își chemă slujitorii. Le ceru să zăvorască pe dinăuntru conacul și să-l apere la nevoie.

Alexandru-Draco privea năuc, fără a îndrăzni s-o urmeze ori să dea vreo altă poruncă.

Acestea toate se petrecuseră seara, cînd luna doar își arătase un colț, deasupra pădurii. Și, tot atunci, un călăreț se strecură prin spatele conacului, trecu înot prin iaz și intră în pădure. Își împinse, cu călcîiele, calul în pîntec și o porni în galop. Ajunse la Roman și-l căută pe Pătru, la cetatea de pe Siret.

Pătru încălecă și porni, în cea mai nebună goană, spre Iași. Drumul din Roman pînă în capitala țării era, potrivit stării timpului, cam de vreo șapte ceasuri, pentru un călăreț bun, dar Pătru ajunse numai în trei și jumătate.

Străjerii de la porțile orașului, cînd auziră la cine se ducea — fără să știe însă pentru ce, în afară de faptul că purta știri deosebit de grabnice — îi dădură drumul să treacă.

Sosi în Ulița strîmbă, Uliță podită de Miron cu doi ani înainte, și care, în vremea aceea, alături de Ulița mare, era cea mai frumoasă și îngrijită din capitala țării.

Miron, cînd auzi c-a venit Pătru, se ridică de pe laviță, unde stătea să citească. Tocmai se vestea miezul nopții. Aprozii de tîrg, cu făcliile în mîini, străbăteau ulițele :

— Dormiți fără grijă. E liniște și pace ! E liniște și pace !

Cerul era spuzit de stele și luna strălucea zîmbitoare. Numai copacii, ușor înfiorați de un vînticel rece, foșneau, încetișor. Părea, într-adevăr, că-i liniște și pace. Numai în sufletele lui Miron și Pătru izbucnise furtuna.

Cu un mănunchi de călăreți după ei, cei doi zburau către Bărboși.

Ce se va fi petrecut între timp ?

Miron vrusese, la început, să fugă pînă la palat și să-l înștiințeze, despre ce se întîmpla la conacul lui, pe Antonie vodă. Dar totul ar fi durat prea mult. Pînă să se trezească vodă și pînă să ia o hotărîre — și cine știe ce hotărîre ar fi luat — timpul ar fi trecut. Iar Ileana era în primejdie. Cu feciorul lui vodă cine-ar fi cutezat să se pună ?

Marelui logofăt i se părea că armăsarul fuge prea-ncet. Goneau totuși ca niște năluci, și ceilalți călăreți abia se țineau după ei.

— Mai repede !... Mai repede !...

Orașele și satele se ștergeau. Drumurile își schimbau înfățișarea. Pădurile se iveau și piereau. Iar din luna bogată și aurită de astă noapte nu mai rămăsese decît o umbră străvezie și rece.

Ajunseră la Roman, lîngă episcopia în care prietenul lui Miron, Dosoftei, nu mai sălășluia de mult. Trecură rîul Moldova, pe malul căruia voievodul Dragoș vînase bourul. Intrară în drumul spre Piatra, urcară dealul Feleștilor, tăiară în două pădurea, pe la fîntîna din scorbură, și iacătă conacul.

Porțile erau deschise vraiște, iar făcliile ardeau în ogradă cu toate că venise dimineața de mult. Pe mese se vedeau talgere cu resturi de bucate și urcioare cu vin. Dar nici urmă de Draco ori călăreții lui.

Or fi plecat cu toții ?

— Ileană ! strigă Miron, alergînd spre pidvor, urmat îndeaproape de Pătru.

Ușa cea mare și grea se deschise și Ileana ieși. Nu i se întîmplase nimic. Pîrvu și slujitorii stătuseră toată vremea de strajă, cu armele în mîini, la ferestre și uși, apărînd vitejește cinstea stăpînului.

Bețivanii ceruseră fetele, iar Alexandru o dorea pe Ileana. Dar mai mult nu îndrăzniseră. Se mulțumiseră să jefuiască beciul, cămările cu bucate și cuhnia de vară.

— Și unde au plecat ?

— S-au năpustit spre sat ! răspunse mohorît Pîrvu.

— De-acolo au răsunat pînă mai adineauri țipete, îi desăvîrși Ileana cuvintele lui Pîrvu. Țipete de femei...

— Dar n-am avut cum să le dăm ajutor !...

Miron se întoarse spre cal și le făcu semn slujitorilor să-l urmeze. Pîrvu și cîțiva credincioși ai conacului încălecară de-asemenea și porniră spre sat.

În sat mai mulți bărbați amărîți sprijineau gardurile. O femeie bătrînă plîngea, bătîndu-și pieptul cu pumnii.

— Arătați-ne unde se găsesc !

— Aici, și-aici, și colo !...

— Ridicați-i din așternuturi și-aduceți-i pe toți în fața mea, tîrîndu-i de plete, porunci marele logofăt celor care-l urmaseră. Numai pe feciorul lui vodă cruțați-l, dar luați-i straiele.

Miron avea o fire lipsită de cruzime, dar în clipele acelea simțea în el pornirea de-a nu cruța pe nimeni dintre răufăcători.

Gemînd, văitîndu-se și încercînd să scape, bețivanii fuseseră scoși de prin casele oamenilor și azvîrliți în drum. Și fiecare își primea pe spinare tainul. Bieții țărani, urgisiți, i-ar fi sfîșiat în bucăți.

Dar Miron îi opri. Vroia să-i ducă, mai departe, pe vinovați înaintea lui vodă. În sfîrșit, dintr-o casă, numai în albituri, se ivi Alexandru.

— Cine cutează ? urlă. Oi fi domnia-ta marele logofăt, dar află că eu sînt feciorul lui vodă.

— Nu cred ! îi răspunse Miron. Coconul unui domnitor bun și drept, cum îl știu pe măria-sa Antonie vodă, nu poate arăta în acest fel, mahmur, scos din casa unui țăran, rămas numai în cămașă...

— Din porunca domniei-tale... Unde-mi sînt straiele ?...

— ...murdar de faptele săvîrșite, după ce-a încercat să necinstească casa celui mai înalt dregător al părintelui său...

— Nu-i vei mai fi dregător...

— Nici nu doresc să-i mai fiu...

X

Ce se întîmplă ?

Fusesem lungit, pînă mai adineauri, pe laviță, ca să mă odihnesc cît de cît înainte de plecare.

Cine m-a trezit ?

„Tu, Ileană ?"

„Nu eu, nu !"

„Dar cine ? Nu văd pe nimeni !..."

„Nici n-ai să poți vedea !..."

„Am auzit un glas. Mi s-a părut că m-a chemat cineva. Nu mi-am putut da seama dacă era de femeie sau de bărbat. Am bănuit că-i al tău și vrei să mă trezești, ca să fiu gata de plecare.

M-am sculat. Dar lîngă mine nu era nici țipenie. Ceea ce m-a uimit era întunericul care mă înconjura. Am bîjbîit, cu mîinile întinse, ca un orb, să-ntîlnesc lucrurile cunoscute și astfel să știu încotro s-o iau. Căutam spătarul jilțului, masa de lucru, pereții, fereastra zăbrelită sau ușa. N-am întîlnit nimic.

— Pîrvule !...

Și Pîrvu, care-mi răspunde și la auzul celei mai mici șoapte de-a mele, de data asta, tace.

Ce să fie ?

Unde sînt ?

Să fi ajuns în ogradă ? Dar cum am ieșit în cerdac și cînd am coborît treptele ? Ar fi trebuit să nimeresc între tufele ghimpoase de trandafiri sau în livadă. Să mă fi lovit de trunchiurile perilor.

Știu că e iarnă. Viscol. Dar viscolul nu mai urlă. Cu toate acestea mi-e frig. Tremur. Dinții îmi clănțăne dureros. Mă bat peste piept cu brațele cruciș, fără să mă pot încălzi. Și, totuși, nu simt — dacă sînt cumva afară — gerul în toată tăria lui".

„Te-am strigat iar. Eram și sînt încredințat că tu ai să-mi răspunzi întotdeauna, de oriunde te-ai găsi, măcar în gînd".

„Firește. Așa e !"

„Spune-mi, a venit vremea să mă pornesc către județul lui Cantemir voivoda, la dreptatea sau nedreptatea lui ? Și cine mi-a stricat prea puțina odihnă de care mă bucuram înainte de... Era să spun moarte... Era să rostesc cuvintele : moarte, înainte de moarte... Și nu-nțeleg de ce și cine mi-a adus în gură aceste înfricoșătoare cuvinte care m-au făcut uneori să mă clatin sau să-mi pierd răsuflarea. Ce ușor poate fi, cîteodată, să-i dai altcuiva moartea, și ce greu este s-o primești tu ! Și cine mă călăuzește fără măcar să-l pot zări ? Și de ce sînt în beznă ? O beznă adîncă, umedă, mohorîtă, în care nu răzbate nici cea mai neînsemnată rază. Nici mîna, cînd mi-o ridic, n-o pot vedea și nici picioarele cu care calc și mă-ndrept, orbește, către nu-știu-unde. Cine a dat această poruncă ? Întotdeauna le-a fost urît oamenilor să aibă stăpîni, să asculte de poruncile altora. Mie mai mult decît altora și astăzi mai mult decît oricînd. Am primit porunci de la sultani, regi, domni și

din partea altor stăpînitori ai pămîntului și ai voinței noastre. Le-am împlinit. N-am avut încotro. Așa a fost alcătuită lumea. Dar niciodată cu plăcere".

XI

„Despărțirile.

Mai întîi cele de la Hotin.

Tu, tînără, firavă și cu chipul rămas ca de copil, urcată în turn, îmi făceai semne cu năframa.

În cotitura de lîngă Dealul Mîndra, mai întorceam o dată capul. Rîul își scăpăra oglinzile la marginea dinspre răsărit a cetății. Iar tu te micșorai din ce în ce, pînă cînd nu te mai vedeam decît ca o pasăre cenușie poposită pe zid și, în cele din urmă, doar ca un punct luminos.

Plecam, păstrîndu-te în suflet ca pe-o stea, ce-mi însoțea drumul și-mi purta noroc.

Apoi plecările de la Iași spre Polonia. Temerile tale că ar putea încerca vreo paniță să mă ademenească. Imaginea acelei fete cunoscute la vîrsta de șaptesprezece ani. Și cu cuvintele cu care mă-ntîmpinai la înapoiere (cuvinte ce mă fac și azi să surîd): „Parcă aș simți și-un miros de sălbăticiune străină".

Gelozia nu ți-a fost însă întemeiată. Cred că știi foarte bine. Iar în ce privește întîmplarea aceea, dintr-o noapte de după luptă, în ținutul tătarilor, n-a fost decît o rătăcire de-o clipă, iscată dintr-o ispită prea mare și fierbințeala cărnii. Și pentru ea mă dojenesc pînă astăzi. Dealtfel, am încercat să-mi plătesc greșeala, ajutînd-o pe micuța cadînă, scăpată din haremul acelui han-tătar, să se întoarcă-n Transilvania, de unde fusese răpită.

Atîtea dureroase despărțiri ! Și mult prea scurte revederi. Și iarăși despărțiri.

Ții minte cînd l-am trimis pe Pîrvu să te-aducă la Domnești, ca să putem sărbători laolaltă Crăciunul acelui atît de învolburat an 7191 ?*

Trăisem în împrejurări grele.

Cu toate că marele vizir Cara Mustafa adusese cu el aproape două sute de mii de oameni — în afara oștilor Țării Românești, Moldovei, Transilvaniei și-ale tătarilor de la Crîm, cărora le poruncise să-l urmeze, iar comandantul apărării Vienei nici zece mii de luptători n-avea — biruința n-o putea dobîndi.

---

* 1683.

Eram deosebit de bucuros că Gheorghe Duca vodă mă asculta. Hapsîn, așa cum îl știi, oropsindu-l pe oricine putea, pentru aur, lucru pentru care devenise urît deopotrivă, atît poporenilor, cît și boierilor, se lăsa, în celelalte privințe, destul de lesne îndreptat de mine.

Șerban Cantacuzino, domnitorul Țării Românești, cel care năzuia, cu ajutorul Austriei, să dobîndească tronul și coroana împărătească a Bizanțului, statornicise o bună legătură între Carol de Lorena, comandantul oștilor imperiale, guvernatorul Beciului, Stahremberg, și trimisul lui Leopold la Constantinopole, Kunitz, ținut ostatic de turci.

Pornisem în douăzeci ale lunii Prier* din Iași, împresurarea Beciului se începuse la 14 ale lui Cuptor** și ne găseam la începutul lui Răpciune***.

Iscîndu-se anumite bănuieli — firește, întemeiate — asupra domnitorului muntean, marele vizir a poruncit ca acesta să fie îndeaproape vegheat. O scrisoare a lui Kunitz îl prevenea, stăruitor, pe Cantacuzino, să fie cu ochii-n patru la fiecare pas.

Primind această veste din partea învățatului stolnic Constantin Cantacuzino, noi, moldovenii, am hotărît să ținem, în viitor, și locul muntenilor, în ce privește legăturile cu Carol de Lorena și Kunitz, și deci, pe ocolite, cu Stahremberg, care se apăra în cetatea Beciului vitejește.

Am luat această hotărîre, pe-ascuns, împreună cu Alexandru Buhuș, marele vornic Costache Gavriliță (cumnatul meu), postelnicul Constantin Ciobanu, paharnicul Ion Racoviță și comisul Catargiu. Dar, ca să putem avea mîinile libere, trebuia să-l atragem mai mult de partea noastră — spulberîndu-i șovăielile — pe Gheorghe Duca vodă.

Sarcina de-a sta de vorbă cu vodă mi s-a dat mie. Și eu i-am arătat, pe cît cu putință mai limpede, că o înfrîngere a creștinilor va duce negreșit la preschimbarea țărilor locuite de români în raiale. Și tot asemenea se va întîmpla și cu ținuturile pe care Duca le cîrmuia, de la o vreme, în numele sultanului, fiind numit mare hatman al Ucrainei.

Punînd alături binele și răul, precum i le arătasem eu, domnul, care-ar fi vrut să ia sub sceptrul său și Transilvania și Țara Românească, alături de Moldova, s-a încredințat c-aveam dreptate.

Așa încît ne-a încuviințat să întărim legătura cu Carol de Lorena și Kunitz, punînd însă condiția ca oamenii trebuincioși să ni-i numească Buhuș, cumnatul său, care-i cunoștea cel mai bine.

---

* aprilie.
** iulie.
*** septembrie.

Au fost aleși și trimiși trei oameni din însăși straja hatmanului Buhuș. Oameni isteți, de încredere și buni cunoscători ai limbii otomane.

Unul dintre aceștia era zapciul Stanciu, cel trimis acum de Constantin Cantemir să m-aducă, de grabă, la Iași, la judecata lui.

Atîta că Stanciu a fost atras într-o capcană de către o iscoadă a vizirului Mustafa. Turcii l-au cetluit în lanțuri și l-au supus la cazne. El apucase, ce-i drept, mai înainte de-a fi cercetat, să înghită răvașele în care era vorba de legăturile lui Șerban Cantacuzino cu Carol de Lorena. Dar Duca se temea ca Stanciu, în timpul caznelor, să nu fi deschis gura în ce-l privea pe el.

Cu ajutorul unei căpetenii căzăcești, cumpărată cu mult aur, îndrăznețul hatman Buhuș a izbutit, în cele din urmă, să-l răpească pe Stanciu, în plină zi, din gropnița unde, legat în ștreanguri, era ținut de turci.

Numai că Duca vodă, mîniat pe zapciu fiindcă, lăsîndu-se prins, îl pusese pe el în calea primejdiei, i-a poruncit lui Buhuș să-i reteze capul.

Se înserase. Lucram la mine în cort, făcîndu-mi însemnări despre desfășurarea războiului, cînd Stanciu s-a prăvălit la picioarele mele. Scăpase de sub paza seimenilor și-mi cerea ocrotire.

— Boierule, plîngea, nu pentru mine-ți cerșesc milostivirea, ci pentru puzderia mea de mărunței, care rămîn fără tată.

Am fost încredințat totdeauna că teama de moarte este mai rea decît însăși moartea. Iar osînditul era atît de îngrozit, încît m-am hotărît să înfrunt din nou supărarea voievodului și să-l rog pentru viața lui Stanciu. Mai ales că se găsea de partea mea și Buhuș. Faptul că Stanciu căzuse prins nu era vina lui. Fusese o întîmplare nenorocită. Deoarece — dincolo de ceea ce prevăzusem mai înainte noi — tătarul care ne făcea legătura cu asediații fusese sugrumat, tocmai în acea zi, din porunca lui Mustafa.

I-am arătat acest adevăr lui Duca și i-am reamintit că noi vom mai avea nevoie de Stanciu și-n alte împrejurări. Deoarece Stanciu trăise mulți ani la Țarigrad și cunoștea limba turcă mai bine decît mulți. Să mi-l încredințeze deci mie, l-am rugat pe Duca, și voi răspunde de el.

Vodă a încuviințat, însă cu mare greu. Mi-a dăruit viața lui Stanciu, dar cu condiția să-l păstrez lîngă mine, nu ca oștean, ci ca rob.

Eu n-am răspuns pe clipă nimic, pentru ca Duca vodă să nu se mînie și să nu se răzgîndească. Lui Stanciu i-am spus însă, în taină, să fie liniștit. Căci va rămîne lîngă mine tot ca un slujitor obișnuit, nu ca rob.

De bucurie, aflînd vestea cruțării, sărmanul Stanciu mi-a căzut în genunchi, mulțumindu-mi, cu lacrimi în ochi, pentru că, spunea el, le-am salvat viața atît lui, cît și soției și copiilor săi care, lipsiți de sprijin, sigur s-ar fi prăpădit. Și mi-a jurat că-mi va rămîne credincios în tot decursul vieții, punîndu-și capul pentru mine oricînd.

Mi-a rămas într-adevăr credincios pînă în ceasul cînd am căzut prizonier la Domnești, iar el a rămas liber, lîngă hatmanul Buhuș. Iar, cînd acesta l-a slobozit, a intrat în slujba domniei. Și l-ai văzut chiar adineauri cum, cu primejdia vieții, a-ncercat să mă scape, spunîndu-le lefegiilor că nu m-a găsit acasă și c-am fugit la Neamț. Bine faci, bine găsești. Atîta că eu n-am, de astădată, nevoie de binele pe care, din toată inima, dorește, pe cît se vede, și el să mi-l facă.

Dealtminteri, tot timpul cît am străbătut drumul, la înapoierea spre țară, după ce Cara Mustafa a fost zdrobit de Sobieski, Stanciu a rămas numai în preajma mea, slujindu-mă alături de Pîrvu.

Aflasem că Sobieski — cu toate cîte le făcuse Duca, urmîndu-mi sfaturile, pentru cauza creștinilor — îi dăduse, la reîntoarcere, domnia Moldovei lui Petriceicu vodă. În Petriceicu n-aveam încredere. Știam că-i repezit și fără chibzuială. Am scris chiar, odată, despre el vreo cîteva rînduri. Am multe însemnări, pe care le păstrez în sertarul de jos, pentru o carte viitoare. (Cum am și despre alții, despre Duca, Dabija, Iliaș, Dumitrașco Cantacuzino și, bineînțeles, Constantin Cantemir.)

Și eu nădăjduiesc în Sobieski. Doresc ca laolaltă să-l înfruntăm pe sultan. Dar nu în orice timp și oricum, jertfindu-ne norodul. Deoarece țara socot că trebuie să ne fie, nouă celor care răspundem în cuget de ea, măsura de viață a tuturor lucrurilor. Iar Petriceicu vodă, potrivit ambițiilor lui, se pregătea s-o azvîrle într-o atît de adîncă vîltoare, că, poate, niciodată n-am mai fi izbutit s-o tragem înapoi. Și cine-ar fi pătimit, după aceea, nespus ? Că domnii vin și se duc, dar țara rămîne, îndurîndu-le greșelile și plătind din greu toate ponoasele pricinuite de ei.

Doamne ! gîndeam în zilele acelea. Ce e mai nimerit să facă ? Că nu sînt vremurile sub cîrma omului, ci bietul om sub vremuri.

Otomanii se coborau încet, dar sigur, pe scara măririi. Vizirul Cara Mustafa fusese strangulat la Belgrad, din porunca lui Mohamed al IV-lea, drept pedeapsă că fusese învins de Sobieski. Dar fiarele rănite de moarte sînt mai primejdioase decît cele în putere. Noi aveam datoria să ținem încă seamă de turci în tot ce făptuiam.

Avuseseră însă loc pe drum o seamă de întîmplări destul de neplăcute. Rătăciserăm mult. Iar toți oștenii noștri, care

plecaseră de-acasă în primăvară (și-acum venise iarna), se simțeau osteniți. Rău plătiți și flămînzi (Duca era zgîrcit), începuseră, rînd pe rînd, să se cam răzlețească.

Așa încît văzurăm, pe-aproape de Crăciun, că nu se mai aflau lîngă noi decît cam două steaguri de lipcani și-o ceată de seimeni.

În această împrejurare, Duca se înspăimîntă. Era ce-i drept și cu picioarele umflate de podagră, iar doamna i se găsea la Brăila, unde se-adăpostise sub ocrotirea chipeșului voievod muntean Șerban Cantacuzino, întors și el din război. (De care, dealtminteri, se legase cu o dragoste nelegiuită.) Și-n cel din urmă sfat boieresc, voievodul ne îndemnă să fugim spre Focșani.

Aflîndu-i acest gînd, m-am ridicat, ca și la Iubănești, sub Petriceicu vodă, și m-am împotrivit.

— Măria-ta, i-am spus. Să nu dăm locul, că pămîntul acesta este frămîntat cu sîngele moșilor și strămoșilor noștri ! Și n-are dreptul nimeni, și cu-atît mai mult cineva din afară, a hotărî unde și cît să stăm. Mai bine, ne-apărăm !

Nu știu cum i-oi fi rostit aceste cuvinte și altele lui Duca. Dar domnul s-a cutremurat. Buhuș, care îl sprijinise pînă cu puțin înainte, și-a schimbat părerea. Era un mare viteaz Buhuș și un bărbat adevărat în tot ce făptuia, iar gîndul că l-ar putea socoti cineva fricos nu îl putea îndura.

S-a luat dară o nouă hotărîre. Aceea de a ne îndrepta spre Domnești."

„Ne găseam în conacul întărit al doamnei Dafina, soacra lui Duca vodă. Trimisesem după tine pe Pîrvu. Și tu sosisei împreună cu Ioniță și fiica noastră mijlocie, Teodosia.

Nu fusese ușor pentru Ioniță și Pîrvu să vă scoată din ținutul stăpînit de Petriceicu vodă. Dar, în sfîrșit, ați izbutit să veniți și eu eram fericit.

Tu și Teodosia, îndată ce-ați ajuns, ați și început să pregătiți ospățul de Crăciun, ajutate și de soția postelnicului Constantin Ciobanu. Și nu v-ați apucat decît voi trei, deoarece Alexandra, jupîneasa hatmanului Buhuș, nu izbutise să răzbată pînă la Domnești. Se găsea încă pe drum.

În timpul acesta, noi — în temeiul unor lucruri văzute și auzite de Ioniță și Pîrvu — am pus cele cuvenite la cale. Și-anume am hotărît să zdrobim podgheazul trimis împotriva noastră de Petriceicu vodă.

Nu ne temeam de el. Și nici, la drept vorbind, n-aveam de ce ne teme. La Domnești hrană se găsea destulă. Și cele aproape trei steaguri de lipcani și seimeni (cam optzeci de lipcani și șaizeci de seimeni), fără să fi fost mulți, ne erau prea de-ajuns ca să ne apărăm.

După socotelile noastre, podgheazul ar fi urmat s-ajungă în satul Răcăciuni, în ziua de Crăciun. Dar ca să nu se-ntîmple ceva neașteptat, Buhuș își poruncise și-o strajă pe-aproape de Siret. Straja era întocmită din doisprezece oameni și-un căpitan lipcan, pe nume Muharecico. Aceștia, dacă ar fi simțit că se-apropie vrăjmașul, urmau să ne-nștiințeze. Și-apoi, a doua zi — după ce i-ar fi sosit la Domnești jupîneasa — Buhuș ar fi plecat și el cu cele două steaguri de călăreți lipcani. Și-ar fi zdrobit podgheazul.

S-a întîmplat însă ceva care a răsturnat totul. Straja lui Muharecico a căzut în capcană și, din toți treisprezece lipcani, doar unul a scăpat. Ba încă și mai mult, acest unul, scăpat, n-a mai nimerit drumul, și cînd a ajuns, în sfîrșit, la conac, în Domnești, podgheazul și sosise. I-o luase înainte. Oștenii din podgheaz se grămădeau la porți, în vreme ce lipcanii plecaseră buluc la o casă din sat, unde se plătea leafa în ziua de Crăciun. Iar Duca, Constantin postelnicul, eu și Ioniță tăifăsuiam, tihniți și fără nici o grijă, la masă.

Lipcanii, aflînd vestea că podgheazul a ajuns la conac, s-au risipit în grabă, care-ncotro. Și, fiindcă își primiseră lefile, nu mai aveau nici o nevoie de noi. Nu-i vorbă că nici hatmanul Buhuș nu se-ntorsese încă. Astfel că n-au vrut să mai lupte și au ieșit din sat.

Degeaba, cînd s-a-ntors, Buhuș a încercat, în toate felurile, să despresoare curtea. N-a mai fost cu putință. Seimenii, sătui de Duca și osteniți de drumuri, ne-au părăsit și ei. Au deschis una dintre cele două portițe și leșii, cu cazacii și cîțiva moldoveni — în total cam cinci sute — au pătruns în ogradă. Ne-au dezbrăcat pe toți, luîndu-ne nu numai straiele cele bune, ci și ce-aveam prin lăzi.

Pe Duca l-au legat fedeleș și, cu toate că era bolnav de podagră și cu picioarele umflate, l-au bătut măr. Pe urmă l-au azvîrlit într-o sanie, la care-au înhămat, în batjocură — cu hamuri de tei, vechi — un cal alb și-unul murg. Și toți îl blestemau, mai ales moldovenii, pentru cîte rele făcuse și cît îi jăcuise pe oameni. La început ne-au lovit și pe noi. Și, oricît ne-am luptat, am fost îngenuncheați. Norocul a fost numai că polcovnicul Constantin Turculeț, care mă cunoștea de mult și mă slujise într-un timp, s-a luat nu numai cu Bainschi serdarul de piept, ci și cu căpitanul polon Demidecki. Acestuia s-a grăbit să-i arate că eram mult prea bine văzut în Dieta polonă. Și, sigur, va trebui să dea socoteală craiului Sobieski de felul cum s-a purtat cu mine.

Auzind de Sobieski, căpitanul leah Demidecki s-a înfricoșat și-a poruncit să ni se dea înapoi, nouă, bărbaților, o parte din straie. Iar voi, jupînesele noastre, să fiți lăsate slobode, fără vreo stricăciune. Și, în primul rînd, tu. Deoarece tocmai spre

ține își întinsese brațele lacome, încă de la-nceput, căpitanul polon. Și eu, cu toate că-i înfruntasem, cu deznădejde, n-am izbutit să te apăr destul.

După aceea, pe noi, bărbații, ne-au pornit, pe drum, spre Suceava.

Despărțirea aceasta, de la Domnești, Ileană, n-o voi putea uita pîn-la moarte...".

„Nici eu n-o pot uita...".

„Stăteai, cînd am plecat, încă desculță-n zăpadă și numai în cămașă, alături de Teodosia și jupîneasa lui Constantin Ciobanu. Și te stăpîneai să nu plîngi."

„Cu inima plîngeam."

„Am simțit."

„Tot la fel ca atunci cînd plecam din Hotin, dar încă și mai tristă, mi-ai fluturat năframa."

„Și, totuși, nu-mi dădeam destul seama ce mult mă va costa această despărțire."

„La drept vorbind, în ziua aceea de Crăciun, cele-ndurate ți-au înrăutățit pînă într-atîta boala, încît nu te-ai mai putut vindeca."

„Nu are însemnătate ce s-a întîmplat. Au trecut însă, din nenorocire, doi ani, pînă cînd, tot într-o zi de Crăciun, ne-am putut revedea. Și cît de mult mi-ai lipsit în tot acest timp. Și-acum... iată... Și-acum... ne despărțim din nou... Cea mai grea despărțire din cîte le-am avut...".

„Nu ne vom despărți. Simt eu, Ileană, că nu...".

XII

Viscolul continua să șuiere. Miron se ridică încet de pe laviță. Trupul și-l simte îngreunat, ca și cum prin vine i-ar curge, în loc de sînge, plumb.

I-e frig. Își strînge la piept feregeaua căptușită cu blăniță moale de miel.

Pîrvu s-a strecurat în odaie. Spinarea îi e mai aplecată ca de-obicei. A fost rănit de-o suliță în coastă, de mult, în ziua cînd, încă tînăr, și-a însoțit stăpînul, în vîrstă de numai optsprezece ani, în bătălia de la Berestecico.

A aprins o făclie. În încăpere, umbrele au început să joace zglobii pe pereții gălbui.

— Să mai fac și-o leacă de foc ?

Obrazul lui de om bun s-a întors către stăpînul drag, pe care l-a slujit, în orice împrejurare, cu credință, la bine și la rău.

— Fă, n-ai decît să faci, deși eu voi pleca... Și nu știu dacă voi mai izbuti să mă-ntorc... Dacă nu-i voi urma lui Velicico...

Chipul lui Pîrvu s-a micșorat și fălcile i s-au strîns ca sub o mare durere.

— Ai să te-ntorci ! Și totul va fi iarăși bine.

— Cum să mai fie bine ? Mai poate fi vreun bine, Pîrvule, fără ea ?

Pîrvu a dat la o parte cenușa. A pus surcelele frumos orînduite în cămin. A scăpărat din cremene și focul s-a aprins. Deasupra a așezat, cruciș, vreo cîteva bucăți de lemne.

— Pe fete le-ai vestit ?

— Am trimis încă de-aseară doi călăreți. Dar e tare departe și drumurile sînt nămețite.

— Măcar Teodosia...

— Jupînița Teodosia va sosi oricum, chiar și cu întîrziere.

— Preoții, vorbesc de ceilalți, din sate, au venit ?

Viscolul suflă și în cămin focul a ridicat limbi roșii și albastre, care au început parcă să cînte. Pîrvu mai adaugă cîțiva butuci.

— Au venit. Fac pregătirile. Și-n curînd vor începe slujba.

— Eu n-am să mai pot lua parte la slujbă. Să ai grijă de tot. Și-n primul rînd de ea. Și, dacă eu întîrzii, sau nu mă mai întorc, să-mi ții tu locul. Să-i răsplătești pe preoți !...

Caii nechează în ogradă.

— Să n-ai nici o teamă, stăpîne. Cu toate că te vei întoarce, sînt încredințat, chiar mîine, pornește liniștit. Orice-ar fi să se-ntîmple, voi săvîrși eu totul întocmai precum mi-ai poruncit.

— Și, dacă nici băieții nu pot veni curînd, să-i dai socoteală Teodosiei. Ea este cea mai chibzuită dintre copiii noștri. Și-avutul ce se cuvine să se mai împartă între ceilalți, este înșiruit pe hîrtie. Hîrtia e-n sertar. Mai e și-o mînă de galbeni acolo. Aceia să-i dăruiești, în părți drepte, celor ce m-au slujit. A mai rămas și-o datorie de 725 lei și încă 3 parale. Mi i-a împrumutat vameșul Frangolea. Să se vîndă pămîntul de la Codrenii Noi. Și să-l plătiți pe vameș. Ție ți-am lăsat casa și sfoara de moșie, cu pădurea și iazul, din Valea Pătrăniții. Și, deoarece Stanciu s-a arătat spre mine, în împrejurarea aceasta, cu-atîta dragoste, îi las, pentru copiii lui, pămîntul de la Miroslava. Ca să mă pomenească, atunci cînd n-oi mai fi.

— Stăpîne, nu mai vorbi de asta. Îmi sfîșii inima.

Pîrvu, aproape cocoșat, a ieșit din odaie.

Miron cată împrejur și prin minte-i trec iarăși valuri de amintiri.

O revede întîi pe Ileana. Pe chipul slab poartă, încă de-atunci, pecetea galbenă a bolii. S-a apropiat de masa unde se află el și-l urmărește cum scrie.

— Întreaga noapte, îl mustră, ai lucrat și iar ai lucrat. Și mă-ntreb... pînă cînd ?

— Mi-a rămas numai foarte scurt timp de lucru, Ileană ! Și văd c-aș mai avea nevoie de cel puțin încă două vieți ca să pot împlini cele ce-am plănuit.

L-a prins duios de gît și l-a sărutat pe obraz ;

— Dragul meu... Filemon...

— De mult nu mi-ai mai dat acest nume... Baucis...

Și-a tras alături un jîlț :

— Dar tu știi bine, Miroane, că întotdeauna a fost așa... Focul arde cu vîlvătăi.

— Știu... Asta știu... a oftat.

— Tu n-ai avut aproape niciodată vreme să stăm laolaltă, de-ajuns, de vorbă și uite, viața trece cu fiecare zi... cu fiecare ceas...

— Aproape a trecut, i-am răspuns, cuprins, pe neașteptate, de-o neagră presimțire. Este ca focul acesta vesel ce arde-n cămin... Arde un timp... Se stinge...

— Dar alții îl vor reaprinde, a grăit Ileana vioaie. Copiii, Miroane, Ioniță, înțeleptul, slăbiciunea ta ; Nicolae, care sigur te va urma în ale scrisului ; Pătrașcu ; fetele... Și mai ales Teodosia... Poate nepoții tăi sau chiar nepoții lor...

— N-am liniște. N-am liniște. Cîte n-aș mai avea de scris ? La cîte n-am cugetat în toți acești ani ? Dar uneori, așa cum știi și tu, abia m-am așezat la masă, cu cartea sau pana, abia de-mi adun gîndurile și vine olăcarul. Azvîrl de-o parte cartea sau pana și-mi încing sabia, ca să pornesc pe drumuri depărtate. Și-acum, în orice clipă poate izbucni un război la care sînt dator să iau parte. Mă silesc, deci, să folosesc fiecare ceas bun de lucru și fiece clipă...

Încă vorbea cînd s-au auzit, ca de atîtea alte ori, tropote de cai, glasuri și sunete de arme.

— Ai văzut ? Ce ți-am spus ? Au și sosit...

Ileana a sărit, bucuroasă :

— Să știi că sînt băieții. L-am visat pe Ioniță azi-noapte.

Miron zîmbea, cînd Pîrvu, ud de ploaie, deoarece era o zi rece și umedă, s-a ivit în odaie.

— Boierule ! Jupîneasă ! a poposit la noi Constantin voivoda.

— Ai văzut bine ? s-a întristat Ileana. Ne așteptam băieții...

— Am văzut foarte bine, din nenorocire, cinstită jupîneasă. Sînt și Iordache Ruset, vistiernicul, și Lupu Bogdan, hatmanul.

— Alerg să pregătesc masa. I-aproape de amiază. Și cred c-or să prînzească voivoda și boierii la noi. Abia pe urmă mă voi înfățișa și eu măriei-sale...

— Bine, Ileană, du-te !...

S-a întors puțin din drum :

— Aș vrea să poruncesc... știi că lui Constantin voivoda îi place să se-njunghie întotdeauna, pentru sine, un miel.

— Așa e. Poruncește.

Ileana a ieșit prin sălița din spate și Miron, după ce și-a pus în ordine maldărul gros de foi de pe masă, s-a îndreptat spre ușă ca să-l întîmpine pe voivoda.

Cantemir, cu barba albă, îndesat, a urcat, sprinten, în cerdac, urmat de Iordache Ruset, care gîfîie, și de Lupu Bogdan. S-a apropiat de Miron, în timp ce acesta i se pleca, dar nu prea adînc, înainte :

— Așadar, iată-te, visătorule ! Pe la curte nici nu mai vrei să dai...

— Dar nici nu mai sînt în sfat, măria-ta.

Vodă tușește încurcat. Iordache se mîngîie pe barba căruntă, țepoasă, și Lupu Bogdan se grăbește să-i desfacă, slugarnic, socrului său, voievodul, conteșul de pe umeri.

Oștenii domnești s-au rînduit la porți și lîngă uși, după datină. Iar slugile conacului gonesc care încotro, ca să pună totul în ordine, așa cum le-a poruncit Ileana.

S-au adus apă proaspătă și fîn pentru cai. Ploaia a stat, dar pîcla roșiatică s-a lățit peste zare. Și vodă, la îmbierea lui Miron, a pășit în sala cea largă de la intrarea din mijloc.

— Vreau să-ți cunosc încăperea de lucru ! îi cere voivoda, cu glas puternic, fostului mare logofăt. Unde e ?

Acesta stă împotrivă.

— Aici, dar mai bine-ar fi, măria-ta, să intrăm în „arhondaricul" casei, așa cum numesc eu odaia unde-mi primesc pe cei mai de cinste oaspeți.

Numai că vodă stăruie și Miron n-are încotro. Încăperea sa de lucru este un loc în care lui Miron nu i-a plăcut niciodată să pătrundă decît jupîneasa, copiii, Pîrvu și cei legați de dînsul prin gînduri înrudite.

Aici a stat de vorbă, îndelung, cu blîndul mitropolit Dosoftei, cărturarul de mare faimă Nicolae Milescu, învățatul călugăr iezuit Giovani Batista del Monte, ca și cu mulți alții asemenea lor. Aici s-au desfătat la îmbelșugatele ospețe ale creației cărturărești, făurind mult îndrăznețe planuri în vederea sulberării neîncetatelor amenințări otomane asupra Moldovei și-a întregii Evrope.

Vodă desface el însuși clempușul, pe care Miron, ieșind, l-a tras și, cu pîntecul țuguiat (care pornește chiar de sub gușă și barbă, sfîrșindu-se deasupra picioarelor vînjoase, dar scurte), împinge stăruitor în ușă.

Pătrunde în odaia umbroasă, în care domnește o mireasmă dulce de miere, sulfină, pergament și hîrtie.

Apropiindu-se de fereastră, la semnul lui Cantemir, ginerele său, Bogdan, desface obloanele.

O lumină albăstruie pătrunde înăuntru, făcînd să pălească strălucirea făcliei ce arde aici și ziua.

— Urs și sălbăticiune ! mormăie vodă. Și ceasloave... Cîte ceasloave... Și pe masă atîtea hîrțoage ! Ai și-n sertare, nu ?

— Firește, măria-ta !

— De ce tot aduni atîtea ?

Marele logofăt dă din umeri :

— Îmi sînt de trebuință !

— Și ce-ai mai scris acolea ?

Cantemir arată cu degetul butucănos și scurt foaia pe care Miron tocmai a lăsat să i se odihnească pana.

— Istorii, măria-ta. Și cugetări în legătură cu Moldova și starea ei în lume...

Vodă își mușcă firele subțiri ale bărbii albe. Le mărunțește între dinți și le scuipă. Iar firele i se risipesc pe nădragii turcești, de călărie, din piele roșie. Și tot panului Sobieski gîndești să i le închini ? Te-am mai mustrat pentru asta.

— Iar eu ți-am tîlcuit că nu pentru cinstirea craiului am făcut-o, ci pentru slava neamului. Și pe măria-ta, care mărturisești că-ți iubești țara, te-aș ruga să mă ierți și să mă-nțelegi.

— Am înțeles ! Vodă se învinețise la chip. Dar, în sfîrșit, aceasta-i altceva. Deodată, cum ți-am spus, aș pofti să cunosc ce mai așterni pe hîrtie pe-aici. Vodă a început să răsfoiască lacom maldărul de hîrtii de pe masă. Scrii tot așa, rîde el mușcător, pentru viitorime ? Și tot așa ești gata să dai socoteală de cîte scrii ?... Mai ții minte ?

— Cum nu, măria-ta !

— Da' eu cred că-i mai bine să ne dai seamă, încă de pe-acuma, și nouă...

— Dau și acuma seama...

— Și nu numai pentru ce scrii, ci și pentru ceea ce făptuiești...

Ia o foaie din maldăr. Se uită la slove ca mîța în calendar și, în cele din urmă, îi poruncește ginerelui :

— Citește tu, Bogdane, să aflăm și noi ce tot așterne pe hîrtie boierul nostru ?

Lupu citește greu :

— „Cu acele trecute vremi pricepem cele viitoare !..."

— Ai înaintat, Lupule, nu se poate stăpîni Miron. Văd c-ai început să și silabisești slovele.

— Cuvintele acestea sună — se mestecă în vorbă Iordache, privindu-l pe Miron chiondorîș, dar adresîndu-i-se lui vodă — la fel ca acelea ale lui Velicico, adresate măriei-tale, cu cîteva zile-n urmă, la masă...

Voivoda s-a trîntit în jilț, pufnind înfundat în barbă.

— Care cuvinte, Iordache ?

— Acelea... că omul fără știință de carte stă-n rînd cu dobitoacele...

Cantemir pufnește mai departe pe nări, parcă fumegă :

— Ai auzit, cinstite mare logofăt Mironașco ?

— Cele scrise de mine aici și cu cele rostite, cum spuneți, la masă, de fratele meu, Velicico, n-au nici o legătură, voivoda. Și nici nu mai sînt mare logofăt al Moldovei.

Iordache își strînge în pumn, ghemotoc, barba :

— Ești numai fost mare logofăt al Moldovei, și, cu toate astea, ai cutezat și domnia-ta să-l îndemni pe măria-sa, în batjocură, să îndesească paharele, dacă vrea, dar să rărească din orînduieli deoarece țara este iertată de Poartă, și-ar vrea să dea seamă măria-sa, într-o zi, și n-a mai putea. L-ai certat deci, pe măria-sa. Este așa ori ba ?

— Într-o anumită măsură da, vistiernice Iordache.

— Și l-ai amenințat...

— Dacă așa crezi domnia-ta, poate...

— Nu cred, ci așa e...

Vodă ia o altă foaie de pe masă și i-o întinde iarăși lui Lupu.

— Vezi ce scrie și-aici !

Împleticindu-se la limbă și mai mult ca-nainte, Lupu citește :

— „O !... Moldova !... De-ar fi domnii care care..."

Miron îi trage foaia din mînă :

— Lasă, măria-ta, îți citesc eu. Prea se ostenește bietul hatman...

— Citește, se învoiește vodă.

— „O, Moldovă ! citește Miron. De-ar fi domnii care te stăpînesc toți înțelepți, n-ai pieri atît de curînd. Căci numai domniile ce nu țin seamă de dreptate și stăpînite de lăcomie sînt pricini pieirii tale ! Pentru că domnii aceștia nu caută să-și agonisească un nume bun în țară, ci caută, desfrînați, numai avuție să strîngă... Avuție care apoi se risipește și încă aducînd mari primejdii asupra caselor lor !...".

— Ce zici, Bogdane, dar domnia-ta, mare vistiernic ? Este vorba de avuție... adică de vistierie...

— Ce să zic, măria-ta ? Cuvintele acestea ne grăiesc singure. Nu mai e nimica de zis.

— Oare să fie chiar așa, mare logofăt Miron ?

— Astfel socotesc eu, măria-ta.

— Și nu ți-a fost teamă, așternînd pe hîrtie asemenea slove, că ți-ai putea pune-n primejdie capul ?

— Ba da, mărturisesc ! Atîta că-n scris, am spus-o de-atîtea ori, n-aș putea face altfel. Dacă, în vorbă, îmi mai îngădui una sau alta, în scris, oricît mi-ar da ghes prevederea, nu mă pot înfrîna. Și scriu... tot ce gîndesc.

— Tare te mai scîrbește ceea ce vezi în jur, de nu-ți poți stăpîni pana, înfruntînd pînă și moartea, mare boier Mironașco !

Pîrvu venea tocmai de-afară, în mîini cu o tavă mare încărcată cu bunătăți și-o cană înaltă, din argint, plină cu vin.

— Mă trimite jupîneasa Ileana c-o gustărică de Cotnărel înainte de masă. Că, zice domnia-sa, ați fi flămînzi și însetați după drum. Și pînă se gătesc și se frig celelalte bucate... Mielul...

Constantin voivoda n-a așteptat a doua îmbiere. A luat una din cupele aduse de Pîrvu și-a poruncit :

— Turnați !

Iordache Ruset i-a umplut-o, în timp ce Lupu Bogdan turna vinul auriu și spumos în celelalte cupe.

Vodă și-a istovit băutura cît ai clipi.

— Eram tare-nsetat... Mai toarnă-mi. Iordache Ruset i-a turnat. Noroc ! a strigat el. Mă mîniasem mai adineauri, dar acum mi-a trecut. Mai turnați-mi puțin. Și, deoarece cana aproape s-a golit, Constantin vodă o privește mîhnit. Haideți să și-mbucăm ceva. Domnia-ta, Mironașco, nu bei ?

— Ba da, măria-ta.

— Să bei, dacă mai ai ce ! Dar află de la mine, boierule Mironașco, că viața e așa cum e... Domnia-ta citești...

— În cărți se vede mai deslușit, voivoda, și binele și răul...

— Ei, tocmai asta e. Citind prea mult, începi să cugeți. Cugetînd, te-amărăști... Așa, mai bine bei. Uiți totul sau aproape totul. Și te înveselești... Spune ! Nu e mai bine ?

Vodă rîdea, iar pîntecul umflat îi clocotea ca oala așezată la foc.

Pîrvu rămăsese tăcut într-un colț mai așteptînd porunci.

— Du-te și mai adă o bărdacă ! Măriei-sale i-e sete.

— Mi-e sete, Pîrvule ! Și să poftească și jupîneasa Ileana. Să bea și să îmbuce alături de noi.

— Jupîneasa încă mai are o mulțime de trebi, a dat răspunsul Pîrvu, în locul lui Miron, văzîndu-l că se îngălbenește la chip.

— Ce fel de trebi mai are cînd i-aici domnul țării ?

— Va veni cît de curînd, măria-ta, va veni !...

Vodă înghite și grăiește cu gura plină. Înghite și soarbe din vinul adus de Pîrvu. Pe buzele groase și în barbă i s-au prins fărămițe. Gura i se deschide și i se închide harnic, lăsînd să i se vadă limba umflată și măselele negre, în care toacă întruna bucatele gustoase. Plescăie și icnește. Mormăie ca un urs și se freacă pe burtă. Rîde din cînd în cînd zgomotos și rostește :

— Lasă-ți ceasloavele și mai bine veselește-te colea împreună cu noi...

— Nu pot, măria-ta.

— Și pentru ce nu poți ? Vodă își răstoarnă pe gît băutura și se oprește din mestecat. Hai, spune, pentru ce ?

— Tot neamul suferă. Marea boierime română, care-a luptat odinioară pentru mîndria și libertatea țării, și-a pierdut în bună parte virtutea. Iar cît privește noua mare boierime, venită de curînd din afară, e pusă pe chiverniseală și nici nu-i pasă de nevoile țării.

— Aceasta e o piatră zvîrlită în grădina mea, glăsuiește Iordache.

— Obștiile se destramă. Norodul ajunge tot mai mult în sapă de lemn. Și va sfîrși prin a-și pierde orice încredere în noi, acești de sus... Și cînd va fi chemat la luptă...

Vodă-și turna o cupă după alta. Și ochii-i scăpărau.

— De-aceea, spuse el, voi ridica în marea boierime și alți oameni de jos, mazili și boiernași. Fiindcă eu ridic neamurile și eu le sting.

— Să se ridice, răspunse Miron, dar nu numai în ranguri și slujbe, ci și în duh...

— Știu, te gîndești la carte. Vodă se prăpădea de rîs, bătîndu-se cu palmele pe pîntece și pulpele picioarelor. Te pomenești că, de-ai ajunge vreodată domnia-ta vodă, ți-ai preface toți dregătorii în cărturari. Începuse să lăcrimeze de-atîta rîs. Bată-te să te bată, boierule !... Pentru domnia-ta, un cărturar înseamnă, poate, mai mult decît un crai...

— Uneori da, alteori nu, zise Miron. Însă eu cred, măria-ta, că va veni o vreme cînd *cartea* va prețui cît o coroană astăzi !... Și țările vor fi ocîrmuite numai de către cei mai înțelepți gînditori. Altminteri vor pieri...

— Și nu cumva nădăjduiești a fi chiar domniile-voastre acei cărturari ?

— Nu știu despre cine vorbești ?

— Păi despre domnia-ta, de Velicico, ori fiii domniei tale, Ioniță, Nicolae, Pătrașcu. Și, de bună seamă, de alții care vă seamănă. Vodă începuse iarăși să rîdă : Am și eu un fecior... he, he, he !... care la fel vorbește. Numai că n-o să vină o vreme ca aceea atît de curînd... și dacă ar fi să vină...

Din rîs, Cantemir vodă se schimbă în mînie. Iar Iordache și Lupu cătau spre gazda lor cu mai multă ură.

— Ce zici ? îl întrebă cu viclenie Iordache pe Miron. Ți se par prea nevrednici de cinste cei care se ridică de jos ?

— Știu la ce te gîndești, se răsti și Cantemir la Miron. Că sînt neam de mazili și țin cu cei ca mine. Numai că te înșeli ! Stirpea mea e înaltă. Vodă se făcuse la chip ca racul. Mă trag din Han-Temir. Vestitul Tamerlan, fostul stăpînitor al lumii.

Miron privi ironic. Mai auzise povestea aceasta ticluită de vodă din îndemnul feciorului cel mic, Dumitrașco.

— De ce zîmbești a rîde, mare boier Costin ?

— Nu rîd, măria-ta. Mai curînd mă întristez !

— Și de ce te-ntristezi ?

— Pentru că-n țara asta mai de grabă-mi doresc un voievod din neam bun de mazili, decît dintr-o sămînță azvîrlită în lume vreodată chiar și de Tamerlan.

— Așa spui ?

— Chiar așa !

— Mai turnați-mi să beau ! își schimbă vorba vodă.

Miron rămase locului, dar Pîrvu, care reintrase în odaie, așteptînd vreo poruncă, se repezi spre masă.

Domnul îi dădu brînci :

— Nu tu !

Iordache și Lupu se ridicară deodată, întinzînd amîndoi mîinile spre vasul plin cu vin. Dar vodă îi opri.

— Să-mi toarne însăși gazda, marele boier Miron ! Și tu să ieși afară, îl huidui pe Pîrvu.

Pîrvu se strecură pe ușă ca un cîine bătut. Și Lupu glăsui :

— Mai bine să-ți torn eu, ca ginere ce-ți sînt și ca mare hatman.

Apucă bărdăcuța și turnă din ea vin.

— Așa, Lupule, așa ! Tu știu că mă iubești. Toarnă-mi tu vin, dacă marelui boier Miron nu-i este la-ndemînă ! Și-acum, își schimbă vodă tonul, știi pentru ce-am venit, mare logofăt Miron ?

Lui Miron inima i se strînse. Presimțirea cea rea, care îl încercase întruna zile și nopți, vedea că se împlinește.

— Nu știu, măria-ta !

— Sîntem aici și-ți poruncim să ne semnezi tractatul nostru, tainic, cu împăratul habsburg, lucru pe care domnia-ta, te-ai tot ferit să-l săvîrșești pîn-acum...

Lupu despături un sul și i-l întinse lui Miron.

— Te sfătuim cu binele, adăugă și Iordache Ruset.

— Pana o văd pe masă ! i-o arătă, cu bunăvoință, voievodul.

— De vreme ce l-ai semnat măria-ta și marii boieri din sfat, în frunte cu Iordache Ruset și Lupu Bogdan, de semnătura mea nici nu mai e nevoie.

— Împăratul Leopold — ca și odinioară sultanul — nu ne primește înscrisul pînă nu-l semnezi și domnia-ta alăturea de noi.

Miron ia în mînă tratatul. Citește cu răbdare și i-l înapoiază lui vodă.

— Împăratul Leopold, zise el, dorește să-l înfrunte pe turc pe pămîntul Moldovei. Și aici să rămînă. Adică să ne schimbăm stăpînul. Dintr-unul otoman să ne luăm unul creștin. Ori noi nădăjduim către neatîrnare.

— La fel ca Leopold dorește și Sobieski.

— Cu craiul leah, voivoda, sînt gata să stau de vorbă eu. Așa cum a și scris, dacă-l vom ajuta, vrea să ne ocrotească.

Cantemir sta pe gînduri. Din cînd în cînd sorbea.

— Știi mai mult decît spui, rosti într-un tîrziu. Dar eu îți voi destăinui deschis tot.

— Dacă binevoiești.

— Că doresc altceva. Să le făgăduim amîndurora sprijinul. Să-i ținem însă-n cumpănă, ca nici unul nici altul să nu ne cotropească.

— Poate că n-ar fi rău, grăi Miron. Dar craiul te-nvinuiește că-i însoțești de fiecare dată pe turci și pe tătari, iar lui îi tot stai piedică în calea biruinței.

— Încrede-te de data asta, boierule, în domnitorul țării. Avem nevoie de tractatul cu Leopold, ca și de înțelegerea cu Sobieski. Dar împăratul Leopold ne cere semnătura domniei-tale tocmai fiindcă te știe prietenul lui Sobieski...

— Dă-mi timpul să mai chibzuiesc...

— Așa mă porți întruna, îl certă Cantemir, în timp ce vinele i se umflaseră pe tîmplă. Vezi, tocmai de aceea nu cred în cărturari. Se îndoiesc mereu de una și de altele. Un domn are nevoie de sfetnici care să nu pregete cînd li se poruncește.

— Dar eu, măria-ta, am de asemenea un cuget...

— Mai bine-i să am sfetnici de jos și care să nu cunoască nici cititul, nici scrisul, dar care să m-asculte fără să murmure, decît unul de-aceia care se îndoiește la fiecare pas și mă-mpunge cu vorbe.

Vodă își rotea ochii și tremura de furie. Barba îi era zburlită și conteșul și-l descheiase la gît.

— Socot, măria-ta, grăi Miron, că nu gîndești la mine...

— Ba, dacă vrei să știi, chiar la domnia-ta. Și ți-o rostesc pe șleau. Noi ți-am prins o scrisoare către panul Sobieski. Se află la Ruset.

— Tot Ruset și Ruset. Aceasta însă nu poate fi decît nevinovată. Sînt tot aceleași gînduri pe care ți le-am arătat și-acuma măriei-tale...

— Și dacă nu ne-asculți și nu semnezi tractatul, și ne mai spui și altele ce nu ne sînt pe plac, mă tem că va fi rău...

— Aș vrea să văd scrisoarea !

Dar vodă Cantemir se ridică în picioare :

— Nu, este prea destul ! Semnezi și ne păstrezi încrederea ? Ori îți vei pierde viața ?

— Ar pieri și jupîneasa Ileana, amenință Ruset.

— Ileana este atît de bolnavă, încît s-ar prăpădi și fără să se mai verse sînge, dacă m-aș stinge eu.

— Asta n-ar fi nimic, mai adăugă și Lupu. Ar pieri și feciorii. Și Velicico și toți ai lui, și-ai domniei-tale, pînă-n a treia spiță.

— Feciorul meu știi bine că-l am ostatic la turci, mai rosti încet vodă. Și mai curînd sînt gata — de ce să ți-o ascund ? — să-i jertfesc pe ai altora decît să-l pierd pe-al meu.

— O ! Moldovă... Moldovă...

— Sîngele lor nu va cădea pe sufletul meu, ci pe-al domniei-tale. Căci numai domnia-ta ești acela care nu vrei să-i lași, cu nici un chip, în viață.

Voivoda i-a pus din nou lui Miron tratatul în față.

— Prin el vreau să salvez Moldova ; fiul meu va trăi și de-asemenea toți ai domniei-tale. Îți jură voievodul țării... Semnezi ?

— Nu pot, măria-ta, spuse Miron.

— Va să zică, degeaba am bătut atîta cale, ca să ajungă domnitorul la sfetnic și să se-nțeleagă cu el, bolborosi voivoda. Pricep deci că nu dorești nici prietenia și nici înrudirea cu mine.

— Ba, aș dori, măria-ta, dar crede-mă, nu pot, nu pot...

— Bine, de-i așa, li se adresă voivoda lui Iordache și Lupu, ieșiți voi doi puțin afară, boierilor. Mai am doar cîteva cuvinte să i le rostesc viitoarei noastre rude, Miron Costin.

— Am înțeles, măria-ta ! zise, cum nu se poate mai împăcat cu sine, Iordache.

Și, apucîndu-l de braț pe hatman, ieșiră amîndoi.

Rămas singur, voivoda își bău, în liniște, ultima cupă. Îl apucă pe după umeri pe Miron și-i șopti la ureche :

— Voiam să-ți spun, dar nu puteam adineauri, că-n taină nutresc aceleași planuri ca și domnia-ta.

Miron surîse, neîncrezător.

— Așa, deodată, măria-ta ?

— Vreau să-i ascult pe toți, dar să nu fac decît cum judec eu. Și eu mi-am pus în gînd să-i înlătur cu binișorul pe Iordache și frații lui. S-au ajuns Cupăreștii și cu boierii cei noi și jefuiesc ca-n codri. Dar își păstrează pentru ei partea leului. Păgubesc și domnia. Așa încît aș dori să te numesc din nou marele logofăt al țării.

— Măririle nu mă mai ispitesc de mult ! Și am atît de mult de lucru, încît aștept numai limanul de liniște la care cred că sînt îndreptățit, ca să m-așez la masă. Să citesc... și să scriu, în zilele, destul de puține, pe care le mai am de trăit...

— Vei avea zile multe.

Vodă se îmblînzise. Nu mai era același. Își mîngîia, alene, barba albă cu palma.

Miron se ridicase însă și, apropiindu-se de fereastră, zise :

— Eu știu ce-ar fi mai drept să-ți răspund !

— Ți-aș fi vorbit mai de mult despre toate, dar m-am temut...

— De ce ?

— Deoarece domnia-ta, neavînd fățărie, ai fi putut să scrii ori să vorbești ceva și să te dai de gol... și să ne afle turcul... să-mi pun în primejdie casa. Feciorul meu, Dimitrie, care va veni în curînd de la Țarigrad, și care, după cum s-arată, îți va merge pe urme, nu numai în cărturărie, ci și-n înțelepciune, m-a sfătuit, în scris, la aceasta...

— A ! Beizadea Dimitrie ! se veseli Miron. De mic l-am zărit cu temei. Și de mic mi-a fost drag...

— Și, dacă nu vrei să mai fii domnia-ta logofăt, atunci Velicico. Semnează numai, îl îndemnă, rearătîndu-i tratatul lăsat pe masă de Lupu, și vei vedea că totul se va orîndui precum ți-am arătat. Și-ntîia chezășie va fi chiar nunta Ilisaftei cu feciorul de-al treilea al domniei tale, Pătrașcu. La Crăciunul ce va urma. Și poate tot atunci vei tocmi și nunta feciorului de-al doilea, Nicolae, cu domnița Elena.

— De Crăciun ? De Crăciun ? Miron se bucură : Ce fericită va fi sărmana mea Ileana ! De cînd visează dînsa la nunțile acestea !

— Iar pe noul nostru ginere cugetăm să ni-l facem hatman. Deoarece Bogdan am dori să ne fie vistiernic în locul lui Ruset. Deci oastea va ajunge în mîna feciorului domniei tale.

— A fost și-n aceea a lui Velicico, și iată, nu mai e...

— Îți mai poți oare închipui că aș îngădui să nu fie cinstit tatăl bărbatului copilei mele ? Știi foarte bine, cred, cît țin la toți copiii mei.

— Ziceai că Rusetești ?...

— Încetul cu încetul...

— Marea logofeție n-o vreau. Doresc însă, mai spun o dată, răgazul să-mi pot vedea de scris...

— Acesta-l vei avea.

— Mi-ai mai făgăduit, măria-ta, te rog să nu te mînii, această liniște de care, totuși, n-am avut, așa cum mi-am dorit, parte.

— De data asta, boierule Miron, cuscrule Miron, te-ncredințez că-mi voi ține făgăduiala. Îți rostesc cu mîna pe inimă, pe sîngele și trupul Mîntuitorului, pe care-l văd acolo-n icoană, tîrîndu-și pe Golgota crucea. Așa să-mi ajute și mie Dumnezeu. Amin !

— Amin ! rostește și Miron.

— Acum mă crezi ?

— Te cred.

Miron, înfiorat încă de jurămînt, se apropie de masă. Mai citește o dată tratatul. Gîndește încă puțin. Mai șovăie cîteva clipe. Dar, în cele din urmă, se hotărăște. Pune mîna pe pană și semnează.

Lui vodă ochii i se luminează și i se umplu de scîntei răutăcioase. Răsuflă din băieri :

— În sfîrșit, ai semnat !

Miron are, parcă de undeva, din lăuntrul lui, dorința de-a întinde mîna și a lua îndărăt tratatul.

— Să-ți păstrezi, rogu-te, cuvîntul... jurămîntul, măria-ta...

— N-ai nici o grijă, Miroane. Chezășia ne va fi nunta. Pregătește-te de pe acum de petrecere. Vin o să curgă, nu sînge... Cotnărel... Cotnărel dulce... Mai toarnă-mi acum domnia-ta însuți o cupă.

Miron îi toarnă o cupă, dar palid și frămîntat în el. Constantin vodă bea.

— Lupule, strigă. Și domnia ta, Iordache, veniți înapoi...

Amîndoi se întorc și Constantin voivoda îi dă lui Lupu tratatul.

— L-a semnat ? întreabă Iordache.

— Da. Ne-am înțeles, pînă la sfîrșit, amîndoi. Boierul Mironașco s-a învoit să semneze.

Lăsîndu-și capul în piept și chinuit de mustrări de cuget, Miron șoptește :

— Am semnat...

Constantin vodă, frecîndu-și una de alta palmele, ca un geambaș de cai, care a încheiat o negutătorie bună, se plimbă vesel prin încăperi, de colo pînă colo. Dintr-o dată se oprește și zice :

— Și-acum rămîi cu bine ! Dacă n-a venit muntele la Mahomed, a venit Mahomed la munte. Și-a fost cu mult mai bine...

Iordache și Lupu îl privesc pe vodă înviorați și ei.

— A venit cu izbîndă !

— Cu izbîndă, Iordache. Am venit aici, la Bărboși, pe ploaie și pe vînt, ostenindu-mă să-i calc pragul boierului Mironașco pentru liniștea țării. Dar ia să mai sorbim acum, la despărțire, încă o cupă.

Își toarnă singur vin și bea cu multă poftă. Tocmai intră în încăpere Ileana.

— Masa e gata, măria-ta ! glăsuiește ea stins.

— Nu mai e nevoie, Ileană. Măria-sa ne părăsește.

— Îți mulțămim, jupîneasă, rostește vioi vodă... Dar ni-i tare de grabă...

— Măria-ta, dar noi... Mielul... mai îngăimă Ileana.

— Rămîneți cu bine, boierule Miroane și jupîneasă Ileana !...

Vodă o ia-nainte, urmat de boierii lui și însoțit de gazde. Ileana găsește însă timp să-l întrebe în șoaptă pe Miron :

— V-ați certat iar ?

C-o veselie silită, pentru că îndoiala a început din nou să-l macine, Miron îi răspunde :

— Dimpotrivă. Ne-am împăcat. Iar voivoda mi-a jurat că ne va fi pe veci prieten.

— Și tu l-ai crezut ? mai întrebă, în timp ce voivoda și-ai săi încalecă, iar trîmbițele sună și tobele bat.

— L-am crezut, deoarece mi-a jurat pe crucea și sîngele Mîntuitorului. Cum ar putea un creștin, fie el și vodă Constantin, care se laudă că se trage din Tamerlan, să jure cu inima vicleană pe sfînta lui cruce ?

— Da, dacă ți-a jurat — zice Ileana, abia acuma temîndu-se de capcana, în care înțelege că Miron a căzut prins — ...atunci e altceva... este cu totul altceva...

— A jurat... a făgăduit... spune Miron, încercînd să se amăgească, s-o amăgească și pe Ileana.

Alaiul a plecat. Ileana îl privește pe soțul ei, zîmbind cu nesfîrșită tristețe.

XIII

Îi este frig, și-n urechi îi răsună glasuri înăbușite.

— Lăsați-l, rogu-vă !

— Porunca e poruncă !

— Săvîrșirea din viață a jupînesei... Și veștile...

— Nu veștile, ci faptele...

— Măria-sa va fi cu milă și-l va asculta.

— Măria-sa știe mai bine ca noi ce se cuvine să facă.

Glasul celui din urmă era tăios.

— Să se mai odihnească. Abia și-a închis ochii...

— O să aibă destulă vreme, mai tîrziu, să se tot hodinească...

— Iată că-ngenunchez și te rog, i-atît de ostenit. Dă-i încă numai un foarte, foarte scurt răgaz, să se trezească de voie...

— Nu mă mai necăji, Pîrvule.

Prin horn pătrunde vîntul. Obloanele se izbesc.

— Ileană ! îi șoptesc buzele.

„Da, Miroane !"

Făclia pîlpîie din ce în ce mai obosită. Și, sfîrîind, se stinge.

„Am atîta nevoie de tine".

În ușa dinspre odaia răposatei, bate, de dincolo, cineva. Bate mărunt și des.

— Boierule ! Fugi !... A venit o ceată de lefegii... În frunte cu vătaful de păhărnicei Macri ! Ucigașul Macri...

S-a făcut liniște. Nici cîntecul sfîșietor al femeilor și nici rugăciunile preoților nu se mai aud.

Nerăbdător, Stanciu pătrunde, încetișor, în odaie. Se apropie de Miron.

— Boierule, fugi... cît nu e prea tîrziu... Sări prin ograda din spate gardul. Am caii pregătiți. Încă te mai pot scăpa... Vino, boierule, binefăcătorule... mîntuitorul meu... Haide !... Auzi-i !... Sînt la ușa din față. Vino !...

Într-adevăr, Macri a început să bată în ușă și să răcnească dinspre ogradă :

— Deschide, boierule ! E porunca domniei...

„A venit clipa..."

„Fugi, Miroane... Poate mai este încă vreo picătură de timp...".

Își desface cu greu pleoapele.

Se ridică încet.

Umeri și brațe puternice zguduie ușa.

Miron trage zăvorul :

— Intrați !...

Macri și-o parte din lefegii năvălesc, fioroși. Îl tîrăsc cu ei și pe Pîrvu. Figura vătafului este strîmbă. Pe podelele din lemn de stejar, ceruit, ciubotele lefegiilor împrăștie, din belșug, zăpada.

Prin ușa larg deschisă a pătruns viscolul. Îi răvășește și-i azvîrle jos o parte din hîrtiile de pe masă.

„Uite unde-am ajuns ! În camera de lucru, printre manuscrise și cărți, unde nici pe voivoda n-aș fi vrut să-l primesc, au năvălit, cu de-a sila, oamenii aceștia — dar oare *sînt ei oameni ?* — cu uitătură urîtă, înarmați, gata de orice fapte din cele mai ticăloase".

— Boierule, rostește tare Macri. Am sosit...

— Am auzit.

„Ileană ! Lasă-mă, rogu-te, singur !"

Umbra ei, ascultătoare, a pierit. Lui Miron i se pare că totuși îi mai zărește marginea rochiei, în colțul dinspre cămin.

La un semn poruncitor al vătafului, Pîrvu a aprins o nouă făclie. Macri nici nu și-a scos de pe cap căciula. În mînă-și ține sabia, de parcă s-ar afla la război. Și, de sub fruntea îngustă, teșită, ochii îl privesc cu ură. Cu nemaipomenită ură. O ură parcă soră cu-aceea a vistiernicului.

Dar pentru ce-l urăște ? Pe vătaf nu l-a zărit în viață decît, cel mult, de trei ori. Știe însă că-i puțintel la minte.

I-a spus-o Velicico, care l-a avut pe Macri în slujbă, într-una din cetele lui, pe cînd era hatman. Poate-l urăște pe el fiindcă l-o fi urît și pe fratele său. Ori îl urăște numai fiindcă astfel au fost născute anumite făpturi avînd în sînge ura. Aceștia îi urăsc pe ceilalți fără vreo pricină anume. Și cu atît mai mult îi urăsc pe oamenii cărora — din porunca stăpînilor sau numai din imboldul lor propriu — vor să le-aducă răul.

I-ar întreba, dar nu merită ! Și nici nu mai are timp...

Macri și-a rășchirat, cu obrăznicie, picioarele. Ridică sabia și rostește :

— A hotărît măria-sa Constantin vodă să mă-nsoțești numaidecît spre Iași. Iar Stanciu va da socoteală fiindcă a întîrziat.

— Eu singur am a da socoteală, nu Stanciu...

Miron își simte — la fel ca mai înainte pleoapele — tot trupul îngreunat.

— Ești hain. Ți-ai vîndut țara. Ai uneltit să-ți dobori domnul. I-așa ori nu-i așa ?

— Nu-ți răspund ție, Macri, ci numai voievodului.

— Astfel a hotărît măria-sa. Și dacă măria-sa a hotărît, nu mai încape nici o îndoială. Ești hain... vînzător... uneltitor... Ești căpetenia uneltirii. Și boierul Velicico la fel. De-aceea, măria-sa a poruncit să i se taie capul...

— Fără nici un județ ?

— Ce nevoie mai era de județ pentru un uneltitor ? A stat însă față, cînd l-a osîndit domnul și cînd i s-a retezat gîtul, însuși feciorul cel mic al măriei-sale, cel întors de la Țarigrad, Dumitrașco !

— Dumitrașco ! Nu este cu putință. Tocmai el ?... Cel care pentru mine ?...

— Și de ce n-ar fi cu putință, boierule ? Atîta vreme cît vistiernicul i-a dovedit măriei-sale cît de haini au fost Velicico și toți ceilalți boieri vînzători, între care se găsea și serdarul Ioniță, feciorul domniei tale cel mare...

— Ieșiți, Macri, și așteptați-mă afară. Mă îmbrac îndată și vin.

— Porunca măriei-sale și-a hatmanului Lupu sună să nu te scăpăm nici o clipă din ochi. Dealtfel, sania e pregătită de drum. Iar voi, se întoarse spre lefegii, vedeți de-aprindeți focul. Văd că s-a stins...

— Pentru ce ? se nedumerește Miron. Nu cred să mă mai pot întoarce din Iași decît, cel mai devreme, mîine spre seară.

Lefegiii se grăbesc să-i împlinească vătafului porunca, în vreme ce Miron îi spune lui Pîrvu, arătînd încăperea moartei :

— Rămîi tu lîngă ea, cum ți-am spus, pînă mă lămuresc cu voivoda și izbutesc să mă întorc. Glasul i-a devenit duios, ca acela al unui tată, care se îngrijește de copilul său aflat în suferință. Ai grijă, Pîrvule !

Focul a fost aprins din nou în cămin. Dar lemnele se mistuie greu. Flăcările se văd galbene și lipsite de fierbințeală.

Lefegiii pătrund prin odăi. Unii au intrat și-n încăperea moartei. Alții adună, de prin rafturi și de pe masă, cărțile, manuscrisele și celelalte însemnări.

Miron încearcă să-i oprească.

— Ce-aveți de gînd cu ele ?

— Tot ce-ai zmîngălit pe hîrtii, îi răspunde Macri, merită a fi ars. Le vom arde.

Miron se zbate. Încearcă să-și apere avutul. A fost însă împins în lături.

— Cum cutezați ? Măria-sa mi-a jurat...

I se pare c-o vede pe Ileana, frîngîndu-și mîinile.

„Liniștește-te, Miroane !"

Stanciu îl roagă pe Macri :

— Fii milostiv, vătafule. E rodul trudei sale. Și-i mintea cea mai luminată a țării.

Macri și-a scos, în sfîrșit, de pe cap, căciula, lăsînd să i se vadă mai bine fruntea numai de-un lat de deget, de sub părul cleios, umezit și zbîrlit. Ochiul șui i se zbate ca o altă făptură străină de ființa sa.

— Dracul e cel mai luminat, rîde el. În iad arde focul mereu. Și, cum le ticluiește el, nu mai dezleagă nimeni... Iar astea, arată el manuscrisele și cărțile, vor arde în Gheena, ca niște gunoaie nevrednice ce sînt. Și, dealtminteri, se află în cuprinsul lor, a spus vistiernicul, și-o seamă de însemnări împotriva domniei...

— Odată cu ele îmi veți arde și sufletul...

— Ei și ? hohotește Macri. Cine mai are nevoie de sufletul domniei-tale ? Și de mintea domniei-tale ? Ei, nu zău, spune, cine ? Poate doar diavolul, așa cum îți spusei și-adineauri ?

„Miroane !... Miroane !..."

— Duceți-mă în Iași la vodă, precum aveți porunca. Am irosit atîția ani de viață și încă nu i-am spus totul... Vreau să-l privesc în ochi și să-i spun...

Palma uriașă, neagră și urît mirositoare, a lui Macri i-a zăvorît gura, în timp ce lefegiii l-au apucat de brațe.

— Dacă mai rostești ceva, cinstite mare logofăt, o pățești. Ai grăit și-așa cam prea multe...

Pîrvu, care a încercat să sară în ajutorul stăpînului, a fost înconjurat de osteni și țintuit lîngă ușă, ca să nu se mai miște, în vreme ce zapciul încă mai stăruie :

— Macri, cugetă bine și nu te grăbi să-i arzi hîrtiile și ceasloavele. Eu cred că e nevoie să le vadă mai înainte atît hatmanul, cît și vistiernicul. Să nu se poată spune pe urmă că s-a ascuns ceva. Și să nu te căiești mai tîrziu.

— Bine, se învoiește Macri. Poate că ai și tu dreptate. Strîngeți toate hîrțoagele și ceasloavele în cîteva grămezi și să le ducem domniei.

Pîrvu, scăpat între timp din brațele lefegiilor, îi caută și-i aduce lui Miron căciula de urs și blana. Vrea să-i încingă și sabia. Macri însă i-o smulge.

— De sabie nu mai are nevoie.

Miron s-a făcut galben.

— Știu, glăsuiește el, că omul rău se face și mai rău, cînd are puterea-n mînă...

Vătafului i s-a strîmbat aproape cu totul gura.

— Întocmai, mare logofăt. Și pe-asta o cunoști ? Să nu mai pierdem însă vremea. Pornim !

Miron mai stă o clipă locului, înfrînt și umilit, privindu-și încăperea de lucru.

Lefegiii îl cuprind însă și, luîndu-l în mijlocul lor, îl împing în ogradă.

Încearcă să se desprindă de ei, fără să izbutească.

— Boierule, nu te mai tot smuci. Să nu pătești mai rău ! Vrei să te cetluim ?

Lefegiii îl duc aproape tîrîș și-l urcă în sanie.

Grămădesc lîngă el desagii cu ceasloave și foi. Iar lui Pîrvu i se poruncește să stea, în picioare, la spate, pe podișca de lemn.

Slujitorii curții, femeile și fetele din sat, preoții, ieșiți în ogradă, privesc încremeniți. Moarta a rămas singură.

Miron le face tuturor cu mîna un semn de bun rămas. Se simte atît de înjosit încît nici nu le mai poate vorbi.

— Să te întorci sănătos, boierule ! rostește, binecuvîntîndu-l, bătrînul preot al satului.

Pîrvu îi strînge blana la piept și-i trage peste picioare o cergă.

Lefegiii, călări, au înconjurat sania pe toate laturile.

Macri se află în frunte, între doi oșteni, purtători de făclii. L-a silit pe Stanciu să se depărteze de sanie. Să călărească alături de el.

Viscolul se înverșunează. Și clopotele bisericii din deal sună. Și cucuvaiele iar țipă. Și sania se clatină, lăsîndu-se cînd într-o parte, cînd într-alta, după cum sînt clădite troienele.

Lui Miron, sub șuierul necontenit al vîntului, i se pare că tot mai aude cîntecul îndurerat al femeilor.

Seara va-nsera,
Gazdă n-ai avea !...

Își întoarce capul, cătînd cu mîhnire spre ceea ce știe că a lăsat în urmă. Dar nu mai zărește decît umbrele și ele aproape șterse ale livezii de peri și o fărîmă de zid din clădirea conacului. Pe cer nu strălucește nici o stea. Iar lumina — deși slabă, ascunsă sub obroace, și tremurătoare, din pricina vîntului — răspîndită de făcliile celor trei lefegii care încheie convoiul, face întunericul în care se află cufundat conacul mai des și mai de nepătruns.

XIV

Un cal dintre cei înhămați la sanie nechează. Altul, din față, poate chiar armăsarul pe care-l călărește Macri, îi răspunde.

Prin pădure este și mai întuneric decît pe deal. Monștrii și tot felul de dihănii — închipuite din trunchiurile copacilor ori din tufele înzăpezite — se perindă, neîncetat, prin fața ochilor călătorilor.

Dealtminteri, și mai înainte, ori de cîte ori a străbătut noaptea pădurea, Miron a simțit în el un fel de ciudată neliniște. Neliniștea de totdeauna a oamenilor în fața necunoscutului și-a răului care se pot ascunde în beznă.

Numai pe un singur om îl știe Miron că nu se teme de bezne. Acesta este pustnicul, așezat mai de mult în adîncul pădurii. Pustnicul fusese și el odinioară oștean. Slujise mai multor domni. Dar, la sfîrșitul unei bătălii, căzînd prizonier la tătari, aceștia, pentru a-l pedepsi deoarece le doborîse un bei, îi tăiaseră urechile, nasul, brațul drept și-i scrijeliseră, cu hangerele, chipul în așa fel încît îl preschimbaseră într-o ființă ce nu mai putea fi privită de nimeni fără înfiorare. Copiii, întîlnindu-l, se înspăimîntau și începeau să plîngă, iar femeile tătarilor — potrivit unor vechi credințe — nici nu mai îndrăzneau să treacă pe lîngă el, de teamă că, văzîndu-l, să nu își nască apoi odraslele tot așa de schiloade.

Și astfel, la rugămințile femeilor, rămășiței de om i se dăduse drumul ca să-și trăiască viața în amar, din mila altora.

Fostul viteaz oștean se întorsese în Moldova. Dar casa îi fusese arsă. Nevasta îi murise. Copiii i se risipiseră. Și avutul în galbeni, cîți apucase și el să-i strîngă, îi fusese prădat de tătari. Pămîntul i-l cotropise Ruset. Și nici un fel de ascultare nu găsise înaintea lui vodă. Fusese izgonit de la Iași.

Așa că, deznădăjduit și ocolit de oameni, își căutase adăpost între sălbăticiuni. Iar Miron îi dăduse îngăduința să-și sape un bordei într-una din pădurile lui.

— Boierule ! îi spusese lui Miron fostul ostaș, cînd pleca să se-ascundă în pădure. Într-o țară în care un singur sărman nu găsește deschisă ușa lui vodă, la vreme de nevoie, ca să-și plîngă durerea, nimeni să nu nădăjduiască în bunătatea lui.

Cuvintele acestea îi reveneau în minte lui Miron, în timpul cînd coborau pe drumul cel îngust din pădure, zorindu-se spre Roman.

Sania se clătina, dintr-o parte într-alta, prin zăpada înaltă, iar Pîrvu îi spunea lui Miron, desigur mai mult pentru a se încredința pe el însuși :

— O să ne-ntoarcem, boierule. Mîine seară o să ne-ntoarcem !... Și va fi încă destul timp să împlinim comîndul.

Miron privește spinarea vizitiului învelită într-un cojoc uriaș de oaie. Se gîndește la înțelesul cuvintelor pustnicului ce se adăpostise și în această cumplită seară de iarnă, de dinaintea Crăciunului, în rînd cu sălbăticiunile, într-un bordei din pădure. Și înțelesul cuvintelor sale i se pare, abia în această seară, neînchipuit de adînc.

Domnul, cu toată barba lui albă și înfățișarea blîndă de bunic cumsecade, și-a pierdut, pare-se, omenia.

Nimeni nu mai are vreme s-asculte nici durerile țării și nici ale supușilor. Și-aproape fiecare dintre boieri îi pîndește pe ceilalți din preajmă, să nu i-o ia înainte. Căci singura lor grijă este căpătuiala.

În ce privește județele, dregătorii apropiați ai lui vodă te pot învinui cum și cînd vor. Și tot ei au puterea de a porunci și împlini osînda.

Și nu se află nimeni care, fără de părtinire, să pună în cumpănă ce-i bine cu ce-i rău, folositorul cu nefolositorul, și-abia după aceea să ia o hotărîre ! Și nimeni nu te poate ocroti împotriva învinuitorului tău și a osîndei hotărîte de el !

Atunci ce-i mai rămîne celui învinuit pe drept sau pe nedrept altceva decît să se supună sorții ?

Se va supune și el sorții, dar fără să se încovoaie înaintea acelora care-i doresc pieirea.

Au început să urle lupii. Ochii lor roșii, arzători, azvîrl parcă scîntei în beznele înfricoșătoare ale pădurii.

— Boierule ! Lupii...

Caii și-au ciulit urechile.

— Mergeți înainte, liniștiți, ordonă, cu glasul lui ascuțit, Macri. Și numai dacă lupii se reped la picioarele cailor, trageți în ei cu săgețile sau loviți-i cu sulițele !

Deodată Miron simți frigul, care-a pătruns, înțepător, pînă și prin blana de vidră cu care e îmbrăcat.

Blana i-a aparținut voievodului Barnovschi — Miron Barnovschi — al cărui nume de botez îl poartă.

Domnitorul își dorise ca unul dintre fiii nepoatei sale Safta — copila comisului Scoarțeș — să-i poarte numele. De-aceea soțul Saftei, Iancu Costin, îl botezase pe cel mai drag fecior al său cu numele de Miron. Barnovschi năzuise ca acestuia să-i făurească un destin strălucit. Numai că soarta voievodului a fost cruntă. Sultanul, mîniat că Miron Barnovschi nu se învoise să-și jefuiască țara pentru folosul Porții, l-a închis în temniță. Iar la Edicule, în temnița turcească a Celor-șapte-turnuri, era nespus de frig pînă și-n toiul verii. Barnovschi, suferind, își rugase călăii să-i îngăduie blana. Aceștia, în chip aproape de necrezut, i-o lăsaseră. Era, dealtfel, și cel din urmă lucru, din tot avutul său, pe care domnitorul a mai putut să și-l păstreze și-n temniță.

Și stînd acolo în Cele-șapte-turnuri, Barnovschi a apucat să-și scrie diata, știind că nu va mai ieși dinăuntru decît ca să-și dea viața.

Iar ca împlinitor al diatei, vodă și-l alesese tot pe bărbatul Saftei, căruia îi lăsase moștenire, între altele, și blana purtată în temniță.

Iancu Costin, la rîndu-i, cu puțin timp înainte de moarte, aflîndu-se în Polonia, la Novosilca Nowa, unde se refugiase, și-a scrie și el diata.

Miron nu împlinise pe-atunci nici șaptesprezece ani.

Își aduce însă totul aminte ca azi. Tatăl său îl chemase să-i arăte diata. Mărturie stătea Timotei — starețul schitului Zadarov, ctitorie a Movileștilor în Polonia — învățătorul său.

— Îți las, împreună cu celelalte bunuri, grăise tatăl, și-această blană. Blana a fost stropită cu sîngele voievodului martir Miron, al cărui nume spre pomenirea lui ți-a fost dat. Turcii l-au chinuit nespus și-apoi i-au tăiat capul. Ia-o în seama ta și s-o păstrezi cu grijă !

Miron primise blana din mîinile slăbite ale hatmanului.

— Jură-mi că n-ai să-ți părăsești nici tu credința strămoșească și vei sluji Moldova pînă la capăt, îi spusese.

— Îți jur ! Cît voi putea mai bine...

Venise iarăși vara. Și-n parcul conacului din Novosilca Nowa ciripeau păsărelele. Florile-și răspîndeau miresmele. Numai bietul hatman, cu buzele albite, abia mai răsufla.

— Vei trece, poate, și tu prin încercări grele. Să nu te lași înfrînt și nici înjosit de cei răi...

Lui Miron lacrimile îi podidiseră ochii. Dar se ținuse tare și, după ce se aplecase să-i sărute mîna celui care pleca din lume înainte de vreme, ținuse să repete, de astă dată însă numai pentru conștiința sa :

— Pînă la cap !... Chiar dacă pentru asta ar trebui să am și eu parte de suferințele și moartea de mucenic al Moldovei !

Hatmanului, la auzul acestor cuvinte, i se luminase chipul. Își ațintise, pentru o clipă, privirea străbătătoare în ochii feciorului, căruia îi lăsase, deși era încă atît de tînăr, povara întreținerii, în Polonia, a întregii familii.

Privirea aceea din urmă însemnase pentru Miron un fel de pecete sfîntă asupra jurămîntului său.

Iar în această seară atît de întunecată și geroasă de iarnă, după mai mult de patru decenii de la întîmplarea din Novosilca Nowa, pe cînd este tîrît spre Iași și, mai la drept vorbind, către necunoscut, umbrele vechi, imaginile și cuvintele-i renasc, ca și cum totul nu s-ar fi petrecut decît ieri.

— Îți jur, tată ! Chiar dacă, pentru asta, ar urma să am parte de suferințele și moartea de mucenic...

Și-apoi înseninarea aceea, și privirea care-i pecetluise jurămîntul.

Și acum, iată, dintre toate îmbrăcămințile sale, pentru acest drum, prin întuneric și viscol, către cetatea Iașilor în care stăpînește Constantin Cantemir, Pîrvu nu i-a ales — ciudată și plină de tîlcuri întîmplare — decît tocmai această blană de vidră care, deși reîmprospătată de-a lungul anilor, păstra încă în porii ei petele întunecate de sînge ale înaintașului său.

Se întorsese spre Pîrvu.

— Pentru ce mi-ai adus tocmai această blană ?

Glasul abia i se auzea. Pîrvu se aplecă, prin viscolul care-l orbea, către stăpînul său.

— Este cea mai călduroasă dintre blănurile domniei-tale. Ți-ar fi plăcut să-ți aleg alta ?

Lefegiul care călărea în stînga, lăsîndu-se pe-o parte în șa, încercă să prindă măcar o parte din cuvintele pe care le schimbau cei doi, așa după cum primise, încă de la plecare, poruncă. Dar vîntul le fura și le purta, pe întinderea cîmpiei, spre cine știe unde.

— De fapt, îmi e totuna, murmură Miron. Însă, i-adevărat, e cea mai călduroasă.

Zăpada i se așternuse, într-un strat gros, pe căciulă, pe umeri, ca și pe cerga cu care Pîrvu îi acoperise genunchii. Sprîncenele și barba i se albiseră, iar genele i se lipeau între ele. Privi, atent, întunericul. Lupii urmăreau tot mai îndeaproape convoiul.

Tot așa îi urmăriseră alți lupi, pe cînd, sub straja oștenilor leși, călătorise într-o sanie proastă, după înfrîngerea de la Domnești, către Polonia.

Și de Crăciunul acela, ca și de-acesta, o lăsase pe soția lui singură. Numai că pe-atunci Ileana încă trăia, pe cînd astăzi... Și, totuși, grija și teama pentru soarta ei i-au rămas aceleași.

Teama. A lui sau a celorlalți. A tuturor acelora pe care-i cunoștea.

Și lui teama îi fusese sădită în suflet încă din vremea cînd, copil, îl auzise pe tatăl său povestind despre îngrozitoarele întîmplări petrecute atunci la Țarigrad.

Tatăl său, împreună cu vornicul Cehan, vistiernicul Roșca, logofătul Ghenghea și Bașotă îl însoțiseră pe Barnovschi, chemat — ca și el acum de Cantemir vodă — înaintea sultanului. Odată ajunși la Țarigrad, în loc de-a fi poftiți în Serai, se văzuseră înconjurați de gealați, supuși la chinuri grele, pentru a mărturisi unde-și ținea ascunsă Barnovschi averea țării.

Galbenii aceștia ai Moldovei și-ai lui îi cerea vistieria sultanului.

Dar atît tatăl său cît și ceilalți boieri, înfrîngîndu-și durerile, știuseră să tacă. Așa încît neînchipuitele suferințe ale voievodului și-ale boierilor săi duraseră mult timp.

Dar iată că, într-o seară, părintele său, Iancu, fusese scos din temniță și dus, între străjeri, pînă înaintea porții Seraiului. Acolo îl aflase pe voievodul Miron Barnovschi cu capul retezat și hărtănit de cîini. Zăcea, însîngerat, în țărînă, încă din zori, ca să vadă mulțimea cum știe să pedepsească și cum va pedepsi și-n viitor prea mărețul sultan pe ghiaurii valahi care ar mai încerca să n-asculte cu sfințenie de poruncile sale.

Adînc îndurerat și măcinat de spaimă, postelnicul Costin — pe-atunci era postelnic — luînd trupul hărtănit al voievodului îl învelise în blană. Și astfel îl purtase singur în spate pînă-n ograda patriarhiei.

Îi săpaseră o groapă și-l astrucaseră.

Trupul măcelărit trebuie să-i rămînă acolo pînă cînd tot Iancu Costin avea să-i mute oasele, precum suna diata, în biserica Dragomirnei, dăruită și împrejmuită de voievodul Barnovschi cu zidiri trainice.

Alte înspăimîntătoare întîmplări îi mai povestise tatăl său, Iancu, și din cursul ceilalte domnii, a lui Moise Movilă, cînd el se înălțase în rangul de hatman. Apoi din timpul năvălirii turcești a lui Abaza Pașa către cetatea Cameniței și multe altele.

XV

Gîndul i se întoarce la viitoarea lui întîlnire din Iași cu Cantemir.

Miron n-a mai călcat de-o bucată de vreme pe la palat, cuibul de vipere în care stăpînesc marele vistiernic Iordache și hatmanul Bogdan.

Și-aceeași întrebare, pe care și-o pune mereu de cînd au plecat din Bărboși, îi străpunge iar creierul.

Îl va primi imediat ? Și cum îl va primi Cantemir ?

Parcă-l vede pe vodă stînd cufundat în jilț, cu picioarele scurte atîrnate în gol, mîngîindu-și fără încetare barba creață și albă. Ascultă un timp, atent, apoi se ridică vîrtej și, fără nici un rost, începe să umble prin încăpere, trecînd de colo-colo, de parcă l-ar goni cineva. Nu se oprește decît ca să mai soarbă un gît de „Cotnărel".

Cînd bea ceva mai mult, trece cu ușurință de la o stare de veselie la una de mînie. Și nimeni nu se mai poate bizui pe buna lui cumpănire. Este bine să-l ocolești în asemenea clipe.

Convoiul, după ce va face, desigur, un scurt popas la Roman, dacă n-or fi nămeţii prea mari, va ajunge la Iaşi numai de dimineaţă. Vodă se scoală devreme. Se spală cu apă rece pe chip, îi primeşte la el pe vistiernic şi pe Lupu Bogdan, cere de băut şi începe să dea porunci.

Hatmanul e cum e, dar cel care-i otrăveşte sufletul este numai vistiernicul Ruset. Şi cît de bine ar fi dacă n-ar apuca să intre Ruset la el înainte de-a ajunge sania la palat.

Îşi aduce din nou aminte de binele pe care i l-au făcut Costinii lui Iordache Ruset. Ajutîndu-l să se urce în scaun, Şerban Cantacuzino îi ceruse lui Constantin Cantemir să jure că-i va stîrpi vrăjmaşii. Întîiul dintre ei era însuşi Iordache, pe care-l dovedise, cît timp se oploşise în Ţara Românească cu multe uneltiri.

Cantemir îl prinsese pe Iordache şi-l pusese la cazne, pînă cînd îl storsese de peste patruzeci de pungi de galbeni.

Aflînd însă Ileana, care nu suferea cruzimea, de la o jupîneasă din neamul lui, că Iordache Ruset e cetluit în fiare şi chinuit pentru a-l face să scoată din pungă cît mai mulţi galbeni, îl rugase pe Velicico, pe-atunci încă hatman, ca împreună cu Gavriliţă, marele vornic şi fostul său cumnat, să mijlocească pe lîngă vodă iertarea.

Velicico, îndată, inimos cum era, sprijinit şi de Gavriliţă, îi dobîndise — sub chezăşia lor — slobozenia din temniţă.

Curînd după aceea, tot cu acelaşi sprijin, izbutise să fugă în Transilvania şi să rămînă acolo pînă cînd Velicico va izbuti să-i capete, pe de-a-ntregul, iertarea.

Constantin Cantemir, în cele din urmă, îl iertase. Iordache se reîntorsese în Moldova. Şi, într-atîta îl linguşise pe vodă, încît acesta, înălţîndu-l mare vistiernic, îi dăduse cheia ţării pe mînă.

Numai că — de cum se văzuse tare — întocmai ca balaurul din poveste, Iordache îşi uitase toţi binefăcătorii. Şi fiindcă Velicico şi Miron îl tot ţineau de rău pe marele vistiernic pentru nemila lui faţă de biata ţară — sub oblăduirea voievodului şi-n bună înţelegere cu ginerele acestuia, parcă într-adins numit Lupu — Iordache hotărîse să-i nimicească pe cei care-i stăteau în cale.

Costinii erau cei mai mari boieri moldoveni cu dragoste de ţară şi cei mai preţuiţi peste hotare pentru sîrguinţa dovedită în cultură. Împăratul Austriei, sultanul Turciei, regii Poloniei, principii, vizirii sau diplomaţii străini, cînd năzuiau la garanţii moldoveneşti, cereau şi semnătura sau cel puţin părerea marelui logofăt.

Vistiernicul pripăşit în Moldova — atît cu fraţii, cît şi cu alte rude ale lui — era ştiut de toţi că n-aveau alte gînduri decît de pricopseală şi era de vînzare oricui îl plătea mai bine.

Și dacă, mîine de dimineață, Iordache va fi intrat la vodă, pînă-n sosirea lor, ce se va întîmpla ?

Nu cumva Cantemir îl va zvîrli în temniță ?

Nu se sperie de temniță, dar, în această stare, el nu va mai putea să se întoarcă în timpul cuvenit la Bărboși.

Atîtea întrebări (dintre care una îi sfredelește cel mai mult creierul) : Ce se va întîmpla cu Ileana ?

Să n-aibă vodă nici măcar atîta inimă încît să-l țină încă o vreme la Iași și să nu-i dea putința de-a fi și el de față la îngropăciunea ei ?

Cel puțin dacă ar fi rămas acasă Pîrvu, ca să vegheze și să orînduiască după datină totul.

Pentru ce, oare, l-or fi silit să-l urmeze ? Și ce amestec ar putea să aibă la întîlnirea sa cu vodă ? Miron nu mai înțelege nimic.

Deși se află în întuneric, de cîte ori se întoarce, îi deslușește trăsăturile colțuroase, chipul osos și aspru, sub care se-ascunde însă cel mai desăvîrșit devotament față de el și-ai lui.

— Tot nu vrei să vii lîngă mine ?

— Nu-i loc, boierule ! Au grămădit tîlharii lîngă domnia-ta desagii mari de piele.

— Mă bucur că-s alături.

— Dar te-aș înghesui. Rămîn ici pe podișcă, în picioare.

Miron simte nevoia de a avea lîngă el sufletul cinstit al lui Pîrvu. Dar nu-i place — nu i-a plăcut niciodată ! — să stăruie.

— Cum crezi tu, Pîrvule !

Lupii i-au înconjurat. Aleargă prin pădure, în salturi mari, de amîndouă laturile convoiului. Flăcăruile ochilor fiarelor îl fac pe Miron să-și aducă iarăși aminte de pustnic. Cum și-o fi putînd apăra bătrînul fost oștean, pustnicit, viața în bordeiul lui de haitele înfometate ?

Se pare că mai bine decît a izbutit să-și apere drepturile înaintea domnitorului țării !

Zăpada și-a preschimbat fulgii în ace ascuțite de gheață, care-i împung și-i sfîrtecă obrazul. Miron și-l ascunde, atîta cît îi stă-n putință, sub guler și își înfundă și mai adînc pe frunte căciula.

Dar Pîrvu ?

— Vino lîngă mine !

— Lasă, boierule !

Urletele lupilor au devenit de neîndurat. Foamea îi face parcă să geamă și să se tînguie ca de-o durere ascunsă.

Sau repezit, pînă în cele din urmă, la picioarele cailor lefegiilor care încheie convoiul. Aceștia i-au țintit. Una sau două fiare au înroșit zăpada. Iar soții lor din haită și-au început ospățul.

Doamne ! Da și oamenii nu se poartă, în vremuri ca acestea, de-atîtea ori, la fel ?

Te-aștepți, cînd ești în suferință, să-ți sară oarecine în ajutor. Și-n loc de ajutor te pomenești lovit.

Și, cu cît ești mai jos și mai fără putere, cu-atîta loviturile cad mai necruțătoare.

De ce-o fi fost oare croită astfel lumea ?

Rar, mult prea rar, se întîmplă să ai norocul de-a afla lîngă tine, în ceasurile grele, un om cum este Pîrvu.

Dar cîtă mîngîiere înseamnă acest fapt pentru cel urgisit !

Caii, încordați, trag sania și, cîteodată, își cufundă picioarele pînă la șold în zăpada înaltă și mereu viscolită.

De s-ar sfîrși odată drumul acesta !

Miron încercă să-și revadă viața ! Înainte de-a da față cu vodă, este dator să-și cerceteze conștiința cît mai necruțător.

Și-a slujit el Moldova și neamul precum se cuvenea ?

Pe cînd era copil, Stanislav Witwinski, rectorul colegiului iezuiților, din orășelul Bar, unde fusese trimis să învețe, le citea deseori învățăceilor fragmente din lucrarea istoricului Cromer : *Polonia sive de origine et rebus gestis Polonorum*, ca și din alte cărți.

Iar inima i se strîngea, de fiecare dată, sub gîndul dureros că, din nefericire, nu a fost scrisă încă nici o operă în care să s-arate, pe larg și deslușit, originile neamului său și întîmplările cele mai de seamă pe care le-a trăit.

Pe de-altă parte, limba latină, în care se desprinsese nu numai să citească și să grăiască, ci și să scrie, îi încînta urechile și inima asemeni unei muzici. Iar înrudirea ei cu graiul moldovenesc pe care îl supsese la sînul maicii sale, la fel ca laptele, îi era tot mai clară.

Și încă din acele ceasuri i-a încolțit în minte gîndul — care pînă la urmă a biruit — că poate-i el acela menit a duce la bun sfîrșit o asemenea trudă.

Înțelesese încă de-atunci că rostul cărturarului în lume este de căpătîi. Iar pana, însuflețită de minte, poate fi-n stare să înfrunte pînă și sabia năvălitorului sau a asupritorului de noroade.

Și trebuie să fie cum nu se poate mai fericiți acei cîrmuitori care știu să-și atragă și să-și păstreze alăturea de ei, cu zel și cu credință, pe mînuitorii de pană. Ei au îndatorirea de a da glas doar adevărului. Și mult mai bine e să își sfărîme sau chiar să i se ardă unealta scrisului decît să nu-și aștearnă gîndul cel mai curat pe-albeața foilor. Și-aceasta, orice alte porunci i s-ar da și oricum ar încerca cineva să-l împiedice. Deoarece o singură minciună strecurată într-o operă îl acoperă pe cel care-a scornit-o sub lespedea rușinii.

Și-aceasta este cea mai grea moarte a unui cărturar.

Miron recunoaște în sine că, uneori, de nevoie, în viu grai, și-a ascuns o parte din gînduri. Dar, iarăși, se mîndrește că scrisul și l-a păstrat curat. Și fiecare slovă de-a sa îi e ca lacrima. Ca lacrima fierbinte vărsată pentru țară. Și cu aceste slove izvorîte din inimă, el se simte în stare să meargă în fața oricărei judecăți...

XVI

Convoiul a ieșit din pădure. Lupii nu-i mai urmăresc, deși, în depărtare, tînguirile lor dureroase încă se mai aud.

Cîmpia se întinde ca o pînză albastră, întreruptă ici-colo de iazuri înghețate și-avînd o înfățișare nepămîntească. Ținutul îi apare lui Miron ca dintr-o altă lume, pe care n-a mai zărit-o nicicînd, deși a mai trecut — și uneori chiar iarna și noaptea — pe-aici de foarte multe ori.

Sania a alunecat într-o adîncitură a drumului, ascunsă sub zăpadă. Nu mai poate ieși. Călăreții din față s-au depărtat, dar iute se întorc, în frunte cu Macri.

Vătaful îl privește cu ură — aceeași și-aceeași neînțeleasă ură ! — ca și cum el ar fi vinovat de tot ce se întîmplă.

Lefegiii biciuiesc caii. Dar totul e zadarnic. Caii se încordează. Pesemne o tălpice e prinsă de ceva, poate o rădăcină sau un bolovan mare.

Caii sînt deshămați și sania este trasă cu mîinile înghețate. În timpul cît e trasă, unul dintre desagii de piele a căzut, lunecînd pe costișă. Pîrvu aleargă după el, îl aduce. Miron îl scutură și-l așază la loc. I-au rămas însă în mînă cîteva foi, ce s-au desprins dintr-o carte.

Ce carte e ? Miron o recunoaște : *Seneca*.

Caii au fost reînhămați, Miron, Pîrvu și vizitiul s-au reurcat în sanie, iar la semnalul vătafului, au pornit mai departe.

Miron e însoțit acum pe drumul către judecata voievodului de Seneca și preceptele lui.

Unul dintre acestea îi reînvie în minte : Omul este dator ca și în cele mai crunte împrejurări ale vieții, în lupta pentru adevăr, să nu se dea învins !

Și tot de la Seneca i-a plăcut să învețe că nu trebuie cruțate, ci, dimpotrivă, înfierate neomenia, desfrîul și vărsarea de sînge.

Și dacă filosoful nu se sfia să-și strige acest crez tuturor, era firesc ca Nero, împăratul nebun, care se voia zeu, să-i pregătească moartea. Pentru el, neîncetata chemare spre virtute a filosofului se numea răzvrătire.

Învinuindu-l, deci, că l-ar fi sprijinit, prin părerile lui, pe Gaius Calpurnius Piso — cel care, în anul 65, a pus la cale un complot pentru salvarea Romei — i-a trimis într-o zi, acasă, un centurion. Centurionul — un alt vătaf Macri — l-a vestit că este osîndit de „divin" la moarte. Seneca nu s-a neliniștit. Că-l aștepta o asemenea soartă bănuia mai de mult. L-a întrebat numai pe centurion :

— Și ce fel de sfîrșit mi-a hotărît ?

— Fiindcă ți-a fost în vremea tinereții învățăcel, „divinul" îți face o ultimă favoare. Și-anume, îți îngăduie să-ți alegi singur moartea.

— Bine, mi-o voi alege. Dar mult mai mult decît această favoare, eu mi-aș dori o alta. Aș voi să-mi aștern pe hîrtie cele din urmă gînduri...

— „Divinul" socotește că gîndurile tale sînt prea primejdioase. Iar Tigellinus, credinciosul său sfetnic, mi-a spus chiar înainte de plecare că nu se mai cuvine ca tu s-atingi nici tăblița cerată, nici stilul.

— Să-i spui, totuși, „divinului" că gîndul cel din urmă al meu, de-aș fi putut să-l scriu, i-ar fi fost de folos. Atunci cînd împăratul nu vrea să asculte decît pe acei sfetnici care se străduiesc în a-i face totul pe plac soarta sa nu va fi mai bună decît a mea astăzi.

— Cuvintele acestea, a mai zis centurionul, nici nu le-am auzit.

— Tu nu le-ai auzit. Dar ele vor ajunge în urechile celor cărora le sînt menite. Și însuși împăratul va cugeta la ele într-o zi, dar va fi prea tîrziu.

Filosoful și-a chemat apoi medicul, căruia i-a cerut să-i deschidă venele de la mîini, în numele lui Jupiter „liberatorul".

O moarte asemănătoare (sub aceeași învinuire) a avut-o — la vîrsta de numai 26 de ani — și Lucanus, nepotul lui Seneca.

Lucanus, unul dintre cei mai înzestrați poeți ai Romei, alcătuise celebrul poem *Pharsalia,* al cărui înalt simbol îl reprezintă *Libertas* — adică „Libertatea", cea atît de visată și dorită de oameni cînd sînt înlănțuiți.

Dar împăratul Nero, care se socotea pe sine și un genial poet, îl ura pe Lucanus. Acesta, la o lectură publică din poemul *Pharsalia,* fusese aclamat de romani și încununat cu laur.

Din aceea zi, „Divinul" îi interzisese poetului Lucanus, fostul său prieten, să mai declame versuri în public.

De-aici și pînă la a-l fi condamnat la moarte pe poetul rival n-a fost decît un pas.

— Noroc, se mîngîie în sine Miron, că vodă Cantemir nu se socotește „divin“, nici alcătuitor de stihuri, dar pe un Tigellinus — fără a fi prefect al pretoriului, ci vistiernicul său — îl are și el. Și-acesta, încercînd să-i fie întruna pe plac, îl tot îmboldește pe domnitor la punerea de biruri, hrăpirea de avuții străine și înăbușirea glasului celor care îl sfătuiesc de bine, în multe împrejurări.

Iordache vrea, desigur, să-și aibă mîna și calea libere în tot ce plănuiește. Cantemir este al lui. Și l-a plătit cu galbeni storși din trupul Moldovei. L-a și împrumutat cu o mulțime de pungi. Iar vodă neputîndu-i înapoia decît o prea mică parte din ele, pentru rest i-a dăruit nenumărate sate, și braniști, și iazuri, și mori ale țării.

Nu i-a ajuns atît. Și l-a făcut părtaș și pe hatmanul Bogdan, ginerele voievodului, cel puținel la minte. Iar toți ceilalți noi boieri, ridicați între timp de Constantin voievoda, nu îndrăznesc să cîrtească. Își păzesc slujbele dobîndite din mila lui Iordache. Iar de la Țarigrad, din ograda vizirului, veghează frații săi, capuchehaii țării.

Și numai ei, Costinii, îl tot ceartă pe vodă. Se silesc să-l trezească.

Și dacă, într-adevăr, vreodată, Cantemir s-o trezi, Rusetii vor cădea !

Iordache știe bine asta și este hotărît să lupte pentru puterea și avuția lui. De-aceea a urzit ca să piară Costinii, dar nu de mîna sa, ci de a lui voivoda. Totul atîrnă acum numai de întîlnirea ce va avea loc mîine la Iași.

Miron se simte însă dator ca, pentru țara lui, să trăiască.

Să lupte și să învingă.

Și el nu crede că Ruset, acest Tigellinus al Iașilor, va fi crezut întru-totul mîine de Constantin voivoda.

Nero l-a ascultat pe Tigellinus al său, dușmanul lui Seneca, fiindcă era nebun. Dar Constantin voivoda, slavă Domnului, tot își mai ține capul albit pe umeri. Și chiar de s-a lăsat o dată amăgit, ucigîndu-l, fără județ, pe unul din Costini nu e de bănuit că va mai săvîrși, pentru a doua oară, o asemenea crimă.

Dar cine poate ști ce se va întîmpla cu un atare domn ce-a fost urcat în jîlț din voia turcului și-a cărui cugetare nu trece dincolo de hotarele pîntecului și ale lăzii lui cu galbeni, și care n-a făptuit nimic spre ridicarea țării, prin zidiri măiestrite sau prin tipărituri care să dăinuiască de-a lungul veacurilor ? Acest biet Cantemir, burduhănos, bețiv, fără de măreție, a rămas — chiar și cu coroana voievodală pe frunte — tot numai un rohmistru, a cărui grijă de căpetenie este să strîngă cît mai multe averi și să-și păzească jîlțul în care s-a urcat.

Și fostului rohmistru cea mai mare primejdie nu i se pare, în ceasurile acestea, pofta nemăsurată a turcului, ci el, Miron

Costin, care nu se dă-n lături, în numele Moldovei, să-i spună ce gîndește.

Este adevărat, mai recunoaște el, că are doi feciori care făgăduiesc, prin iscusința lor — mai ales Dumitrașco — s-ajungă în viitor ceea ce Constantin nu va fi niciodată. Feciorii îi sînt ostatici la Poartă, cînd unul, cînd celălalt. Turcii îi țin domnia în pumn. Iar la creștini, pe cine-ar putea să se bizuie ? Pentru că fiecare dintre crai își dorește, în ascuns, să pună singur mîna pe pămîntul Moldovei și-al Țării Românești.

Nici măcar pe Sobieski, Miron nu poate spune că s-ar putea sprijini din destul.

Craiul făgăduiește multe. L-a încredințat cîndva că, în puțină vreme, Moldova va fi liberă și stăpînă pe sine. I-a dat întîi un an. Dar anul a trecut. S-au mai scurs încă doi și lucrurile nu s-au schimbat de fel.

Sobieski îl învinuiește pe Cantemir că ori de cîte ori se-ncepe un război între poloni și turci, Cantemir li se-alătură tot vrăjmașilor lui.

La rîndul său, voivoda se apără zicînd că a trimis merinde oștilor polone. Și, mai adaugă, că atunci cînd toți creștinii se vor uni și vor avea o oaste îndeajuns de tare, moldovenii vor fi și ei pe cîmpul de bătaie.

O fi și-așa cum spune ! Nici el nu este de părere că lupta pentru eliberarea țării ar trebui să înceapă și să se ducă fără o bună chibzuială. Dar nici nu poate crede că vodă Cantemir ar fi în stare de cea mai mică jertfă pentru binele țării.

Vodă e mulțumit doar să se afle în jîlț și să se cheme domn. Se lasă însă călăuzit de-acei boieri care nu pot privi prea departe în timp și nici n-au inimă.

Nici el, nici Velicico n-au ascuns vreodată c-ar dori o schimbare. Dar nu prin răsturnarea domniei. Ci, cît mai repede cu putință, prin îndreptarea ei.

Din vorbele lui Stanciu și ale lui Macri, ca și din șoaptele lefegiilor, Miron știe că este învinuit de-a fi luat parte la un complot, potrivit căruia domnitorul ar fi urmat să fie răpus la nunta lui Pătrașcu. Și-apoi, în jîlțul rămas liber, cu sprijinul lui Brîncoveanu, să se fi urcat Velicico.

O mai nerușinată născocire nici că se poate ! Și nu va pregeta să i-o spună lui vodă cînd se vor întîlni.

Ține la Velicico. Are încredere în el, în judecata lui. Și sigur că i-ar fi plăcut să-l vadă, în scaun, domn. Dar nu în acest chip. Și-aceasta, mai întîi, fiindcă-l doare încă sfîrșitul lui Antonie vodă. Apoi, deoarece a fost, întotdeauna, împotriva răpunerii în sînge a unui domnitor prin uneltirea boierilor.

Și, în cele din urmă, ar fi putut el oare să îngăduie o asemenea crimă chiar la nunta fiului său cu copila lui vodă ?

Sîngele lui voivoda i-ar fi întinat atunci fruntea. Şi-ar fi fost osîndit, pe vecie, în ochii tuturor !

Şi ce-ar fi spus Ileana ? Ea care, atît de milostivă, se lăsa înduioşată şi de durerea celor care făptuiau răul.

Ori, dacă a fost pusă la cale vreo conspiraţie, aceea nu poate fi decît a lui Iordache — ajutat de Bogdan — pentru nimicirea Costinilor.

Numai aşa se poate tălmăci că vodă s-a grăbit să-l răpună, la adăpostul nopţii, pe bietul Velicico. Deoarece, pe un atît de mare boier — şi care împlinise prea multe pentru ţară — nici vodă n-avea dreptul să-l osîndească decît într-un judeţ, cu destule dovezi grăitoare şi la lumina zilei.

Totul este desigur o minciună sfruntată. Altminteri Cantemir ar fi făcut judeţul în faţa tuturor. Aceasta mai ales cînd se ştie prea bine că Iordache Ruset sau hatmanul Bogdan pot aduce oricînd unele mărturii, smulgîndu-le cu sila din gura cîtorva. (Dar, după cele întîmplate, se vede limpede că nici asemenea mărturii n-ar fi fost de ajuns.)

Şi-acum ar vrea să vadă dacă va cuteza voivoda sau Iordache s-aducă pîrîtori mincinoşi, în stare să-l înfrunte pe el în faţa sfatului.

Oricît de ticăloşi ar fi însă acei cîţiva boieri din jurul lui Ruset, Miron e încredinţat că nu se va găsi nici unul care să îndrăznească a veni înaintea judeţului ca să-l învinuiască de ce n-a făptuit.

Iar el nu va tăcea. Va vorbi. Îi va mărturisi lui vodă toate cîte-i apasă sufletul. Îi va cere dreptate, în numele Moldovei. Şi poate că, în sfîrşit, Cantemir, dîndu-şi seama de greşelile sale, se va îndupleca să i-o dea.

Băieţii îi vor ieşi din temniţă, el se va întoarce acasă şi, poate, aşa cum se întîmplă de-atîtea ori în viaţă, răul se va schimba în bine.

XVII

Copacii înşiruiţi de-a lungul drumului se frămîntă. Crengile li se frîng, ca şi cum ar fi făcute din sticlă, cad, sînt înhăţate de vînt şi purtate peste cîmpia îngheţată, ciocnindu-se între ele şi sunînd trist.

Desigur, Miron a mai trecut, în viaţă, prin zeci şi zeci de viscole, unele, poate, chiar mai cumplite decît acesta. Dar parcă niciodată întreaga lui fiinţă nu s-a simţit atît de copleşită ca astăzi.

Viscolul urlă asemeni unei fiare. O fiară înverșunată, albă și cu colții rînjiți. Dar fiara cea adevărată nu i se pare viscolul, nici vreunul din lupi, ci Iordache Ruset.

Stă undeva ascuns, în palatul domnesc, cu figura lui lungă și palidă, și picură otravă, prin cuvinte mieroase, în urechea lui vodă.

Prin întuneric i se și pare că-l zărește. Are o înfățișare evlavioasă, cu mîinile mereu împreunate la piept. Doar ochii aprinși, de fiară înfometată, îl silesc să-și dezvăluie adevărata fire.

Miron, privindu-i umbra, începe să înțeleagă că, fără îndoială, zadarnic vrea să nădăjduiască în dreptatea lui vodă.

Iordache a ticluit fără greșeală crima. Altminteri ar fi cutezat vodă să-l răpună pe Velicico fără nici un județ ? Sau să-i închidă lui fiii ? Ori să-i trimită pe lefegii ca să-l aducă noaptea ?

Poate c-ar fi fost bine să-i fi dat ascultare lui Stanciu. Să fi plecat la Neamț. Știindu-l liber, vodă s-ar fi temut și nu le-ar fi stricat prin nimica băieților.

Sau ar fi fost mai rău ? Și vodă, mîniat, i-ar fi răpus, tot ca pe Velicico, învinduindu-l cel dintîi pe Ioniță, care, spre nenorocul lui, luase parte la nunta aceea de la Băcani, unde se susținea că s-ar fi pus la cale complotul boieresc.

Lui Miron totul i se învălmășește în cap. Și nu crede să fie pe lume o altă fericire mai mare decît aceea de-a putea coborî o dată din sania aceasta, în care e tîrît sub straja lui Macri către necunoscut.

Ar dărui orice, numai să se afle în șaua unui cal și să gonească liber peste cîmpia albă.

Niciodată parcă nu și-a dat seama, ca în această noapte, ce înseamnă libertatea !

Se închipuie îndreptîndu-se, călare, spre casă. Ileana este în viață. Îi iese înainte, în prag. Și ținînd-o de mijloc, intră în „arhondaric". Acolo îl așteaptă o băutură caldă, îndulcită cu miere, precum îi place lui.

Își schimbă încălțările, veșmintele. Se-așază apoi în jilț, lîngă foc, și începe să citească.

Își duce palma înghețată la frunte. De unde-i mai răsar aceste năluciri nebunești ? Și cum de-și mai închipuie astfel de bucurii ?

Și, totuși, continuă să viseze.

Viața fără Ileana pentru el, așa cum și-a mai spus-o de-atîtea ori, nu merită acest nume. Și de-ar vrea să trăiască ar fi numai pentru-a putea munci și a da la iveală, în scris, toate cîte le-a adunat în minte sau și le-a însemnat pe hîrtie. Însemnări ce se află aici, în sanie, alăturea de el.

XVIII

Continuă încă să spere că vodă s-ar fi putut răzgîndi și-ar fi trimis, în grabă, un vestitor — sau mai mulți — călare. Acesta sau aceștia le vor ieși curînd înainte, poruncindu-i vătafului să-i redea libertatea. Vor face calea întoarsă către Bărboși. În zori vor sosi băieții și fetele. Vor împlini comîndul și, în tot restul zilei, vor rămîne îngenuncheați în biserică rugîndu-se cucernic pentru sufletul *ei*.

Și alte plăsmuiri i se încheagă în minte.

O răzmeriță începe. Iordache Ruset fuge. Și vodă își întoarce fața către Miron Costin.

Doamne ! Ce gînduri fără noimă îl bîntuie întruna !

Viscolul nu încetează să sufle. Lefegiii călări îl veghează. Macri se află în frunte. Nimic nu s-a schimbat și nu se va schimba. Au și ajuns la cotitura de unde drumul dinspre Bărboși se întîlnește cu-acela ce vine de la Neamț. Pe acest drum — dacă el s-ar fi hotărît mai devreme — ar fi putut scăpa.

Numai că despre vreo salvare nu mai poate fi vorba.

Ba mai mult, i se pare că, într-un anume fel, o parte din sufletul lui s-a și îndreptat spre Stix și se pregătește să-l treacă.

Va împărtăși și el, cu siguranță, destinul celorlalți din trecut, care s-au străduit, uneori și greșind — dar greșeala i-atît de omenească ! — s-aducă prin scrierile sau cuvintele lor o cît de mică și de neînsemnată îndreptare acestei lumi prea strîmbe !

A uitat că se află în sanie. I se pare că privește pămîntul de undeva, de foarte, foarte departe, și-anume de pe o înălțime necunoscută. De-acolo cercetează omenirea neliniștită, strivită adeseori de voințe potrivnice și prea împovărată de nedreptăți și spaime.

Despre toate acestea trebuia el să scrie mai mult.

Prea îndelungă vreme și-a risipit, fără a putea rămîne la masa de lucru. Sigur, viața nu-ți poate îngădui să faci numai ce vrei. Ca dregător al țării, a fost silit mereu să-i urmeze pe unii domnitori în războaie și să-și petreacă timpul cu treburi prea puțin însemnate, ori să se refugieze pe meleaguri străine în vremuri vitrege.

Numai că sarcina lui de temelie — așa precum și-o hotărîse singur încă din tinerețe — era cu totul alta.

Văzuse ce se petrece în lume, însă de teama suferinții sau morții, a lui sau a celor dragi lui, a întîrziat cîteodată să scrie ceea ce cunoștea. Și astfel prea multe foi s-au păstrat încă albe.

Dar, în felul acesta, nu i-a slujit el bunului plac, sprijinindu-l să se înscăuneze în voie ?

Nădăjduise odinioară că, fiind cîteodată prevăzător, și-ar putea ocroti bruma de fericire, a lui și a familiei sale. Însă de fiecare dată, cu și mai multă cruzime, despotismul l-a înlănțuit din ce în ce mai tare. Iar teama, cumplita și rușinoasa teamă, n-a izbutit să și-o alunge niciodată pe de-a-ntregul din suflet, uitînd ceea ce-l învățase prietenul său, Dosoftei, și-anume că un cărturar trebuie să învețe a se înălța sufletește pînă într-atîta, încît să poată asculta, neîntinate, cele mai adînci chemări ale neamului.

Să se pătrundă apoi de ele și frica-i va pieri, așa cum piere fumul sub vîntul primăverii.

Și atunci, eliberat de ceea ce e pămîntesc și mărunt, să ia în mînă pana. Să se așeze în fața foii albe, iar slovele se vor înșirui de la sine, legînd doar adevăruri ce vor zdrobi în tină minciuna.

Acum îi pare rău de fiecare clipă pierdută în afară de scris, de fiecare gînd curat, dar nerostit în lume.

Și-ar dori să le recîștige. Dar cum ?

Dinspre Roman se zăresc, dintr-o dată, pe întinsul cîmpiei trei oșteni călărind în galop.

Convoiul se oprește. Călăreții se-apropie și unul dintre ei îi vorbește, tulburat, lui Macri.

După port, călăreții par a fi trei oșteni din garda lui Constantin voivoda. Înseamnă c-au venit de la Iași.

Miron a tresărit.

Poate c-aduc cruțarea. Constantin vodă și-o fi dat, în sfîrșit, seama cît de mult a greșit. Doar astfel poate fi. L-o fi chemat la el pe Iordache. S-or fi sfătuit laolaltă. Și or fi hotărît că e mai înțelept să nu lărgească vrajba.

Îl vede pe vătaful Macri cum se îndreaptă spre sanie. E urmat de cei trei. Îi așteaptă cuvîntul. Desigur, va fi îndată slobod. Inima i se bate în piept cu sunet de ciocan. Este gata să se întoarcă și să-i spună lui Pîrvu :

„Plecăm acasă, Pîrvule !"

S-o fi gîndit și vodă că e prea crunt să-l ridice de lîngă jupîneasa lui moartă, într-o astfel de noapte, dinaintea Crăciunului.

O fi plîns Ilisafta pentru Pătrașcu-al ei ? S-o fi temut Iordache ?

Și cîte, cîte altele s-or mai fi petrecut !

Dar, orice s-o fi întîmplat la Iași, bine că se sfîrșește totul aici !

Dar se sfîrșește oare ?

Macri a venit lîngă sanie și li-l arată pe Miron, cu mîna, celor trei nou sosiți.

— Iată-l în bună pază, acolea !

Așadar !... Așadar !...

Miron, astfel cum stă în sanie, pe Pîrvu nu-l zărește. Îl simte, cu toate astea, încrîncenîndu-se.

Așadar nu e vorba de vreo cruțare a lui vodă !

Cum de o fi putut să-și închipuie ?

Și, cu toate acestea, s-a petrecut ceva. Poate s-o fi luat numai o altă hotărîre ! Îl duc altundeva ? Sau vor să facă doar un popas la Roman ? În sfîrșit, va vedea !

Dar e încredințat că viața și mai ales mîndria nu i se află, în acest ceas, decît în mîinile subțiri și galbene, deprinse numai să rostuiască banii, ale vistiernicului !

Hotărîrea luată de Cantemir e hotărîrea vistiernicului !

Ce porunci s-or fi dat ? Îl vor ucide aici ?

Îi cercetează pe oșteni din ochi și se pare că nu.

La noul semn al lui Macri, convoiul a pornit mai departe. Armele lefegiilor sună. Viscolul îi înconjoară din toate părțile. Îi mușcă plin de răutate. Curînd vor ajunge la Cotu-Vameș.

Satul, mărunt, cu bordeie înfundate în pămînt și-acoperite de zăpadă, pare, prin întuneric, o bătrînă încovoiată și îngenuncheată pe țărmul rîului.

Sărmanii locuitori ai bordeielor ! Au aceleași corpuri și suflete ca și noi. Dar soarta le-a fost nemiloasă. De ce unora le este dat să se bucure de toate bunătățile lumii și altora să-ndure numai greutățile ei ? Poate că într-unul din aceste bordeie se află cineva care va fi avînd o minte scăpărătoare și o fire mai dreaptă decît le au mulți domni.

Miron parcă întrezărește întîia oară în viață mizeria și atît de nedreapta orînduială a lumii. Cum de nu le-a văzut pînă azi ? Și de ce n-o fi cugetat mai de mult la suferințele și nevoile oamenilor ce stau la talpa țării ?

De ce, se întreabă el, unii dintre aceștia, cu toate însușirile lor, sînt meniți a fi robi, iar atîția nevrednici li s-au ales stăpîni ?

Și pentru ce aceștia au drept să huzurească și ceilalți viețuiesc doar trudind chinuiți ?

E oare înțeleaptă această rînduială ? Și-a fost ea, oare, astfel hotărîtă de Cel-de-Sus ?

Și, dacă este hotărîtă din Cer și nu e înțeleaptă, nici dreaptă, Cel-de-Sus e nedrept, lipsit de înțelepciune !

Străjerul de la pod a dat drum slobod convoiului, plecîndu-se în fața lui Macri.

S-a plecat, cu căciula în mînă, și cînd a trecut sania care-l poartă pe Miron. Dar fără să mai strige, ca altădată, „săru'

mîna, boierule", deși și-a dat cu siguranță seama prea bine cine era în sanie, mai ales că-l zărise pe Pîrvu, la spate, pe podișcă.

Mai mult încă, lui Miron i s-a părut o clipă că străjerul în timpul cînd treceau peste pod a început să se închine, ca la trecerea unui mort. Poate s-o fi înfiorat și el văzîndu-l pe fostul mare logofăt al Moldovei dus sub atîta veghe ca un răufăcător !

Caii se opintesc din greu urcînd prin noapte dealul. Iar sus așteaptă încă doi călăreți domnești.

Convoiul s-a oprit. Călăreții din deal, împreună cu cei care le ieșiseră în față, pe drum, sub pădurea Feleștilor, și vătaful Macri se sfătuiesc de zor.

Din cînd în cînd, vătaful își îndreptă privirile mohorîte spre Miron.

Se sfătuiesc dacă să poposească ori nu în Roman ?

Dar de ce nu-l îngăduie lîngă ei și pe Stanciu ? Acesta a fost izgonit mai încolo, lîngă oștenii lui.

Miron a înghețat. Un tremur îl încearcă. Dar tremurul nu-l răzbate de-afară, ci vine dinăuntru.

Pîrvu coboară de pe podișca saniei.

—Du-te și vezi ce se-ntîmplă ! îl roagă Miron. Ori rămînem în Roman, ori mergem mai departe ?

Pîrvu face doar cîțiva pași, cînd Macri îl zărește.

— Treci numaidecît înapoi !

Cîțiva călăreți se grăbesc, luîndu-l în boturile cailor, împingîndu-l spre sanie.

— Stai lîngă Mironașco !

Lui Pîrvu nici nu-i vne să creadă. Se urcă înapoi pe podișcă.

— Mironașco a spus ? Mironașco ?

Privește, amețit, împrejur.

— Lasă, Pîrvule ! Lasă !

Macri le face semn lefegiilor să descalece.

— Coboară, logofete ! îi strigă și lui Miron.

Trupul lui Miron parcă s-a preschimbat în piatră. Izbutește să-și țină, cu toate astea, sus fruntea.

Macri se zăpăcește și își înmoaie glasul.

— Ai auzit, boierule ? Trebuie să cobori.

Pîrvu dă cei patru desagi la o parte, îi face loc lui Miron și acesta coboară.

Viscolul este prea năpraznic, îi grăiește Macri, deodată, lui Miron, cu glasul îmblînzit. Și n-avem cai de schimb.

— Unde vom înnopta ? Sus, la episcopie ?

Macri descălecă fără să-i răspundă și o ia înainte către căsuța străjii, înotînd prin nămeți.

Oștenii îl urmează, ducîndu-l între ei pe Miron.

Străjerul, cu căciula înfundată pe ochi, se-azvîrle și le deschide ușa.

Miron este înalt. Este cel mai înalt dintre toți. Se-apleacă. Trece pragul.

Un opaiț, tremurător și el, luminează slab singura încăpere a casei. În vatră scînteiază numai cîțiva tăciuni. După aerul curat de-afară, aici, înăuntru, o duhoare grea îi întîmpină. Miroase a cojoc, a seu rînced și a sudoare învechită. Tălpile cizmelor se lipesc de pămîntul umed, clisos. Macri se împiedică. Era jos o căldare. Căldarea în care străjerul își fierbe mămăliga sau își spală cîteodată cămașa.

O zvîrle cu piciorul și trece mai departe.

Într-un ungher, lîngă vatră, se vede un culcuș învelit cu o cergă.

— Acolo se va odihni ? întreabă încet Pîrvu.

Macri dă, încruntat, din cap, în semn că „da", acolo.

Pîrvu întinde peste culcușul muced cerga curată, adusă de el de-acasă, și cu care fusese învelit în sanie, peste picioare, Miron.

— Lungește-te, boierule, rogu-te !

Străjerul aduce din fața casei un braț mare de lemne. Le scutură la ușă de neaua gros așternută pe ele și le orînduiește frumos peste lumina roșiatică a tăciunilor. Suflă deasupra lor cu putere. Cărbunii sfîrîie. Ușa este izbită de vînt. Și focul a început să se-aprindă.

— Tu, tu și tu rămîneți aici de strajă, poruncește Macri. Ceilalți ieșiți afară.

Stanciu îl privește cu ochii mari pe Miron, care stă nemișcat. Ar fi dorit să mai schimbe cîteva cuvinte cu el, dar Macri îl veghează, nu-l lasă să se miște singur nici măcar cîțiva pași.

Lefegiii ies, tropăind, strîngîndu-și la piept cojoacele.

Împreună cu ei au plecat Macri și Stanciu.

N-au rămas în odaie decît cei doi oșteni de strajă, Pîrvu și Miron.

Pîrvu îi scoate lui Miron din spate blana și de pe cap căciula cenușie de urs.

— Dacă nu se va potoli viscolul, spune el, înseamnă că nu vom pleca din Roman decît abia în zori.

— Zarurile au fost aruncate ! murmură Miron.

— Ce-ai spus, ce fel de zaruri ? se miră uluit Pîrvu.

Dar Miron tace și Pîrvu, luîndu-l de braț, îl trage spre culcușul de paie și îl silește, ca pe-un copil, să se-așeze.

— Boierule, noaptea trece. Odihnește-te cît de cît. Să prinzi ceva puteri pentru întîlnirea cu Constantin voivoda de mîine.

— Pentru întîlnirea cu Constantin voivoda ? Miron și-a dus iarăși mîna la frunte. Care întîlnire ? Crezi tu că vodă va mai sta de vorbă cu mine ?

— Va sta ! Va trebui să stea ! rostește cu încăpățînare Pîrvu.

Străjerii îl cercetează și ei din ochi pe Miron ca pe-o sălbăticiune. Macri le-a povestit, pe semne, că-l vor avea în pază pe-un înrăit uneltitor împotriva domniei.

El însă nu-și mai dorește altceva decît să se ascundă undeva, oriunde, și să stea, liniștit, doar cu sine de vorbă.

Dar cum să se-ascundă cînd oștenii aceia se holbează la el, cu un ciudat amestec de uimire și ură.

Deodată, Miron își aduce aminte și-l întreabă pe Pîrvu :

— Desagii i-ai adus ?

— Nu ! Au rămas în sanie !

— Așa a poruncit Macri ?

— Da.

Pîrvu a răspuns abia auzit. Înțelege și el cît de-njosit trebuie că se simte fostul mare logofăt al Moldovei întrebînd de poruncile, cu privire la el, ale unuia ca Macri.

— Or să se umple de zăpadă.

— Nu-ți face nici o grijă. Le-am acoperit bine.

XIX

Așa cum stă în culcușul acela slinos, urît mirositor, ar dori s-o revadă pe *ea*. Și iată c-o revedea...

Este încă tînără, proaspătă, așa cum o știa mai de mult. Doar ochii i se par peste măsură de triști.

Întinde spre el brațele. Și Miron înțelege că ea ar dori să-l cuprindă. Și, fiindcă nu-i e cu putință, oftează :

„Miroane, dragul meu ! Mă aflu lîngă tine".

„Îți mulțumesc, Ileană ! Întotdeauna ai fost".

„Trebuie să rămîi liniștit".

„Mă străduiesc pe cît pot".

„Nu trebuie să te mîhnești pentru că un om ca el a îndrăznit să dea porunci în ce te privește pe tine".

„Adevărat !"

„Ce însemnătate mai are ? Curînd..."

„Cît de curînd ?..."

Ileana își întoarce încolo obrazul.

Aude, pe undeva, prin apropiere, și glasurile lefegiilor, înăbușite de mugetele viscolului.

Unde i-o fi adăpostit Macri ? Oamenii au să înghețe !

Îi pare rău că au făcut în Roman popasul. Mai bine ar fi plecat înainte, spre Iași.

Poate că tot ar fi ajuns să dea ochii, de dimineață, cu vodă, așa cum speră Pîrvu. Și lucrurile s-ar fi ales într-un fel.

Deși, după cum se poartă Macri cu el...

Brațul i-a amorțit. Se întoarce pe-o parte, cu fața la perete. Să nu-i mai vadă pe lefegii.

Năluci de toate felurile i se perindă iarăși și iarăși sub ochi. Și, dintre acestea toate, i se desprinde voivoda sosind, într-o bună dimineață, la Putna, pe vremea cînd Miron mai era staroste.

Auzise de gustul fără seamăn al cărnii căprioarelor ce se înmulțeau prin pădurile Putnei. Și, cum era mîncău — dar și bun vînător — venise să ucidă, cu însăși arma lui, cîteva căprioare și să se îndestuleze cu carne proaspătă.

În alaiul lui vodă se vedeau, călărind, aproape toți boierii, în frunte cu Iordache și Lupu Bogdan.

Trîmbițașii sunau și alaiul intrase în curtea mănăstirii, unde se întinseseră, în grabă, cîteva mese lungi.

Era nespus de cald și vodă nu vrusese să intre în cămări.

— Mai bine rămîneam la poalele cireșului acesta înflorit. Dorim numai puțină apă proaspătă, să ne spălăm obrazele, dar și-o bărdacă ceva mai plină de Cotnărel ca să ne răcorim sufletul. Ce ziceți, nu e bine ?

Toți boierii, slugarnici, în afară de Miron, rîseseră cu poftă. Și cel mai tare Lupu.

— Ba este foarte bine !

Slujba la biserică se sfîrșise. Credincioșii ieșiseră, stropindu-se în ușă, unul pe altul, cu-aghiasmă, după datina Putnei. Și care cum ieșea îngenunchia smerit. Apoi pleca, zorit, fără să mai întoarcă ochii către masa lui vodă.

Florile albe ale cireșului se scuturau asupra lor ca o ninsoare caldă.

În cuhnie se pregăteau gustările. Călugărul chelner și adusese vinul. Cînd domnul, mîngîindu-și barba și privind, dintr-o parte, spre Miron, rosti triumfător :

— Am să vă dau o veste, ce ne-a venit și nouă alaltăieri de la Constantinopole.

— Care ? Ce veste ? Ce ? întrebară boierii, clipind unii spre alții cu șiretenie.

— Preasfințitul înalt patriarh a hotărît să-l *amante...tizeze* pe fostul mitropolit Dosoftei, tovarășul de sfat al starostelui nostru, Costin...

Se lăsase o tăcere adîncă sub cireșul cel alb, ale cărui fragede ramuri se clătinau ușor.

Și toți cei care erau acolo, sub oblăduirea lui vodă, și-au răsucit deodată capetele spre starostele Miron.

Nădăjduiau să-l vadă îngălbenindu-se, dovedindu-și în acest fel necazul.

Atîta doar că Miron aflase mai de mult, de la pisarul curții, prietenul Wargalowski, că vodă Constantin îl rugase pe patriarh, în schimbul multor daruri, ca să-l afurisească pe Dosoftei, învinuindu-l că își lăsase turma fără nici un păstor și plecase din țară.

Se știa foarte bine că regele Sobieski, părăsind Suceava și Iașii (ocupați de poloni în timpul ultimului război cu turcii), îl silise pe Dosoftei să-l urmeze.

Rechemat de Cantemir în Moldova, Dosoftei ar fi vrut să vină. Dar regele Sobieski îi stătuse împotrivă. Și, fără învoirea acestuia, nu se putea porni către casă.

Avînd acest prilej, Cantemir îi ceruse patriarhului de la Țarigrad să-l anatemizeze. Iar știrea aducerii la îndeplinire a rugăminții lui o primise, așa precum spusese, cu două zile în urmă.

Deci, toți priveau curioși și cu nerăbdare spre Miron.

Dar el — nedorind nici de a-l da de gol pe pisar că îi vestise taina — rămase liniștit.

— Să-l anatemizeze !... grăi.

— Să-l *a-man...-te...tizeze*, se încurcă iar vodă.

— Bine. Poate să fie și-așa ! surîse starostele. Și, totuși, nu se putu ține și rosti mai departe : Patriarhul, afurisindu-l pe Dosoftei, s-a osîndit pe sine...

— Cum aș putea să-nțeleg aceasta ? se oțărî voievodul.

— Cine i-a dat sfinției-sale dreptul să răsplătească astfel atîta trudă cărturărească pusă în slujba unui norod creștin ? Cred că nu Dumnezeu...

— Dar i-am cerut-o noi, mărturisi voievodul. Dosoftei n-a mai vrut să se-ntoarcă în Moldova.

— Eu știu că n-a putut... Mitropolitul este blînd ca un miel... Și își iubește țara...

— Dar nu și pe boieri ! se-amestecă Iordache.

— Numai pe cei prea răi și cu puțină minte !

Bogdan își ieșise din fire.

— Și care sînt aceștia ?

— Se cunosc ei prea bine... Eu cred că ar fi fost o cale să-l reîntoarcem !... mai spuse Miron, după cîteva clipe.

— Care-ar fi fost aceea ?

— Trimițînd o scrisoare măria-ta panului Sobieski...

— O să ne mai gîndim...

— Să nu uităm că-n țară, de cînd nu mai e el, cărturăria a-nceput să se stingă, tiparul suferă. Cine să se mai îngrijească destul de tîlcul slovelor ?... Și cine să ne spună ?...

— Asta nu-i mare pagubă. Mai rău e că mitropolitul, cînd se găsea la noi, ba și la noi în sfat, scotea ades din gură multe

cuvinte grele pentru inima noastră... Asta nu mai ții minte? Sau nu vrei să ții minte?...

— Sfatul de-aceea este sfat, pentru ca fiecare să își sloboadă gîndul.

— Chiar dacă gîndul său nu este pe potriva gîndului nostru? Îți tragi, precum văz, spuza pe turta domniei-tale!

— Și domnii pot greși. Iar blîndul Dosoftei, deși nu se fălește cu înțelepciunea lui, are mai multă bună chibzuință ca alții.

— Și noi, nici unii din acest sfat, nu sîntem înțelepți, de stăruiești atîta spre Dosoftei? se preamări, de unul singur, vodă. Noi socotim că da...

— Poate că unii-ar fi, de nu s-ar socoti în prea mare măsură că sînt! spuse la urmă Miron.

Vodă îi urmărea cu greutate cuvintele. Se și cam amețise. Începu să se bîlbîie.

— Unde e starețul? Starețul se afla în picioare, chiar la spatele domnului, împreună cu alți cîțiva monahi. Era foarte bătrîn și nici n-auzea bine. Un călugăr îl atinse pe umăr, arătîndu-i-l pe voievod, în înțelesul că i-a grăit ceva. Acesta pricepu. Se aplecă spre domn.

— Care-i porunca măriei-tale? îl întrebă supus.

— Cine are dreptate dintre noi doi, Mironașco sau eu?

— Aveți amîndoi dreptate, încercă starețul să împace lucrurile, deși nu auzise bine despre ce era vorba. Însă, de bună seamă, înaintea marelui boier Mironașco, dreptatea se cuvine să fie, ca de-obicei, de partea măriei-tale...

— Ai văzut? zise Cantemir. Ai văzut, Mironașco?

— Am văzut!

Toți izbucniră în rîs.

Așa cum se întîmpla mereu cu Cantemir voivoda, acesta trecuse iarăși, cu mare ușurință, de la supărare la veselie.

— Staroste Mironașco!

— Ascult, măria-ta!

— Orînduiește-ne, ca să ne bucuri cît vei putea mai bine și cît mai grabnic, plăcerea vînătorii!

— Prea bine!

Plecaseră la vînătoare. Vodă vînase căprioare. Și Miron un urs. Ursul din care Pîrvu i-a croit, după aceea, căciula pe care-o ține, în noaptea aceasta înghețată, în culcușul de paie, sub cap.

Dar starostele Putnei s-a gîndit și s-a tot gîndit, în timpul cît se afundau prin păduri, că lui vodă îi place să se creadă că este un domn drept, chiar și cînd se săvîrșesc destule strîmbătăți!

Numai cu cîteva zile înainte avusese, dealtminteri, prilejul de-a sta de vorbă c-un tînăr călugăr tipograf din Țara Românească, căruia însă fiind de origină din tărîmul Ivirului i se spunea Ivireanul. Venise să cunoască Putna. Și pe fruntea înaltă a acestuia, lui Miron îi păruse că se putea citi aceeași dăruire și înzestrare ca și la Dosoftei.

Dintr-un cuvînt în altul, tînărul tipograf începuse să-și mărturisească o mulțime de gînduri. Unul dintre acestea îl făcuse pe Miron să și-l aducă în minte mai ales pe Constantin voivoda.

„Să nu se socotească împărații și stăpînitorii pămîntului că i-a pus Dumnezeu să șadă pe scaun frumos numai spre vedere înaintea ochilor omenești. Că numai dreptatea este de-i face preacinstiți la norod..."

Și, rostind aceste cuvinte, tînărul cărturar căpătase parcă — deși nu-i semăna deloc la chip — înfățișarea acelui înțelept pîrcălab Ștefan, osîndit de Vasile Lupu a i se pierde viața, pentru că îndrăznise prea mult în cugetările sale despre ceea ce înseamnă bunătatea față de ocîrmuiți.

Și Dosoftei vorbindu-i despre bunătate, îi amnitise odată lui Cantemir despre împăratul roman Caligula, care avea o vorbă a lui : „Să mă urască oamenii, dar să-mi știe de frică..."

— Atîta că, mai adăugise Dosoftei, oricine se dorește temut, el însuși se va teme. Iar teama îi va înăbuși judecata ! Așa ne învață cartea...

— Cartea ? s-a mirat Cantemir. De vrei să cîrmuiești nu-nveți asta din cărți. Cartea mea este viața și cunoașterea oamenilor. Iar sabia, condeiul cu care scriu !

— Are și măria-ta oarecare dreptate ! Viața este ea însăși un dascăl priceput. Dar o înțelegi mai bine numai cînd te silești să-i asculți, dar mai ales să-i citești și pe alții mai înțelepți ca tine.

Altminteri, Cantemir vodă — așa cum se lăudase el însuși înaintea lui Dosoftei — în mînuirea sabiei era vrednic, măcar că îmbătrînise. Pornea la luptă greu, dar niciodată nu se dădea cu ușurință înfrînt. Fără să aibă însă acea simțire înaltă a înaintașilor săi, așa precum fusese ea zugrăvită în hronici, de un Eustratie Dragoș sau de Grigore Ureche, vornicul de Țara de Jos.

Miron cugetă. Neamul acesta al nostru are astăzi nevoie mai mult decît oricînd să se cunoască temeinic pe sine, pentru ca să poată afla, o dată pentru totdeauna, încotro trebuie să-și îndrepte ochii și să-și recapete astfel cumpăna de care are atîta nevoie penrtu mersul său înainte. De-aceea, îi sînt de trebuință cărturari îndrăzneți, curați la suflet și care, sub ocrotirea unui domn vrednic, în stare să unească, într-un singur mănunchi,

gîndirea, simțirea și puterea, să afle calea dreaptă și cea mai scurtă spre sfînta libertate. Libertatea deplină însemnînd *marele adevăr* al fiecărui neam, adevăr ce nu poate fi niciodată răpus, ci doar înăbușit, dar nu pentru mult timp. Iar acest *mare adevăr* este menit să ardă cu o flacără vie, luminîndu-le calea celor ce vor veni.

XX

Dar ce visuri zadarnice nu încetează să mă frămînte ? se întreba, pentru a nu știu cîta oară în acea noapte, Miron, în timp ce se silea să adoarmă în culcușul murdar de paie. Cînd, ușa se smuci și, în prag, se ivi vătaful, tîrîndu-l după sine pe Stanciu.

— Mironașco, ridică-te !

„Ai curaj, Miroane ! În curînd..."

Glasul îi era mîngîios. Și ascultîndu-l, la fel ca altădată, Miron se simți întărit.

Cu toate astea, nu se putu scula decît cu greutate. Pîrvu îl sprijini. Dar cîțiva lefegii îl prinseră de brațe și-l traseră sălbatic.

„Ai curaj, Miroane !..."

— Măria-sa te-a osîndit la retezarea capului. Nu te-a putut ierta ! zise din prag vătaful. Așa că vei pieri.

— Măria-sa nu știe că mă găsesc în slujba *marelui adevăr*. Și cine îl slujește este nepieritor.

— Ce-ai spus ? îl întrebă blînd Stanciu.

— Bate cîmpii, ca totdeauna ! îi răspunse vătaful. Așa sînt cărturarii. Deoarece cugetă prea mult, cînd trebuie și cînd nu trebuie : spun vrute și nevrute. Și de-aici li se trage... S-au săturat de bine... Iar unora, ca ăștia, li se cuvine moartea...

— Moartea, vătafule, nu mă depărtează de bine...

Macri îl privea nedumerit.

— Ci de un rău mai mare ca binele pe care-l pot avea sub Constantin voivoda.

Vru să-și așeze pe umeri blana, dar Macri îl opri.

Stanciu, care-și aminti de cîte-i datora lui Miron și ceea ce-i jurase cînd îi scăpase viața, îl rugă :

— Îngăduie-i, măcar... pînă ajungem *acolo*, să-și pună pe cap căciula...

Vîntul năvălind în odaie, se jeluia avan.

— Căciula și blana i le-am lăsat, prin diată, lui Pîrvu, îi înștiință pe cei de față Miron.

Îl scoaseră afară și viscolul îi întîmpină repezindu-li-se în față cu furie.

Îmbrîncit de vătaf, osînditul se prăbuși în zăpadă.

Stanciu vru să-l ajute, dar Miron nu primi.

Se ridică și păși mai departe, drept.

Trecură pe lîngă sanie.

— Macri ! își călcă pe inimă Miron. Aș dori să mai ating sau măcar să-mi mai văd cărțile și însemnările !...

— Nu-ngădui !

— Oricărui osîndit i se împlinește cea din urmă dorință.

— Tu n-ai nici un drept. Iar eu nădăjduiesc că toate vor fi arse. Se vor preface-n scrum.

Miron vru să-i mai spună ceva, însă se răzgîndi. Se întoarse spre Pîrvu :

— Să povestești tu tot !

— Da, da, răspunse Pîrvu, cu glasul înecat.

Din bordeiele tupilate în zăpadă se văzură, atunci, ieșind cîțiva bărbați și cîteva femei. Purtau cu ei, aprinse, opaițe cu seu, ocrotite în pumni.

Pe Miron îl duseră ostașii pînă în apropierea episcopiei. Acolo se găsea o troiță. Troița o sădise chiar Miron lîngă vechea fîntînă numită, nu se știe de ce, de domnitorul Alexandru cel Bun, „Fîntîna răstignirii".

Din biserică răzbăteau, peste vuietul viscolului, glasurile călugărilor adunați pentru închinarea de noapte.

Începuse să bată toaca.

— Nu ți-e frică de moarte ? scrîșni în măsele Macri.

Miron își aminti de minunatul Seneca. Acesta spusese cîndva că oamenii ar trebui prețuiți și după felul cum știu să întîmpine moartea.

— Fă-ți rugăciunea, Mironașco ! îi porunci Macri. Trebuie să se împlinească dreptatea...

Ar fi putut răspunde :

„Nu se află mai multă nedreptate decît în cugetul acelui domn, care-și închipuie că dînd ascultare vicleniilor îi slujește dreptății."

Sau și mai mult i-ar fi plăcut să spună :

„Dovada nevinovăției mele este tocmai în nedreptatea lui !"

Se gîndi însă că Macri, de-altminteri ca și vodă, chiar dacă l-ar fi ascultat, tot nu l-ar fi înțeles.

L-au despuiat de haină și cămașă.

Troița se zguduia în viscol, ca și poarta de lemn a vechii mănăstiri.

Numai fostul mare logofăt al Moldovei sta drept și fără să se clatine, cu pieptul gol, în mijlocul furtunii.

— Mai repede, închină-te mai repede ! Doar nu vrei să-nghețăm pentru tine, aici ?

— Mă iartă, doamne — începură să șoptească buzele lui biciuite, arse și crăpate de viscol — dar numai pentru acele fapte care, deși greșite, au fost izvorîte dintr-un gînd luminos. Iar, pentru celelalte, pedepsește-mă după merit !

Macri nu mai avea răbdare. Clopotele de la episcopie sunau neîncetat, cu vaiere prelungi.

— Ați adus o secure ? îi întrebă pe lefegii.

— Numai butuc, răspunse unul din ei. Secure n-am găsit.

— N-au nici călugării ?

— N-au sau nu vor să dea.

— Așezați-l colea !

Doi lefegii au pus la poalele troiței butucul. Alți cîțiva l-au silit pe fostul mare logofăt să se lase în genunchi.

Macri i-a smuls lui Stanciu sabia de la șold.

— Asta o ai de la el ?

— De la el. Pentru ce ?

— Spuneai că-i binefăcătorul tău ?...

— Da, da. El mi-a mîntuit viața. Fără el, copilașii mei...

— Ești gata să-i asculți porunca măriei-sale Constantin voivoda sau ba ?

— Doamne, Isuse Christoase, fie-ți milă de mine !

Stanciu se apropie de cărturarul Miron și, cu lacrimi în ochi îl mustră :

— Vezi, boierule ? Vezi ! Te-am rugat !... Te-am sfătuit ! Acum, vezi și domnia-ta !... Ce-aș mai putea să fac ?

Macri i-a azvîrlit, lui Stanciu, sabia, la picioare, lîngă butuc.

— De nu asculți porunca, și tu, și copiii tăi... Ridic-o, Stanciule !

Miron nu mai poate îndura. Barba și pletele îi sînt răvășite de vînt.

— Ridic-o, Stanciule !

— Iartă-mă, iartă-mă, boierule !

— Te-am iertat, Stanciule !

Stanciu s-a aplecat. Și-a ridicat sabia. I-a arătat-o vătafului.

— Vai de sărac sufletul meu, Macri !

— Dintr-o singură lovitură, Stanciule !

„Miroane, dragul meu..."

Sabia a scînteiat.

A răsunat un icnet înăbușit.

Și capul celui mai mare cărturar al Moldovei a căzut.

Stropi mari și roșii, ca o sudoare de sînge, s-au ivit pe fruntea încununată cu spini a răstignitului.

Opaițe au înconjurat troița, ca și cum ar fi răsărit din zăpadă niște flori aurii, fierbinți, asemuitoare cu stelele.

Călugării au ieșit din biserică, unul cîte unul, într-un șirag lung, negru, parcă de umbre, avînd în mîini făclii...

S-a adus o sanie țărănească, cu laturile împletite din nuiele subțiri, la care fuseseră înhămați doi cai pipernicițí, numai piele și os.

Lefegiii și-au împărțit în grabă straiele fostului mare logofăt, lăsîndu-i leșului numai blana, în care sîngerase, odinioară, și Miron celălalt, căruia îi tăiase însă capul sultanul, nu un voievod moldav.

— Zapciule, i-a spus Pîrvu lui Stanciu, înainte de moarte, pentru bunătatea și recunoștința ce i le-ai arătat, sărmanul nostru boier ți-a lăsat pămîntul de la Miroslava. Ca să-i hrănească din destul pe copiii domniei tale...

— Doamne, miluiește-mă ! a strigat Stanciu.

Și-a frînt în două sabia și, încălecînd, a fugit.

— Am să le-azvîrl în Moldova ! striga. Am să le-azvîrl în Moldova !... Poate numai rîul Moldova va izbuti să-i spele sîngele !...

Deodată, vîntul încetă ca prin farmec. O pace aproape de necrezut — după furtuna atît de aprigă ce bîntuise, neîncetat, mai mult de trei zile — se așternu peste ținutul Romanului.

Pîrvu, ajutat de țărani, culcă pe paie rămășițele pămîntești ale fostului mare logofăt al Moldovei și le înveli cu blana.

— A înghețat bietul său trup !

Ajunseră înapoi în sat, mult după ce răsăriseră zorii.
Îi întîmpinară de departe glasurile cristaline ale copiilor ieșiți prin sat cu colindul.

Pregătiră de grabă îngropăciunea. Și două trupuri, în loc de unul, fură coborîte din criptă, sub lespedea de marmură din biserică.

Ființa de lut a cărturarului, pe voia lui Constantin voivoda, se învălui pentru totdeauna în beznă.

— A venit, în sfîrșit, pentru el vremea tăcerii ! glăsui mulțumit Ruset, cînd află că s-a împlinit omorul.

Doar Dosoftei, acolo, în Polonia, unde fusese adus și oprit, din vremea altui stăpînitor, după ce-și sfîrși slujba de pomenire, spuse :

— Și gîndurile, ca și cuvintele lui Miron, chiar și cele nescrise, vor învia. Sîngele său va glăsui. Făptura sa de spirit a devenit legendă. Și legenda dăinuie mai îndelung decît piatra. Pentru că adevărul ei este mai adînc și mai adevărat chiar decît ceea ce este scris în istorii...

CUPRINS

Ultimele cuvinte ale Diatei 5
Miron Costin 47

Redactor : MARCELA RADU

Bun de tipar : 28.V.1987
Coli de tipar : 10
CRAIOVA, 1987

Întreprinderea Poligrafică „Oltenia"
Str. Mihai Viteazul nr. 4, Craiova
Comanda nr. 153

Lei 10,50

LUMINI DIN VREMURI